

Міністерство освіти і науки України

Тернопільський національний економічний університет

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС

**Документи і матеріали
за редакцією доктора економічних наук
професора С. І. Юрія**

**Тернопіль
Економічна думка
2006**

УДК 378.1
ББК 74.58
Б79

Затверджена за рішенням Вченої ради ТНЕУ
(протокол № від 09.2006 р.)

Болонський процес. Документи і матеріали / За ред. д. е. н. проф. С. І. Юрія. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – 136 с.

Тематичний збірник для ознайомлення професорсько-викладацького персоналу і студентів з основними документами у сфері формування загальноєвропейського освітнього простору, наказами та іншими матеріалами Міністерства освіти і науки України, а також документами і матеріалами ТДЕУ, щодо запровадження ідей та принципів Болонського процесу в галузі вищої освіти, зокрема, кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

Укладачі:

Луців Б. Л., д. е. н, доцент, проректор з навчальної роботи ТНЕУ;

Кустовська О. В., к. е. н., доцент, керівник робочої групи з організаційного та методичного супроводження впровадження КМСОНП;

Гирила О. М., інженер управління нових форм навчання та методичного забезпечення навчального процесу в ТНЕУ.

Рецензент: Журавель Г. П., к. е. н, професор, перший проректор ТНЕУ.

ЗМІСТ

Вступ.....	
Частина I. Формування загальноєвропейського освітнього простору...	
1.1. Сорбонська декларація (25 травня 1998 р., м. Париж)	
1.2. Болонська конвенція, спільна заява міністрів освіти країн Європи (18–19 червня 1999 р., м. Болонья)	
1.3. Конвенція європейських вищих навчальних закладів і освітніх організацій (29–30 березня 2001 р., м. Саламанка)	
1.4. Комюніке зустрічі міністрів вищої освіти країн Європи (18–19 травня 2001 р., м. Прага)	
1.5. Комюніке конференції міністрів вищої освіти (19–20 вересня 2003 р., м. Берлін)	
1.6. Комюніке конференції міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти (19–20 травня 2005 р., м. Берген)	
Частина II. Нормативні документи міністерства освіти і науки України щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу.....	
2.1. Наказ № 48 від 23 січня 2004 р. «Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу» .	
2.2. Програма проведення педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації	
2.3. Тимчасове положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців	
2.4. Перелік вищих навчальних закладів – учасників педагогічного експерименту щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу	
2.5. Наказ № 49 від 23 січня 2004 р. «Про затвердження програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004–2005 рр.»	
2.6. Програма дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України.....	
2.7. Заходи щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004–2005 рр.....	
2.8. Наказ № 812 від 20 жовтня 2004 р. «Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу»	
2.9. Рішення колегії МОН України. Протокол № 1/2 від 27 січня 2005 р. «Про стан проведення педагогічного експерименту щодо впровадження	

кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації».....	
2.10. Наказ № 774 від 30 грудня 2005 р. «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу»	
2.11. Рекомендації щодо впровадження кредитно-модульної системи у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації	
2.12. Рекомендації щодо структури та ведення індивідуального навчального плану студента.....	
2.13. Рекомендації щодо структури залікового кредиту та порядку оцінювання навчальних досягнень студентів	
Частина III. Документи, що регламентують реалізацію в університеті ідей та принципів Болонської декларації, впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу.....	
3.1. Наказ № 31 від 20. 09. 2005 р. «Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу в 2005/2006 н. р. (з подальшими змінами)»	
3.2. Наказ № 152 від 17. 11. 2005 р. «Про впровадження Порядку оцінювання знань студентів при КМСОНП»	
3.3. Наказ № 70 від 14. 02. 2006 р. «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу»	
3.4. Витяг з протоколу № 2 засідання Вченої ради Тернопільського державного економічного університету від 13. 10. 2005 р.	
3.5. Витяг з протоколу № 5 засідання Вченої ради Тернопільського державного економічного університету від 25. 01. 2006 р.	
3.6. Витяг з протоколу № 10 засідання Вченої ради Тернопільського державного економічного університету від 26. 05. 2006 р.	
3.7. Положення про кредитно-модульну систему організації навчального процесу в Тернопільському державному економічному університеті	
3.8. Порядок оцінювання знань студентів при кредитно-модульній системі організації навчального процесу	
3.9. Положення про індивідуальний навчальний план студента і контроль за його виконанням.....	
3.10. Індивідуальний навчальний план студента освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр»	
Література	

ВСТУП

Соціально-економічні й політичні зміни в суспільстві, зміцнення державності України, входження у світове товариство неможливі без структурної реформи системи вищої освіти. Пріоритетним завданням є модернізація вищої освіти відповідно до положень Болонської декларації, одним з принципів якої є впровадження кредитно-модульного навчання як новітньої моделі організації навчального процесу.

З цією метою у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації, зокрема в Тернопільському державному економічному університеті, з 2004/2005 н. р. проводився педагогічний експеримент щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Суть цього експерименту полягала у визначенні шляхів і механізмів:

- адаптації ідей Європейської кредитної трансферної системи (ECTS) до системи вищої освіти України;
- посилення ролі самостійної роботи студентів;
- поглиблення впровадження новітніх педагогічних технологій;
- забезпечення гнучкості програм навчання та можливості навчання студентів за індивідуальними навчальними планами;
- мотивація учасників навчального процесу на досягнення високої якості підготовки фахівців;
- надання можливості студентові отримати професійні кваліфікації відповідно до його потреб та вимог ринку праці.

Міністерство освіти і науки України розробило документи, які визначають організаційно-методичні заходи та механізми проведення педагогічного експерименту, провело значну кількість міжнародних та всеукраїнських нарад-семінарів, науково-практичних конференцій з питань розвитку вищої освіти України у контексті Болонського процесу. Для магістрів та аспірантів запроваджено навчальну дисципліну «Вища освіта і Болонський процес» (наказ МОН від 21. 05. 2004 р. № 414).

Тематичний збірник «Болонський процес. Документи і матеріали». підготовлено з метою підвищення рівня методичного забезпечення впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу в Університеті. Він містить документи, нароблені у процесі формування загальноєвропейського освітнього простору (частина 1), основні нормативні

документи Міністерства освіти і науки України щодо впровадження ідей і принципів Болонської декларації у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації та кредитно-модульної системи організації навчального процесу (частина 2), а також рішення Вченої ради, накази ректора, інші матеріали, які регламентують упровадження КМСОНП в Університеті.

Цей збірник призначено для студентів, викладачів, працівників деканатів, аспірантів, інших осіб, які є активними учасниками навчального процесу.

Частина I.

ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ХРОНОЛОГІЯ ПОДІЙ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Дата	Місце проведення	Подія
25 травня 1998 р.	Париж, Франція	Зустріч міністрів, таких країн, як Великобританія, Німеччина, Італія і Франція: ухвалення спільної декларації
Березень 1999 р.	Веймар, Німеччина	Зустріч генеральних директорів ЄС і керівництва Ради ректорів європейських країн: обговорення проблем акредитації й оцінювання у вищій освіті
Травень 1999 р.	Копенгаген, Данія	Публікація звіту «Тенденції у вищій освіті – I» на замовлення CRE, Конфедерації Рад ректорів країн, що належать до EU, за фінансової підтримки ЄС
18–19 червня 1999 р.	Болонья, Італія	Перша зустріч міністрів країн Європи, які відповідають за сферу вищої освіти: ухвалення спільної декларації
8–10 лютого 2001 р.	Лісабон, Португалія	Семінар «Акредитація. Надання законної сили»
14–15 лютого 2001 р.	Берлін, Німеччина	Національний семінар з питань Болонського процесу
16–17 лютого 2001 року	Гельсінкі, Фінляндія	Міжнародний семінар «Університетські ступені короткотривалого циклу»
1–3 березня 2001 р.	Упсала, Швеція	Неформальна зустріч міністрів країн Європи, які відповідають за сферу освіти і наукові дослідження
2–4 березня 2001 р.	Мальме, Швеція	Міжнародний семінар «Транснаціональна освіта»
10 березня 2001 р.	Антверпен, Бельгія	Семінар фламандського товариства щодо проблем Болонського процесу
10–12 березня 2001 р.	Антверпен, Бельгія	Семінар студентів Європи «Втілення в життя Болонської декларації»
13–14 березня 2001 р.	Белгород, Югославія	Національний семінар щодо проблем Болонського процесу
22–25 березня 2001 р.	Гетеборг, Швеція	Ухвалення на конференції Асоціації національних студентських спілок у Європі Гетеборзької конвенції
29-30 березня 2001 р.	Саламанка, Італія	Конференція європейських вищих навчальних закладів і освітніх організацій: ухвалення спільного документа

9 квітня 2001 р.	Стокгольм, Швеція	Зустріч групи керівників Болонського процесу
21 квітня 2001 р.	Брюссель, Бельгія	Зустріч Ради Асоціації європейських університетів
26 квітня 2001 р.	Брюссель, Бельгія	Зустріч у розширеному складі групи, що готує рекомендації щодо Болонського процесу
Квітень 2001 р.	Гельсінкі, Фінляндія	Публікація звіту «Тенденції у вищій освіті – II» за фінансової підтримки ЄС і ETF
6–8 травня 2001 р.	Хальмстад, Швеція	Зустріч генеральних директорів ЄС і керівництва Ради ректорів європейських країн
10–16 травня 2001 р.	Братислава, Словаччина	Міжнародний семінар і 40-ва зустріч Ради Асоціації національних спілок студентів у Європі
17 травня 2001 р.	Прага, Чехія	Зустріч у розширеному складі групи, що готує рекомендації для Болонського процесу
18–19 травня 2001 р.	Прага, Чехія	Зустріч міністрів країн Європи, які відповідають за сферу вищої освіти
Червень 2001 року	Рига, Латвія	8-а спільна зустріч у межах мереж ENIC і NARIC і ухвалення документа «Визнання результатів (навчання) у Болонському процесі»
5–8 грудня 2001 року	Тампере, Фінляндія	13-а щорічна конференція ЕАІЕ щодо питань Болонського процесу
1–2 березня 2002 року	Брюссель, Бельгія	Болонський процес. Зона європейської вищої освіти: перспективи і розвиток для сільськогосподарських і пов'язаних з ними наук; фаховість випускників
21–23 травня 2003 рік	Грац, Австрія	Друга конференція представників європейських вищих навчальних закладів і освітніх організацій
19–20 вересня 2003 року	Берлін, Німеччина	Третя зустріч міністрів країн Європи, які відповідають за сферу вищої освіти
19–20 травня 2005 року	Берген, Норвегія	Конференція міністрів країн Європи, які відповідають за сферу вищої освіти

1.1. СОРБОНСЬКА ДЕКЛАРАЦІЯ

25 травня 1998 р., м. Париж

СПІЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО ГАРМОНІЗАЦІЮ ПРИНЦИПІВ ПОБУДОВИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Європейський процес на сучасному етапі швидко рухається вперед. Важливо, щоб люди не забували, що Європа – це не тільки валюта «євро», банки та економіка, а й «Європа знань». Ми повинні зміцнювати її, покладаючись на інтелектуальну, культурну, соціальну й технічну велич нашого континенту. «Європа знань» сформована на базі університетів, які і надалі відіграють головну роль в її розвитку.

Університети Європи засновані приблизно три чверті тисячоліття тому. У наших чотирьох країнах є найстаріші університети, які найближчим часом святкуватимуть поважні ювілеї, як наприклад, сьогодні Паризький університет. У ті часи студенти й викладачі вільно поширювали знання по всьому континенту. Нині ж дуже багато наших студентів не мають змоги навчатися за межами своєї країни протягом періоду навчання та після випуску.

Сьогодні ми перебуваємо на початковому етапі важливих змін у сфері освіти та умов праці, коли необхідно впроваджувати різні курси підвищення рівня кваліфікації, тому що навчання протягом усього життя є дуже важливим процесом. Ми зобов'язані організувати для наших студентів і суспільства загалом таку систему вищої освіти, яка б забезпечила найкращі можливості для реалізації їхніх умінь.

Європейський простір вищої освіти відкриває величезні перспективи. Ставлячись з повагою до наших національних відмінностей, ми, разом з цим, маємо докласти всіх зусиль, щоб знищити кордони у розвитку структури викладання та навчання, що сприяло б збільшенню мобільності та тіснішій співпраці.

Здобувши міжнародне визнання та маючи великий потенціал, наша освітня система має багато прихильників як у країнах Європи, так і маючи за її межами. Формується така система, в якій два основні рівні (дступеневий та післяступеневий) будуть еквівалентними на міжнародному рівні.

Оригінальності та гнучкості системі освіти надає упровадження кредитів (таких, як у ECTS) і семестрів. Це дасть змогу визнавати отримані кредити для тих, хто бажає почати або продовжити навчання в будь-якому єв-

ропейському університеті та здобути науковий ступінь у будь-який період свого життя. Звісно, має бути забезпечення право на вступ до академічного закладу в будь-який період професійного зростання особливості за будь-якого рівня освіти.

Студенти повинні мати доступ до різноманітних програм, зокрема можливість багатoproфільного навчання, вдосконалення рівня володіння іноземними мовами і використання нових інформаційних технологій. У другому циклі навчання вони матимуть змогу вибрати між короткотривалим навчанням для здобуття ступеня «магістр» та довготривалим навчанням для здобуття звання доктора наук з можливістю переходу від одного рівня до іншого. На обох цих етапах після отримання першого диплому відповідна увага приділяється науковому дослідженню та самостійній діяльності.

Крім цього, на обох рівнях сприятимуть, щоб студенти щонайменше один семестр навчались за обраним фахом в університеті іншої країни. Водночас більше викладачів і дослідників повинні працювати за межами своєї держави – в європейських країнах. ЄС, підтримуючи цей напрямок вищої освіти сприятиме, разом з цим, працевлаштуванню студентів і викладачів.

Більшість країн, і не лише європейських, переконані у потребі стимулювання такого розвитку. Конференції ректорів та президентів університетів країн Європи, а також груп експертів та науковців, сприяли поширенню цих думок.

Конвенція щодо визнання кваліфікацій вищої освіти в академічній сфері в Європі була ухвалена минулого року в Лісабоні.

Конвенція встановила основні вимоги і визнала, що деякі країни можна залучати до цього процесу конструктивно. Це доволі загальне підґрунтя для взаємного впровадження ступенів вищої професійної освіти через відповідні директиви ЄС.

Наші уряди, однак, продовжують відігравати важливу роль у реалізації поставленої мети, підтримуючи заходи, завдяки яким можна підтвердити і визнати відповідний рівень здобутої освіти. Ми сподіваємося, що надалі це допоможе укласти договори між університетами. Послідовно гармонізувати структуру рівнів та етапів можна шляхом закріплення вже здобутого досвіду спільними дипломами, експериментування, діалогу з усіма зацікавленими сторонами.

Ми, нижче підписані, зобов'язуємося просувати загальні рекомендації, спрямовані на зовнішнє визнання та забезпечення мобільності студентів з їх подальшим працевлаштуванням. Ювілей Паризького університету нині у Сорбонні дає нам виняткову можливість спробувати створити європейський простір для вищої освіти, де національні особливості та загальні інтереси будуть спрямовані на зміцнення становища Європи, її студентів та громадян. Ми закликаємо держави-члени Європейського Союзу та інші країни Європи приєднатися до нас, а також усі європейські університети зміцнити становище Європи у світі шляхом постійного покращення та вдосконалення рівня освіти для своїх громадян.

Клод АЛЛЕГРІ

Міністр національної освіти, досліджень та технології (Франція)

Луїджі БЕРЛІНГУЕР

Міністр громадської освіти, університетів та досліджень (Італія)

Тесса БЛЕКСТОУН

Міністр вищої освіти (Великобританія)

Юрген РУТТГЕРС

Міністр освіти, науки, досліджень та технології (Німеччина)

1.2. БОЛОНСЬКА КОНВЕНЦІЯ, СПІЛЬНА ЗАЯВА МІНІСТРІВ ОСВІТИ КРАЇН ЄВРОПИ

(18–19 червня 1999 р., м. Болонья)

ЗОНА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Європейський процес завдяки досягненням упродовж останніх кількох років відчутною та значущою реалією для ЄС і його громадян. Перспективи розширення разом із поглибленням відносин з іншими європейськими державами надають цій реалії ширших вимірів. Водночас ми є свідками дедалі більшого усвідомлення політиками та науковцями, а також громадськістю, потреби у побудові всеохоплюючої та спрямованої у майбутнє Європи, зокрема на основі використання і зміцнення її інтелектуального, культурного, соціального, наукового та технологічного потенціалу.

«Європа знань» нині є визнаним незамінним фактором соціального та людського розвитку, а також невід’ємною складовою зміцнення й інтелектуального збагачення європейських громадян, оскільки саме така Європа спроможна надати необхідні знання для протистояння викликам нового тисячоліття разом із усвідомленням спільних цінностей і належності до єдиної соціальної та культурної сфери.

Загальновизнаним є першочергове значення освіти й освітньої співпраці для розвитку та зміцнення стабільних, мирних і демократичних суспільств, що простежується на прикладі ситуації на південному сході Європи.

У Сорбонській декларації від 25 травня 1998 р., основою якої є саме такі міркування, наголошується на провідній ролі університетів у розвитку європейського культурного простору.

У ній зазначається, що створення Європейського простору вищої освіти є головним шляхом у сприянні мобільності та працевлаштуванню громадян, а також розвитку континенту загалом.

Група європейських держав зобов’язалася досягти визначених у Декларації цілей, підписавши її чи висловивши принципову згоду. Спрямованість кількох реформ у сфері вищої освіти, паралельно розпочатих в країнах Європи, засвідчили рішучість багатьох урядів діяти.

Зі свого боку, європейські вищі навчальні заклади взяли на себе реалізовувати ці завдання, оскільки саме вони відіграють головну роль у створенні

Європейського простору вищої освіти згідно з основоположними принципами Болонської університетської хартії 1988 р. Надзвичайно важливим є те, щоб незалежність і автономія університетів забезпечували постійну адаптацію систем вищої освіти і наукових досліджень відповідно до нових потреб, вимог суспільства та розвитку наукових знань.

Обраний курс спрямований у правильному напрямі та має значущу ціль. Проте досягнення більшої сумісності та порівнянності систем вищої освіти потребує постійної рушійної сили. Ми повинні підтримувати цей процес, сприяючи реалізації конкретних заходів, аби наші кроки на окресленому шляху приносили відчутні результати. У зустрічі, що відбулася 18 червня, взяли участь авторитетні фахівці та науковці з усіх представлених на ній держав. Було вироблено корисні поради щодо кроків, які потрібно здійснити.

Зокрема, нам слід зосередитися на вирішенні завдання збільшення міжнародної конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти. Життєздатність і ефективність будь-якої цивілізації вимірюється її культурним впливом на інші країни. Ми повинні забезпечити існування такої системи вищої освіти в Європі, яка була б привабливою для всього світу і відповідала б особливостям наших культурних і наукових традицій.

Підтверджуючи підтримку загальних принципів, викладених у Сорбонській декларації, ми координуємо нашу політику з метою досягнення найближчим часом (не пізніше першої декади третього тисячоліття) таких цілей, які, на нашу думку, мають першочергове значення для створення Європейського простору вищої освіти та поширення європейської системи вищої освіти в світі.

1. Затвердження загальноприйнятої та порівнянної системи вчених ступенів, у тому числі шляхом запровадження додатка до диплома, з метою сприяння працевлаштуванню європейських громадян і міжнародній конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти.

2. Запровадження системи на основі двох основних навчальних циклів: додипломного та післядипломного. Доступ до другого циклу навчання потребуватиме успішного завершення першого, який має тривати щонайменше три роки. Учений ступінь, що присвоюється після завершення першого циклу, на європейському ринку праці сприйматиметься як відповідний рі-

вень кваліфікації. Підсумком другого навчального циклу має бути вчений ступінь магістра та/або кандидата наук, як у багатьох європейських країнах.

3. Створення системи кредитів на зразок Європейської системи трансферу оцінок (ECTS) як відповідного засобу сприяння більшій мобільності студентів. Кредити можна отримати як поза межами вищих навчальних закладів, так і в процесі постійного навчання, за умови їхнього визнання з боку відповідного університету.

4. Сприяння мобільності шляхом усунення перешкод за допомогою ефективного використання права на вільне пересування з безпосередньою метою:

- надання студентам можливості навчатись, а також отримати інші відповідні послуги;

- забезпечення визнання та зарахування часу, який викладач, дослідник чи член адміністративного персоналу провів у європейському навчальному закладі, досліджуючи, викладаючи чи виконуючи іншу роботу за фахом, зі збереженням його законних прав.

5. Сприяння європейському співробітництву щодо забезпечення якості освіти з метою вироблення порівняльних критеріїв і методологій.

6. Просування необхідних європейських стандартів у сфері вищої освіти, зокрема щодо розробки навчальних планів, співробітництва між освітніми закладами, схем мобільності й інтегрованих навчальних, дослідних і виховних програм.

Ми зобов'язуємося досягти вищевизначених цілей у межах своєї компетенції, поважаючи відмінності в культурі, мові, національних освітніх системах, а також автономію університетів, з метою зміцнення Європейського простору вищої освіти. Задля цього проводитимемо політику міжурядового співробітництва із залученням європейських неурядових організацій, що функціонують у сфері вищої освіти. Ми сподіваємося на швидку та позитивну відповідь університетів та на їхню активну діяльність у цьому напрямку для успішної реалізації наших задумів.

Переконавшись у тому, що становлення Європейського простору вищої освіти потребує постійної підтримки, контролю й адаптації до еволюційних потреб, ми вирішили скликати ще одну зустріч упродовж наступних двох років, щоб оцінити досягнення та спланувати подальші дії.

Каспар ЕЙНЕМ Міністр науки і транспорту (Австрія)

Гепард ШМІТ Генеральний директор Міністерства вищої освіти і досліджень французького співтовариства (Бельгія)

Ян АДІ Генеральний директор департаменту освіти Міністерства фламандського товариства (Бельгія)

Ганна Марія ТОТОМАНОВА Заступник міністра освіти і науки (Болгарія)

Едуард ЗЕМАН Міністр у справах освіти, молоді і спорту (Чехія)

Маргарет ВЕСТАГЕР Міністр освіти (Данія)

Тонис ЛУКАС Міністр освіти (Естонія)

Майя РАСК Міністр освіти і науки (Фінляндія)

Клод АЛЛЕГРІ Міністр національної освіти, досліджень і технології (Франція)

Вольф-Михаель КАТЕНХУЗЕН Парламентський державний секретар Федерального міністерства освіти і досліджень (Німеччина)

Уте ЕРДСІЕК-РАВЕ Міністр освіти, науки, досліджень і культури землі Шлезвіг-Гольштейн (Постійно діюча конференція Міністрів культури німецьких земель)

Херасимос АРСЕНІС Міністр у справах народної освіти і релігії (Греція)

Адам КІСС Заступник Державного секретаря з вищої освіти і науки (Угорщина)

Гудридур СИГУРДАРДОТТИР Генеральний секретар Міністерства освіти, науки і культури (Ісландія)

Пат ДОУЛІНГ Керуючий співробітник Міністерства освіти і науки (Ірландія)

Ортенсіо ЗЕКЧІНО Міністр університетів, наукових і технологічних досліджень (Італія)

Тетяна КОКЕК Державний міністр вищої освіти і науки (Латвія)

Корнелиус ПЛАТЕЛІС Міністр освіти і науки (Литва)

Ерна ХЕННІКОТ-ШОЕРГЕС Міністр національної освіти і професійно-технічної підготовки (Люксембург)

Ліс ГАЛЕА Міністр освіти (Мальта)

Люк ХЕРМАНС Міністр освіти, культури і науки (Нідерланди)

Йон ЛІЛЛЕТУН Міністр у справах освіти, досліджень і церкви (Норвегія)

Вілібалт ВІНКЛЕР Помічник Державного секретаря з національної освіти (Польща)

Едуардо Маршал ГРІЛО Міністр освіти (Португалія)

Андрій МАРГА Міністр національної освіти (Румунія)

Мілан ФТАЦНІК Міністр освіти (Словаччина)

Павло ЗГАГА Державний секретар у справах державної освіти (Словенія)

Хуан ФЕРНАНДЕС ДІАС Державний секретар у справах освіти, університетів, досліджень і розвитку (Іспанія)

Агнета БЛАДХ Державний секретар у справах освіти і науки (Швеція)

Чарльз КЛЕЙБЕР Державний секретар у справах науки і досліджень (Швейцарія)

Баронеса Тасса БЛЕКСТОУН Державний міністр у справах освіти і зайнятості (Великобританія)

1.3. КОНВЕНЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ І ОСВІТНІХ ОРГАНІЗАЦІЙ

(29–30 березня 2001 р., м. Саламанка)

ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО

(витяги)

Більш ніж 300 представників європейських вищих навчальних закладів зібрались у Саламанці 29–30 березня 2001 р. Їхньою метою була підготовка Празької зустрічі міністрів вищої освіти країн-учасниць Болонського процесу. Вони погодились щодо таких цілей, принципів та пріоритетів.

Європейські вищі навчальні заклади знову підтверджують свою підтримку принципів Болонської декларації і свої зобов'язання щодо створення до кінця десятиліття Європейського простору вищої освіти. Вони вбачають в організації в Саламанці Асоціації європейських університетів (EUA) як символічне, так і практичне значення для більш ефективного донесення свого голосу урядам та суспільству і, тим самим, для формування свого майбутнього в Європейському просторі вищої освіти.

I. Принципи

Автономія і відповідальність

Розвиток Болонського процесу потребує, щоб європейські університети мали змогу діяти відповідно до принципу автономії у поєднанні з відповідальністю. Як автономні і відповідальні юридичні, освітні і соціальні об'єкти, вони підтверджують свою прихильність до принципів Болонської університетської хартії 1988 р., зокрема щодо академічної свободи. Тому університети повинні мати право формувати свою стратегію, вибирати пріоритети в навчанні і проведенні наукових досліджень, витрачати свої ресурси, профілювати власні програми та встановлювати критерії для прийому професорів і учнів. Європейські вищі навчальні заклади готові до конкуренції не тільки вдома, в Європі, а й у світі, але для цього вони потребують необхідної організаційної свободи, чітких та сприятливих меж регулювання і достатнього фінансування. У протилежному разі вони не матимуть спроможності співпрацювати та змагатися. Плани завершення створення Європейського простору вищої освіти залишаться невиконаними чи призведуть до нерівної конкуренції, якщо в багатьох країнах буде

здійснюватися безпосереднє регулювання, адміністративний і фінансовий контроль вищої освіти. Конкуренція, яка підтримує якість вищої освіти, не заперечує співпраці і не може бути зведена лише до концепції комерції. Університети в деяких країнах Європи ще не можуть конкурувати на рівних і перебувають на етапі небажаного «відпливу мізків» у межах Європи.

Освіта як відповідальність перед суспільством

Європейський простір вищої освіти має базуватися на європейських традиціях відповідальності освіти перед суспільством; на широкому та відкритому доступі як до доступеневого, так і післяступеневого навчання; на загальнолюдських принципах розвитку особистості, що передбачає навчання впродовж усього життя; забезпечувати громадянську та соціальну її значимість як у короткотерміновій, так і довготерміновій.

Вища освіта заснована на наукових дослідженнях

Створення Європейського простору вищої освіти має відбуватися одночасно та паралельно зі створенням Європейського простору наукових досліджень, оскільки наукові дослідження є рушійною силою вищої освіти.

Організація диверсифікації

Європейська вища освіта завжди була різноманітною щодо мов, національних систем, типів інститутів, спеціалізацій та профілів підготовки, навчальних планів. Разом із цим, її майбутнє залежить від можливості організувати це розмаїття настільки ефективно, щоб отримати позитивні результати та гнучкість, а не зазнати труднощів і не невизначеності. Вищі навчальні заклади прагнуть до зближення, зокрема щодо понять, загальнодоступних у певній галузі та поза її межами, та розглядають розмаїття як перевагу, а не причину для невизнання чи заперечення. Вони також прагнуть створити достатній рівень саморегулювання, щоб гарантувати, як об'єднання, однакові вимоги щодо визначення та застосування кредитів, основних категорій ступенів відповідно до критеріїв якості.

II. Основні проблеми

Якість як фундаментальний принцип формування

Європейський простір вищої освіти має формуватися на основі академічних цінностей системи, які повинні відповідати очікуванням партнерів, тобто фундаментальним принципам цього формування має бути якість.

Справді, оцінка якості має враховувати мету та місію інститутів та програм. Вона потребує балансування між нововведеннями та традиціями, академічними перевагами та соціально-економічною необхідністю, сумісністю програм та свободою вибору студентів. Так, на високому якісному рівні мають бути як викладання та наукові дослідження, так і управління та адміністрування, забезпечуватись як потреби студентів, так і ненавчальних послуг. Нинішній рівень вищої освіти не є достатнім, він потребує підтвердження та гарантій, щоб отримати довіру студентів, партнерів і суспільства загалом.

Якість – основна умова довіри, мобільності, сумісності та привабливості Європейського простору вищої освіти.

Формування довіри

Вироблено міжнародний підхід для оцінювання наукових досліджень. Аналогічний підхід необхідний для оцінювання вищої освіти. В Європі забезпечення якості вищої освіти не може ґрунтуватися лише на використанні загальних стандартів. Шлях у майбутнє передбачає розробку на європейському рівні механізмів для взаємного визнання результатів забезпечення якості, однією із можливих форм якої є «акредитацією». Такі механізми повинні враховувати національні, лінгвістичні та дисциплінарні відмінності, а також проблеми університетів з незначним навантаженням.

Сумісність

Сумісність з європейським ринком праці повинна відобразитися в програмах, залежно від того, коли (після першого чи другого ступеня) були здобуті знання, уміння й навички, необхідні для роботи. Можливість працевлаштування з перспективою навчання протягом усього життя буде краще забезпечена через цінності якісної освіти; розмаїтість підходів і профілів дисциплін; гнучкість програм, що дає можливість входження і виходу із них; набуття міждисциплінарних навичок і вмій; здатність мобілізувати знання, вміння вирішувати проблеми, працювати в команді і розвиватися як соціальна істота.

Мобільність

Мобільність учнів, персоналу і випускників є необхідною умовою Європейського простору вищої освіти. Європейські університети прагнуть

розвивати мобільність як по «горизонталі», так і по «вертикалі», не беручи до уваги віртуальної мобільності як заміни фізичної. Вони ефективно використовують наявні інструменти визнання і мобільності ECTS, Лісабонську конвенцію, Додаток до диплома, мережу NARIC/ENIC. З огляду на важливу роль викладацького складу з європейським досвідом, університети прагнуть усунути вимоги до національності й інші перешкоди для академічної кар'єри в Європі. Поряд з цим необхідно вибирати і загальний європейський підхід до віртуальної мобільності і транснаціональної освіти.

Сумісні кваліфікації на доступневному та післяступеневому рівнях

Вищі навчальні заклади підтримують запровадження сумісних кваліфікацій, що базується на основних відмінностях доступневного та післяступеневого навчання. Поширена думка, що для здобуття першого ступеня потрібно виконати навчальну роботу, що оцінюється в межах від 180 до 240 кредитів ECTS. Перший ступінь повинен гарантувати зайнятість на ринку праці або бути підготовчим для подальшого навчання на післяступеневому рівні. За певних обставин університет може вводити інтегровані навчальні плани, що безпосередньо дають змогу отримати ступінь магістра. Важливе значення у прийнятті таких рішень мають мережі, створені на основі подібності дисциплін, що вивчаються. Університети переконані в необхідності введення накопичувально-перезалікової кредитної системи, заснованої на ECTS, що передбачає прийнятність кредитів, отриманих в іншому навчальному закладі.

Привабливість

Європейські вищі навчальні заклади прагнуть стати привабливими для талановитих людей з усіх континентів. Це потребує дієвості як на інституційному, національному, так і європейському рівнях. Заходи, спрямовані на досягнення привабливості європейської освіти, передбачають адаптацію: програм; наукових ступенів, необхідних засобів забезпечення якості; програм, які викладаються на основних світових мовах; адекватної інформації і маркетингу; сервісу для іноземних студентів та вчених, а також стратегічної роботи в межах мереж. Успіх залежить також від швидкої ліквідації імміграційних правил та ринку праці, що заважають реалізації принципу мобільності.

Європейські вищі навчальні заклади визнають, що їхні студенти, здобувши високий фаховий рівень, можуть ефективно навчатись і професійно зростати у будь-якій країні Європи. Інститути, їхні мережі й організації підтверджують важливу роль та відповідальність у цьому процесі, а також готовність належним чином організувати свою діяльність в межах автономії.

Вищі навчальні заклади звертаються до урядів із проханням сприяти і заохочувати зміни, встановлюючи межі для координації їх діяльності та зближення з урахуванням національних та європейських особливостей. Вони підтверджують готовність розвиватись за такими напрямками:

- змінити суть вищої освіти і наукових досліджень для всієї Європи;
- реорганізувати й омолодити програми і вищу освіту загалом;
- розвивати вищу освіту на основі наукових досліджень;
- застосовувати взаємоприйнятні механізми для оцінювання, гарантії і підтвердження якості;
- використовувати загальну термінологію в європейській освіті;
- забезпечувати сумісність різних інститутів, програм і ступенів;
- сприяти мобільності студентів, персоналу і можливостям працевлаштування випускників у Європі;
- підтримати спроби модернізації університетів у країнах, де наявні значні проблеми входження у Європейський простір вищої освіти;
- впроваджувати зміни, будучи при цьому відкритими, привабливими та конкурентоспроможними як у Європі, так і в світі загалом;
- відповідати перед суспільством за рівень вищої освіти.

1.4. КОМЮНІКЕ ЗУСТРІЧІ МІНІСТРІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ КРАЇН ЄВРОПИ

(18–19 травня 2001 р., м. Прага)

ДО ЗОНИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Через три роки після Сорбонської та два роки після підписання Болонської декларації міністри вищої освіти з 32 європейських країн, що ухвалили декларацію, зустрілися в Празі, щоб оцінити досягнуті успіхи й визначити напрямки і пріоритети діяльності надалі. Вони знову підтвердили свої зобов'язання щодо формування Європейського простору вищої освіти до 2010 р. Вибір м. Прага для проведення цієї зустрічі символізує їхнє бажання залучити в цей процес усю Європу в контексті розширення Європейського Союзу.

Міністри розглянули звіт «Сприяння розширенню Болонського процесу», представлений міжурядовою групою, і зазначили, що цілі Болонської декларації знайшли підтримку у більшості країнах, а також в університетах й інших установах вищої освіти, і стали основою для розвитку вищої освіти у країнах, що ухвалили декларацію. Вони підтвердили необхідність підтримання мобільності, щоб студенти, викладачі, дослідники й адміністрація мали змогу використовувати можливості Європейського простору вищої освіти, передбачені в її демократичних цінностях, розмаїтті систем вищої освіти, культур та мов. Міністри схвалили Конвенцію європейських вищих навчальних закладів, прийняту в Саламанці 29–30 березня, та рекомендації Декларації студентів, ухваленої в Гетеборзі 24–25 березня, а також оцінили активне залучення в Болонський процес Асоціації європейських університетів (EUA) і Національного союзу студентів Європи (ESIB). Вони також відзначили й багато інших ініціатив у розвитку освіти, зокрема конструктивну допомогу Європейської комісії. Було зазначено також, що заходи, рекомендовані в Декларації щодо впровадження структури ступенів, інтенсивно проводилися в більшості країнах. Зокрема, було оцінено роботу щодо забезпечення якості освіти. Міністри визнали необхідність співробітництва в питаннях транснаціональної освіти. Вони також вказали на потребу організації освіти протягом усього життя.

Подальші дії після досягнення шести цілей Болонського процесу

Міністри заявили, що з огляду на прийняття Болонської декларації, формування Європейського простору вищої освіти є умовою привабливості і конкурентоспроможності вищих навчальних закладів Європи. Вони підтримали ідею про те, що вища освіта – це суспільне благо, що вона була, є і буде відповідальною перед громадськістю і що студенти – повноправні члени товариства вищої освіти. З цієї точки зору міністри прокоментували подальший процес її розвитку:

Прийняття системи зрозумілих та порівнюваних ступенів

Міністри закликали університети й інші вищі навчальні заклади використовувати всі переваги національного законодавства і європейських інструментів, спрямованих на полегшення академічного і професійного визнання частин курсів, ступенів та інших досягнень, щоб громадяни могли ефективно використовувати свої фаховість, уміння і навички в усьому Європейському просторі вищої освіти. Вони закликали організації та мережі типу NARIC і ENIC на інституційному, національному і європейському рівнях сприяти визнанню фаховості спеціалістів.

Ухвалення системи, заснованої на двох основних циклах

Міністри вказали на те, що відбувається обговорення і впровадження структури ступенів, заснованої на двох основних циклах, що дають змогу сформувати вищу освіту доступневого і післяступеневого навчання. Деякі країни вже запровадили цю систему, а інші перебувають на етапі ознайомлення. Слід зазначити, що в багатьох країнах ступені бакалавра і магістра, чи два інші порівнювані ступені, можна отримати як в університетах, так і в інших вищих навчальних закладах. Програми для здобуття ступеня є різноплановими, що забезпечує різні потреби індивідів, навчального процесу і ринку праці. Це було визнано на семінарі в Гельсінкі щодо ступенів бакалаврського рівня (лютий 2001 р.).

Становлення системи кредитів

Міністри наголосили, що для більшої гнучкості в процесі навчання й здобуття кваліфікації необхідно встановити загальні принципи, які б підтримували кредитну систему типу ECTS (European Credit Transfer System) чи іншу, сумісну з нею, що дасть змогу забезпечити як перезалікову і на-

копичувальну функції. Разом із взаємно визнаними системами забезпечення якості такі домовленості дадуть змогу полегшити доступ студентам до європейського ринку праці та розширити їхню сумісність з ринком праці і відповідно привабливість і конкурентоспроможність європейської вищої освіти. Використання такої системи кредитів і Додатка до диплому є прогресивним у цьому напрямку.

Сприяння мобільності

Міністри зазначили, що поліпшення мобільності учнів, викладачів, дослідників та адміністрації, як це задекларовано в Болонському акті, є надзвичайно важливим. Тому вони підтвердили свої зобов'язання вжити заходів для усунення всіх перешкод вільному пересуванню студентів, викладачів, дослідників і працівників адміністрації та наголосити на важливості соціальних аспектів мобільності. Було розглянуто можливості для розвитку мобільності, запропоновані програмами Європейського товариства, і досягнення у цій сфері (наприклад, початок реалізації Плану дій щодо мобільності, підтриманий Європейською Радою в Ніцці в 2000 р.)

Сприяння європейському співробітництву у забезпеченні якості освіти

Міністри визнали важливе значення систем якості в забезпеченні стандартів високої якості й у полегшенні порівняльності кваліфікацій по всій Європі. Вони також схвалили тісне співробітництво між мережами із забезпечення якості та визнання дипломів. Міністри наголосили на потребі європейського співробітництва і взаємної довіри у формуванні національних систем забезпечення якості. Вони закликали університети й інші вищі навчальні заклади поширювати передовий досвід і розробляти заходи для взаємного визнання механізмів акредитації/сертифікації й оцінювання. Міністри закликали університети й інші вищі навчальні заклади, національні агентства і Європейську мережу забезпечення якості вищої освіти (ENQA), працювати спільно з відповідними організаціями країн, що не є членами ENQA, для встановлення загальних норм прийняття рекомендацій і поширення досвіду.

Європейський підхід до стандарту вищої освіти

Для зміцнення європейського стандарту вищої освіти і можливості працевлаштування випускників міністри закликали сферу вищої освіти

вдосконалювати «європейський» зміст модулів, курсів, навчальних планів на всіх рівнях. Зокрема, це стосується модулів, курсів і програм, запропонованих інститутами країн, що співпрацюють на сучасному етапі і розробляють програму спільного визнання ступенів.

Крім того, міністри наголосили на таких пунктах:

Навчання протягом усього життя

Навчання протягом усього життя є істотним елементом Європейського простору вищої освіти. У майбутній Європі, в якій суспільство й економіка базуватимуться на знаннях, стратегія навчання протягом усього життя повинна забезпечувати вирішення проблем конкурентоспроможності і використання нових технологій, зміцнення соціальної єдності, рівних можливостей і якості життя.

Вищі навчальні заклади і студенти

Міністри наголосили на необхідності залучення університетів, інших вищих навчальних закладів та студентів як компетентних, активних і конструктивних партнерів у становленні та формуванні Європейського простору вищої освіти. Інститути продемонстрували, що вони надають важливе значення створенню спільного та ефективного, але різноманітного і адаптованого Європейського простору вищої освіти. Міністри зазначили, що якість – основна умова для довіри, мобільності, сумісності й привабливості Європейського простору вищої освіти. Вони оцінили внесок вищих навчальних закладів у розвиток програм навчання, що поєднують академічну якість із можливістю довготермінового працевлаштування, і закликали продовжити їхню активну діяльність у цьому напрямку.

Міністри підтвердили, що студенти повинні брати участь і впливати на організацію і зміст освіти в університетах та інших вищих навчальних закладах. Вони наголосили на тому, що студентам слід зосередити увагу на соціальних питаннях Болонського процесу.

Сприяння забезпеченню привабливості

Європейського простору вищої освіти

Міністри погодилися із важливістю посилення привабливості європейської вищої освіти для студентів з Європи та інших частин світу. Зрозумілість і подрібнюваність європейських ступенів вищої освіти в усьому світі потрібно вдосконалити, визначивши загальні межі кваліфікацій, а також

погодивши механізми забезпечення якості та акредитації/сертифікації з інформуванням. Міністри наголосили, що якість вищої освіти і наукових досліджень є і надалі повинні бути визначальним фактором привабливості й конкурентоспроможності Європи в усьому світі. Вони погодилися, що необхідно приділяти більше уваги наявним інститутам і різним програмам для формування Європейського простору вищої освіти, закликавши до поглиблення співробітництва між європейськими країнами в сфері транснаціональної освіти.

Енергійне впровадження

Міністри зобов'язались продовжити співробітництво, засноване на положеннях, Болонської декларації, побудоване на подібності і відмінностях культур, мов і національних систем, що об'єднує можливості міжурядового співробітництва і діалогу з європейськими університетами, іншими вищими навчальними закладами, студентськими організаціями, а також програмами товариства. Після заяв міністрів, що представляють країни, для яких відкриті програми Європейського товариства «Сократес», «Леонардо да Вінчі» або «Темпус», вітали нових членів, що приєдналися до Болонського процесу, зокрема, Кіпр, Туреччину та Хорватію.

Міністри вирішили, що нова зустріч відбудеться у другій половині 2003 р. в Берліні, на якій буде розглянуто досягнення і визначено напрямки і пріоритети для наступних етапів руху до Європейського простору вищої освіти. Вони погодилися, що для реалізації мети Болонського процесу потрібно сформувати структуру, яка складалася з групи сприяння і групи підготовки. Групу сприяння потрібно формувати з представників усіх країн, що підписали відповідні документи, нових учасників та Європейської комісії. Її має очолити представник країни, що головує нині в Європейському союзі. Група підготовки має складатися з представників країн, яких прийняли на попередній і приймуть у наступній зустрічах на рівні міністрів до товариства, двох держав-членів Європейського союзу і двох країн, що не належать до ЄС. Останніх чотири представники обиратиме група сприяння. Представники головуючої в ЄС країни і Європейської Комісії також будуть членами групи підготовки. Групу підготовки очолюватиме представник країни, де відбудеться наступна зустріч на рівні міністрів. У подальшій діяльності новоствореній структурі слід консультуватися з

Асоціацією європейських університетів, Європейською асоціацією вищих навчальних закладів (EURASHE), Національним союзом студентів Європи і Радою Європи.

Для продовження та розвитку процесу міністри просили групу сприяння упорядкувати семінари для проведення досліджень у таких сферах: співробітництво щодо акредитації і забезпечення якості; визнання результатів навчання і використання кредитів у Болонському процесі; розвиток спільних ступенів; соціальні питання, перешкоди мобільності, а також розширення Болонського процесу, навчання протягом усього життя і залучення до обговорення студентів.

1.5. КОМЮНІКЕ КОНФЕРЕНЦІЇ МІНІСТРІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

(19–20 вересня 2003 р., м. Берлін)

СТВОРЕННЯ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

19 червня 1999 р., через рік після ухвалення Сорбонської декларації, міністри вищої освіти 29 європейських країн підписали Болонську декларацію. Були узгоджені важливі спільні кроки для розвитку ефективного та єдиного Європейського простору вищої освіти до 2010 р. На Празькій конференції 19 квітня 2001 р міністри збільшили кількість завдань та підтвердили намір встановити Європейський простір вищої освіти до 2010 р. 19 вересня 2003 р. міністри вищої освіти 33 європейських країн зібрались у Берліні для того, щоб проаналізувати досягнення та встановити пріоритети й нові завдання надалі з метою пришвидшення реалізації проекту створення Європейського простору вищої освіти. Вони погодились щодо наступних принципів та пріоритетів.

Міністри підтвердили важливість соціального аспекту Болонського процесу. Наголосили на необхідності підвищення конкурентоспроможності, яку потрібно зрівноважувати покращенням соціальних характеристик Європейського простору вищої освіти, що у майбутньому дасть змогу посилити соціальну єдність та зменшити соціальну й тендерну нерівності як на національному, так і на загальноєвропейському рівнях. Вони підтвердили свою позицію, що вища освіта є як громадським благом, так і відповідальністю, наголосивши, що в міжнародній освітянській співпраці та обмінах повинні домінувати навчальні цінності.

Міністри приділили належну увагу рішенням Ради Європи у Лісабоні (2000 р.) та Барселоні (2002 р.) про перетворення Європи на «найконкурентнішу та найбільш динамічну, засновану на знаннях, економіку з більшою кількістю робочих місць кращої якості та більшою соціальною єдністю», закликавши до подальших дій і тіснішої співпраці в контексті Болонського процесу.

Було обговорено звіт Групи контролю за розвитком Болонського процесу у період між Празьким та Берлінським самітами, а, також звіт Асоціації європейських університетів (АЄУ) «Тенденції – III» і результати семі-

нарів, організованих кількома країнами-учасницями та закладами вищої освіти, організаціями і студентами. Міністри розглянули Національний звіт, який є свідченням значного прогресу, досягнутого у реалізації принципів Болонського процесу. Вони взяли до уваги повідомлення Європейської комісії і Ради Європи про їхню підтримку процесу.

Міністри погодились, що потрібно вжити заходи щодо створення міцних зв'язків між вищою освітою та науково-дослідницькою системою відповідних країн. Створення Європейського простору вищої освіти лише виграє від поєднання з європейським простором наукових досліджень, зміцнивши, таким чином, «Європу знань». Метою такого утворення є збереження культурного та мовного багатства Європи, яке базується на успадкованій різноманітності традицій, і сприяння інноваціям, соціальному та економічному розвитку шляхом зміцнення співробітництва між європейськими ВНЗ.

Міністри визнали первинну роль ВНЗ та студентських спілок, яку вони відіграють у створенні Європейського простору вищої освіти. Вони взяли до уваги інформацію Асоціації європейських університетів, яка надійшла від конвенту ВНЗ у Граці (Graz), про внески Європейської асоціації ВНЗ (EURASHE) та повідомлення від національних студентських спілок Європи (ESIB).

Міністри країн Європи привітали інші регіони світу, з яких зацікавило створення Європейського простору вищої освіти. Вони наголосили, що бажаною у цій структурі є присутність представників європейських країн, які ще не приєдналися до Болонського процесу, так само, як і представників Європейської комісії, та країн Латинської Америки і Карибського спільного простору вищої освіти як гостей конференції.

Прогрес

Міністри привітали ініціативи, виявлені після Празького саміту вищої освіти, які сприяють розвитку системи вищої освіти та підвищують якісний рівень європейської вищої освіти в навчальних закладах зокрема та на національному рівні загалом. Вони високо оцінюють співробітництво всіх партнерів – університетів, студентства та інших зацікавлених сторін.

Міністри наголошують на важливості всіх елементів Болонського процесу для створення Європейського простору вищої освіти та необхідності інтенсифікації зусиль на рівні навчальних закладів, а також на національ-

ному та європейському рівнях. Вони докладатимуть усіх зусиль для створення високоефективної системи гарантій якості навчання, а також для ефективного використання дворівневої системи освіти та визнання системи курсів і періодів навчання.

Гарантія якості

Якість вищої освіти є основою створення Європейського простору вищої освіти. Міністри підтримують подальший розвиток гарантій якості як на рівні навчальних закладів, так і національному та європейському. Вони наголошують на необхідності розвитку критеріїв і методології якості освіти.

Так, згідно з принципами автономії навчальних закладів, за якість вищої освіти відповідає кожен навчальний заклад зокрема, і таким чином, забезпечується можливість перевірки якості системи навчання в національних межах.

Міністри вважають, що в 2005 р. національні системи гарантії якості мають забезпечити:

- відповідальність установ та навчальних закладів за рівень освіти;
- оцінювання програм закладів, зокрема, їх внутрішній контроль, зовнішню перевірку, участь студентів та публікацію результатів;
- систему акредитації, сертифікації або подібні процедури;
- міжнародну участь, співробітництво та створення спілок.

На європейському рівні міністри звертаються до ENQA та її членів, разом із EUA, EURASHE, та ESIB з проханням розробити узгоджені стандарти, процедури та рекомендації щодо гарантії якості, а також для впровадження системи рівноправного розгляду та/або акредитації агенцій чи установ та звітування про досягнуті результати на зустрічі 2005 р. Відповідний звіт буде прийнятий після випробовування гарантій якості в інших асоціаціях та організаціях.

Структура ступенів: прийняття дворівневої системи

Міністри зазначили, що відповідно до ухваленої в м. Болонья декларації про двоциклічну систему, в Європейському просторі вищої освіти відбуваються всебічні зміни. Вони вважають, що системи двох циклів буде впроваджена в 2005 р.

Міністри наголосили на важливості консолідації досягнутих результатів та прийняття змін шляхом діалогу у межах навчальних закладів, а також між навчальними закладами та їхніми працівниками.

Вони пропонують країнам-учасникам детально продумати систему суцільних та порівнюваних кваліфікацій для своїх систем вищої освіти.

Кваліфікації мають базуватися на однакових показниках за обсягом діяльності, рівнем, навчальним результатом, компетентністю та профілем. Міністри беруть відповідальність за вироблення загальної системи кваліфікацій для Європейського простору вищої освіти.

У межах цієї системи ступені мають виражати різні результати. Ступені першого та другого циклу повинні бути різноспрямованими та різнопрофільними, щоб відповідати різним індивідуальним та академічним потребам, а також потребам ринку праці. Ступені першого циклу повинні забезпечувати доступ до програм другого циклу, згідно з Лісабонською конвенцією. Ступені другого циклу даватимуть змогу здобути докторське звання.

Міністри наголосили, що всіма способами забезпечуватимуть доступність вищої освіти для всіх.

Підвищення мобільності

Мобільність студентів, викладацького та адміністративного складу є важливою умовою створення Європейського простору вищої освіти. Міністри наголосили на важливості мобільності у навчальній, культурній, а також політичній, соціальній та економічній сферах. Вони зазначили, що від їхньої останньої зустрічі показники мобільності збільшилися значною мірою завдяки підтримці Європейського союзу. Міністри і надалі сприятимуть збільшенню мобільності студентів. Разом із цим, докладатимуть усіх зусиль, щоб знищити будь-які перешкоди для свободи пересування в межах Європейського простору вищої освіти.

Створення кредитної системи

Міністри наголосили на важливій ролі Європейської кредитної трансферної системи (ECTS) у підвищенні мобільності студентства та в розвитку міжнародних навчальних програм. Вони очікують на її подальший розвиток від кредитної до трансферно-накопичувальної системи, яку можна було б використовувати в межах Європейського простору вищої освіти.

Була визнана система ступенів: порівна та зрозуміла.

Міністри підтвердили важливість Лісабонської конвенції про визнання дипломів, яку мають ратифікувати всі країни-учасниці Болонського процесу, та закликають спілки ENIC та NARIC, а також національні відомства, до подальшого виконання конвенції. Було визначено мету, щоб кожний студент, який закінчить університет після 2005 р., автоматично і безкоштовно отримував Додаток до диплому, котрий має бути виданий найпоширенішою в Європі мовою.

Міністри запропонували навчальним закладам та їхнім працівникам широко використовувати Додатки до дипломів, що дасть змогу забезпечити прозорість та гнучкості системи ступенів вищої освіти та сприяти працевлаштуванню та продовженню освіти.

Вищі навчальні заклади та студентство

Міністри схвалили участь ВНЗ та студентства у Болонському процесі, оскільки вважають, що лише активність усіх партнерів може забезпечити його довготерміновий успіх.

Розуміючи важливу роль ВНЗ в економічному та соціальному розвитку, міністри погодилися, що університети мають бути уповноважені приймати рішення щодо своєї внутрішньої організації та управління. Вони закликали ці навчальні заклади надалі реформувати всі сфери свого життя, вказавши на конструктивній участі студентських спілок у Болонському процесі та необхідності залучення студентства до подальших дій. Студентство є повноправним партнером в управлінні вищою освітою, тому університети та студентство мають брати активну участь в цьому процесі.

Міністри наголосили на необхідності забезпечення відповідних умов проживання та навчання студентів для успішного завершення курсу навчання впродовж визначеного терміну без перешкод, пов'язаних із соціальним та економічним становищем в їхніх сім'ях. Було вказано на потребу збирання даних про соціальне та економічне становище студентів.

Європейське спрямування сфери вищої освіти

Міністри зазначили, що за їхньою ініціативою на зустрічі у Празі нині впроваджуються додаткові спецкурси, курси та програми європейського спрямування.

Вони повідомили, що університети різних країн Європи започаткували об'єднання навчальних ресурсів та культурних традицій для розвитку єдиних

програм навчання та розробки спільних ступенів на першому, другому та третьому рівнях.

Крім цього, було наголошено на необхідності тривалого навчання за кордоном у межах програм спільних ступенів, а також для вивчення кількох мов та вдосконалення навичок спілкування ними, розкриття потенціалу студентів у контексті європейської єдності та підвищення конкурентоспроможності на ринку робочої сили.

Міністри заявили, що докладуть усіх зусиль, щоб усунути на національному рівні юридичні перешкоди щодо визнання спільних ступенів, а також активно підтримуватимуть розвиток гарантій якості та єдиних навчальних програм, які дають змогу встановити такі ступені.

Підвищення привабливості Європейського простору вищої освіти

Міністри погодились, що європейська вища освіта має бути більш привабливою та відкритою. Вони виявили готовність і надалі створювати стипендіальні програми для студентів з країн, що розвиваються.

Було зазначено, що міжнародний обмін у вищій освіті має базуватися на критеріях якості та навчальної цінності з урахуванням соціальних та економічних аспектів, чому і далі сприятимуть міністри. У всіх обставинах таке сприяння повинно включати.

Вони заохочують співпрацю з іншими регіонами світу шляхом проведення спільних семінарів та конференцій.

Можливість навчатися впродовж усього життя

Міністри наголосили на важливості впровадження навчання впродовж усього життя. Вони спрямовують національну політику своїх країн на досягнення цієї мети, прагнучи забезпечити всім бажаючим можливість навчатися, незалежно від віку, на основі здобутої освіти. Було зазначено, що такі дії повинні бути невід'ємною складовою діяльності сфери вищої освіти.

Крім того, міністри наголосили на кваліфікаційних рівнів у Європейському просторі вищої освіти, розробленні широкого спектру навчальних засобів і технологій для ефективного використання кредитів ECTS.

Вони вважають, що необхідно забезпечити усім громадянам можливість здобути вищу освіту впродовж усього життя відповідно до їх бажань та змоги.

Додаткові дії

Європейський простір вищої освіти та Європейський простір наукових досліджень – це база суспільства, заснована на знаннях.

Розуміючи необхідність тісних взаємозв'язків між ЕНЕА (Європейський простір вищої освіти) та ERA (Європейський простір наукових досліджень) у «Європі знань», а також важливість досліджень як складової вищої освіти Європи, міністри прагнуть вийти за межі системи двох циклів, передбачивши докторський ступінь як третій цикл Болонського процесу. Вони наголосили на важливості досліджень і міждисциплінарності для підвищення якості вищої освіти, та на зростанні конкурентоспроможності європейської вищої освіти взагалі. Міністри закликали до збільшення мобільності на докторському та післядокторському рівнях, заохочуючи університети до зміцнення співробітництва у виконанні програм на здобуття докторського ступеня та у підготовці молодих науковців.

Міністри докладатимуть усіх зусиль, щоб європейські університети були більш привабливими та ефективними партнерами. Тому вони просять університети приділяти більше уваги дослідженням технологічного, соціального характеру та в галузі культури.

Є багато перешкод, які ВНЗ не можуть подолати самотійно. Вони потребують значної підтримки, зокрема фінансової, та сприятливих рішень з боку національних урядів та європейських інституцій.

На завершення міністри зазначили, що для здобуття докторського рівня потрібно організувати всебічну підтримку, і таким чином заохотити досягнення найвищої якості знань, які мають бути зразком Європейського простору вищої освіти.

Перевірка результатів

З огляду на цілі, встановлені до 2010 р., має бути здійснена перевірка результатів Болонського процесу, яка дасть змогу отримати інформацію про досягнутий прогрес, а також за необхідності відкоригувати цей процес.

Міністри визначили групу контролю для організації перевірки під час самміту 2005 р. та для підготовки детального звіту з пріоритетних напрямків:

- гарантія якості;
- система двох циклів;
- визнання курсів та періодів навчання.

Таким чином, країни-учасниці будуть мати змогу надати потрібну інформацію для досліджень і забезпечити доступ до банків даних.

Нові члени

Міністри вважають за потрібне ухвалити статтю про прийняття нових членів у такому вигляді.

Країни-учасниці Європейської культурної конвенції можуть отримати членство у Європейському просторі вищої освіти, підтвердивши своє бажання і готовність слідувати меті Болонського процесу в їхній національній системі освіти. Їхні заяви мають передбачати інформацію про те, як вони забезпечують виконання принципів та досягнення цілей декларації.

Міністри вирішили прийняти заяви від Албанії, Андорри, Боснії та Герцеговини, Ватикану, Росії, Сербії та Монтенегро і Македонії та привітати їх як нових членів, розширюючи процес до 40 європейських країн. Міністри визнають, що членство у Болонському процесі зумовлює значні зміни та реформи в усіх країнах, що приєднуються до нього. Вони згодні підтримувати нових членів як теоретично так і практично.

Контролююча структура

Міністри уповноважують забезпечувати виконання всіх питань, задекларованих у комюніке, а також здійснювати загальне керівництво Болонським процесом, у тому числі організувати підготовку до наступної зустрічі міністрів, Групу контролю, яка складатиметься з представників Болонського процесу, та Європейської комісії, Ради Європи, EUA, EURASHE, ESIB та UNESCO/CEPES як членів-консультантів. Цю групу потрібно скликати не менш ніж два рази на рік. Її має очолювати президент ЄС у країні проведення наступної зустрічі міністрів.

Правління, очолюване президентом ЄС, має спостерігати за діяльністю у періоди між зустрічами. Правління має складатися з голови, віце-голови, попередніх та наступних президентів ЄС, представників трьох країн-учасниць, обраних терміном на один рік, представників Європейської комісії та EUA, EURASHE, ESIB як консультантів. Група та правління можуть скликати спеціальні робочі групи тоді, коли вважатимуть за потрібне.

Загальну діяльність здійснюватиме Секретаріат, організований країною наступної зустрічі міністрів.

На першій зустрічі після Берлінської конференції групі доручається визначити обов'язки правління та завдання Секретаріату.

Програма діяльності на 2003–2005 рр.

Міністри просять Групу скоординувати діяльність таким чином, щоб досягнути результатів, зазначених у комюніке, та звітувати про них на наступній зустрічі міністрів у 2005 р.

1.6. КОМЮНІКЕ КОНФЕРЕНЦІЇ МІНІСТРІВ КРАЇН ЄВРОПИ, ВІДПОВІДАЛЬНИХ ЗА СФЕРУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

(19–20 травня 2005 р., м. Берген)

ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР ВИЩОЇ ОСВІТИ – ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ

(неофіційний переклад)

Ми, міністри, відповідальні за сферу вищої освіти у країнах-учасницях Болонського процесу, провели зустріч для проміжного аналізу результатів роботи та визначення цілей і пріоритетів діяльності до 2010 р. На цій конференції ми схвалили приєднання до Болонського процесу нових країн-учасниць: Вірменії, Азербайджану, Грузії, Молдови та України. Ми всі поділяємо принципи і цілі Болонського процесу, а також зобов'язання за ним, визначені в Болонській декларації (994_525) та подальших комюніке конференцій на рівні міністрів у Празі та Берліні. Підтверджуємо взяті зобов'язання координувати впроваджувану політику впродовж реалізації Болонського процесу задля досягнення кінцевої мети – створення Загальноєвропейського простору вищої освіти до 2010 р. Ми також зобов'язуємося допомогти новим країнам-учасницям забезпечити виконання цілей Болонського процесу.

I. Партнерство

Наголошуємо на тому, що головну роль у Болонському процесі відіграють вищі навчальні заклади, їх працівники та студенти. Їхня роль у реалізації Болонського процесу наразі стає важливішою і, оскільки необхідні законодавчі перетворення здебільшого завершені, ми закликаємо активізувати діяльність щодо створення Загальноєвропейського простору вищої освіти. Вітаємо зусилля, пов'язані з реалізацією Болонського процесу, яких докладають вищі навчальні заклади в усій Європі. Разом із цим, розуміємо, що потрібен час для оптимізації впливу структурних змін на навчальні плани та, відповідно, для забезпечення надання та отримання знань на інноваційній основі, чого і потребує Європа.

Вдячні за всебічну підтримку ділових партнерів і висловлюємо готовність до поглиблення співпраці задля досягнення цілей Болонського про-

цесу. Також вітаємо діяльність у цьому напрямку таких учасників процесу, як міжнародні інституції та організації.

II. Аналіз здобутків

Констатуємо значний прогрес, якого було досягнуто в реалізації цілей, визначених у загальному звіті групи супроводу за 2003–2005 рр., у четвертій доповіді щодо тенденцій Європейської асоціації університетів (EUA) та у доповіді Об'єднання національних студентських спілок.

На зустрічі у Берліні групі супроводу було доручено проаналізувати результати діяльності у період між конференціями на рівні міністрів за трьома пріоритетними напрямками: система ступенів, забезпечення якості та терміни навчання. Згідно з даними звіту про результати діяльності у період між конференціями на рівні міністрів, констатуємо значний прогресивний розвиток всіма пріоритетними напрямками. Разом із цим, дуже важливим є забезпечення узгодженості процесу реалізації цілей у всіх країнах-учасницях. Вважаємо, що для розбудови кадрового та інституційного потенціалу як на рівні держави, так і на рівні окремих вищих освітніх закладів необхідним є широкий обмін досвідом.

Система ступенів

Констатуємо широкомасштабність упровадження дворівневої системи ступенів, оскільки у більшості країн за нею працює більш ніж половина студентів. Водночас наявні певні перешкоди доступу до наступних циклів навчання. Більше того, для покращення ситуації із працевлаштуванням випускників з кваліфікацією бакалавра, зокрема й на відповідних посадах в органах державної влади, необхідною є активна співпраця між державою, вищими навчальними закладами та соціальними партнерами.

Затверджуємо наднаціональну систему кваліфікацій у Загальноєвропейському просторі вищої освіти, що охоплює три цикли (в тому числі, в межах національних особливостей можливість пришвидшеного здобуття вищої освіти, пов'язаної із першим циклом), єдиних ідентифікаторів за кожним циклом, які базуються на знаннях та вміннях, отриманих у результаті навчання, а також шкали кредитів у першому та другому циклах. Зобов'язуємося розробити до 2010 р. національні системи кваліфікацій, сумісні з наднаціональною системою кваліфікацій у Загальноєвропейському просторі вищої освіти, розпочавши роботу над цим питанням до 2007 р.

Зобов'язуємо групу супроводу доповідати про результати впровадження і подальшої розбудови наднаціональної системи кваліфікацій.

Наголошуємо на важливості розбудови такої наднаціональної системи кваліфікацій Загальноєвропейського простору вищої освіти, яка б доповнювала запропоновану систему кваліфікацій для навчання впродовж усього життя, що охоплює загальну та професійну освіту, як це робиться у Європейському Союзі і в країнах-учасницях. Звертаємося до Європейської комісії із проханням надавати всебічні консультації всім учасникам Болонського процесу на різних етапах їхньої діяльності.

Забезпечення якості

Практично всі країни вжили заходів для запровадження системи забезпечення якості, що базується на критеріях, визначених у Берлінському комюніке, і передбачає широку співпрацю, в тому числі мережеве співробітництво. Проте нагальною проблемою є досягнення прогресу, зокрема щодо участі студентів та міжнародної співпраці. Закликаємо всі вищі освітні заклади до подальшого підвищення рівня якості діяльності шляхом систематичного впровадження внутрішніх механізмів її забезпечення при безпосередньому взаємозв'язку із зовнішньою системою.

Ухвалюємо стандарти та керівні принципи забезпечення якості у Загальноєвропейському просторі вищої освіти в редакції, запропонованій Європейською мережею забезпечення якості (ENQA). Зобов'язуємося впровадити модель експертного оцінювання органів із забезпечення якості на національному рівні, одночасно зважаючи на загальноприйняті напрями і критерії. Схвалюємо принцип загальноєвропейського реєстру агентств із забезпечення якості на основі аналізу, проведеного в національних межах. Закликаємо Європейську мережу забезпечення якості (ENQA) спільно з Європейською асоціацією університетів (EUA), Європейською асоціацією вищих навчальних закладів (EURASHE) і Об'єднанням національних студентських спілок (ESIB) і надалі впроваджувати зазначені заходи та подати через групу супроводу звіт про результати цієї роботи. Наголошуємо на важливості співпраці національних органів з метою покращення взаємного визнання акредитації та рішень у сфері забезпечення якості.

Визнання ступенів та термінів навчання

Констатуємо, що нині 36 із 45 країн-учасниць ратифікували Лісабонську конвенцію про визнання кваліфікацій (994_308). Закликаємо країни, які ще не приєдналися до цієї конвенції, невідкладно ратифікувати її. Зобов'язуємося забезпечити повномасштабне впровадження визначених у конвенції принципів та належним чином інкорпорувати їх в національні законодавства. Звертаємося до всіх країн-учасниць вирішити проблеми, визначені мережами NARIC/ENIC. Ми розробимо національні плани дій для полегшення процесу визнання кваліфікацій, наданих у зарубіжних державах. Ці плани – це частина національних звітів усіх країн-учасниць, що готуватиметься до наступної конференції на рівні міністрів. Ухвалюємо додаткові документи до Лісабонської конвенції про визнання кваліфікацій і закликаємо національні органи державної влади та інші зацікавлені сторони визнати у Загальноєвропейському просторі вищої освіти спільні ступені, що надаються у двох або більше країнах.

Вбачаємо у розвитку національних та загальноєвропейської систем кваліфікацій можливість подальшого впровадження навчання впродовж усього життя у систему вищої освіти. Співпрацюватимемо із вищими навчальними закладами та іншими зацікавленими сторонами для пришвидшення визнання раніше здобутої освіти, в тому числі неформального навчання, що забезпечуватиме доступ до програм вищої освіти або буде їх складовою.

III. Майбутні вимоги та пріоритети

Вища освіта та дослідницька діяльність

Наголошуємо на важливості вищої освіти у подальшому розвитку дослідницьких робіт та значущості дослідницької діяльності як основи вищої освіти для забезпечення економічного і культурного розвитку наших держав та їх соціальної єдності. Зазначаємо, що впровадження структурних змін і покращення якості навчання потрібно доповнювати посиленням дослідницької та інноваційної діяльності. Відповідно наголошуємо на важливості дослідницької діяльності та навчання у цій сфері з метою підтримки та підвищення якісного рівня Загальноєвропейського простору вищої освіти та посилення його конкурентоспроможності й привабливості. Ми розуміємо, що для досягнення вищих результатів необхідний тісний взає-

мозв'язок сфер вищої освіти та дослідницької діяльності у всіх країнах-учасниках, а також Загальноєвропейського простору вищої освіти та Загальноєвропейського простору наукових досліджень (ERA).

Для виконання цих завдань кваліфікації рівня доктора наук потрібно узгодити із наднаціональною системою кваліфікацій Загальноєвропейського простору вищої освіти на основі результативності. Основною характеристикою докторантури має бути поглиблення знань шляхом проведення оригінальних авторських досліджень. Беручи до уваги необхідність структурованих докторських програм та потребу в прозорому нагляді та оцінюванні, констатуємо, що звичайне робоче навантаження в третьому циклі навчання у більшості країн становить 3–4 роки діяльності. Закликаємо університети забезпечити в межах відповідних докторських програм міждисциплінарне навчання та розвиток взаємозамінних умінь та навичок, які б максимально відповідали потребам ринку праці. Ми мусимо забезпечити загальне збільшення кількості докторантів, що обирають професійний шлях дослідника в межах Загальноєвропейського простору вищої освіти. Вважаємо учасників програм третього циклу одночасно і студентами, і дослідниками-початківцями, і молодими науковцями. Доручаємо групі супроводу Болонського процесу за участю Європейської асоціації університетів та інших зацікавлених партнерів у межах компетентності підготувати і представити конференції міністрів у 2007 р. доповідь щодо подальшого розвитку основних принципів докторських програм, уникаючи при цьому надмірної формалізації докторських програм.

Соціальна складова

Соціальна складова Болонського процесу є невід'ємною частиною Загальноєвропейського простору вищої освіти і необхідною умовою його конкурентоспроможності та привабливості. Отже, ми підтверджуємо взяті зобов'язання щодо забезпечення доступності якісної вищої освіти для всіх бажаючих та створення умов, які дадуть студентам змогу закінчити навчання без жодних перешкод, пов'язаних із матеріальним чи соціальним становищем. Соціальна складова передбачає вжиття заходів на рівні урядів у напрямку фінансово-економічної підтримки студентів, зокрема соціально незахищених, а також керівництва і проведення консультацій з метою розширення можливостей навчатись.

Мобільність

Забезпечення мобільності студентів та працівників вищих навчальних закладів між країнами-учасницями є одним з головних завдань Болонського процесу. У цьому напрямку потрібно подолати ще чимало перешкод. Ми підтверджуємо взяті зобов'язання сприяти, доступності та можливості здобуття грантів і позик, щоб забезпечити мобільність у межах Загальноєвропейського простору вищої освіти. Мусимо активізувати наші зусилля, щоб усунути перешкоди для мобільності шляхом спрощення процедури отримання віз і дозволів на роботу та заохочення до участі в програмах мобільності. Закликаємо вищі навчальні заклади та студентів максимально використовувати програми мобільності, сприяючи повному визнанню термінів навчання за такими програмами за кордоном.

Привабливість Загальноєвропейського простору вищої освіти та співпраця з іншими регіонами

Загальноєвропейській простір вищої освіти має бути відкритим і привабливим для інших регіонів. Наші зусилля щодо надання освіти для всіх мають базуватися на принципах сталого розвитку та узгоджуватися з діяльністю світової громадськості з розробки керівних принципів транскордонної вищої освіти належного якісного рівня. Наголошуємо, що у міжнародній співпраці вищих навчальних закладів мають домінувати університетські цінності.

Вбачаємо у Загальноєвропейському просторі вищої освіти партнера для систем вищих навчальних закладів інших регіонів, що стимулюватиме збалансований обмін студентами і працівниками, а також співпрацю між вищими навчальними закладами. Наголошуємо на важливості розуміння та взаємоповаги до різних культур. Пропонуємо упровадження Болонського процесу в інших частинах світу шляхом передачі країнам сусідніх регіонів набутого досвіду з реформування. Наголошуємо на необхідності діалогу щодо питань, в яких зацікавлені обидві сторони. Вбачаємо потребу у встановленні регіонів-партнерів та інтенсифікації обміну ідеями та досвідом з ними. Просимо групу підтримки Болонського процесу розробити і погодити стратегію всередині системи.

IV. Аналіз здобутків у період до 2007 р.

Зобов'язуємо групу супроводу і надалі поглиблювати поточний аналіз результатів роботи та вчасно подати відповідний звіт до наступної конференції на рівні міністрів. Очікуємо, що проведений аналіз базуватиметься на відповідній методології та охоплюватиме систему ступенів, забезпечення якості та визнання наукових ступенів і термінів навчання, адже до 2007 р. здебільшого мають бути реалізовані ці три проміжні пріоритети.

Зокрема, очікуємо поступу в таких сферах:

- упровадження стандартів і директив щодо забезпечення якості, запропонованих у доповіді Європейської мережі забезпечення якості вищої освіти;
- упровадження національних систем кваліфікацій;
- надання та визнання спільних наукових ступенів, у тому числі доктора наук;
- уможливлення гнучкого шляху здобуття вищої освіти, зокрема процедури визнання раніше здобутої освіти.

Зобов'язуємо також групу супроводу надати порівнювані дані щодо мобільності працівників і студентів та щодо їх соціального і матеріального становища в країнах-учасницях, які використовуватимуться для подальшого аналізу і звіту на наступній конференції міністрів. Аналіз здобутків має враховувати вищезазначену соціальну складову.

V. Підготовка до 2010 р.

Базуючись на здобутках Болонського процесу, прагнемо розбудувати Загальноєвропейський простір вищої освіти на основі принципів якості та прозорості. Для побудови суспільства, що базується на знаннях, ми повинні плекати нашу багату спадщину та культурну розмаїтість. Ми дотримуватимемося принципу відповідальності держави за сферу вищої освіти у сучасному багатогранному суспільстві. Оскільки у сфері вищої освіти поєднано дослідницьку діяльність, освіту та інновації, то це має бути основою конкурентоспроможності Європи. Наближаючи 2010 р., ми зобов'язуємося забезпечити автономність вищих навчальних закладів, яка є необхідною умовою здійснення реформ, а також визнаємо потребу в стабільному фінансуванні таких закладів.

Загальноєвропейський простір вищої освіти базується на трьох циклах навчання, при цьому кожен рівень сприяє успішному працевлаштуванню, подальшому отриманню знань, здобуттю вмінь і навичок й утвердженню активної громадянської позиції тих, хто навчається. Наднаціональна система кваліфікацій, узгоджений пакет європейських стандартів та керівних принципів забезпечення та визнання ступенів і термінів навчання також є головними елементами структури Загальноєвропейського простору вищої освіти.

Ми підтримуємо створену в Берліні структуру супроводу, що передбачає участь у ній Структури панєвропейської міжнародної освіти (IE), Європейської мережі забезпечення якості вищої освіти (ENQA) та Союзу конфедерацій промисловців та роботодавців Європи (UNICE) як нових консультативних членів групи супроводу.

Оскільки Болонський процес веде до створення Загальноєвропейського простору вищої освіти, маємо розглянути заходи, що їх необхідно вжити для забезпечення безперервності розвитку після 2010 р., і ми зобов'язуємо групу супроводу вивчити ці питання.

Наступну конференцію на рівні міністрів буде проведено в 2007 р. у Лондоні.

Так, 45 країн-учасниць Болонського процесу одночасно є членами групи супроводу: Австрія, Азербайджан, Албанія, Андорра, Вірменія, Бельгія (Фламандська та Французька спільноти), Боснія і Герцоговина, Болгарія, Ватикан, Греція, Грузія, Данія, Естонія, Ісландія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Македонія, Латвія, Литва, Ліхтенштейн, Люксембург, Мальта, Молдова, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Росія, Румунія, Сербія і Чорногорія, Словаччина, Словенія, Великобританія, Туреччина, Україна, Угорщина, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія, Швейцарія та Швеція. Разом із цим, у групі супроводу має право голосу Європейська комісія.

Рада Європи, Об'єднання національних студентських спілок (ESIB), Структура пан-європейської міжнародної освіти (IE), Європейська мережа забезпечення якості вищої освіти (ENQA), Європейська асоціація університетів (EUA), Європейська асоціація вищих навчальних заходів (EURASHE), Європейський центр вищої освіти (ENESCO-CEPES) та Союз конфедерацій промисловців та роботодавців Європи (UNICE) є консультативними членами групи супроводу.

Частина II.

НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

2.1. МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Н А К А З

м. Київ

23 січня 2004 р.

№ 48

Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу

З метою організації проведення педагогічного експерименту щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити:

- Програму проведення педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації, що додається;
- Тимчасове положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців, що додається;
- Перелік вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації – учасників педагогічного експерименту, що додається;
- Перелік регіональних базових вищих навчальних закладів, що додається;
- Склад координаційної ради МОН для супроводу та узагальнення результатів педагогічного експерименту, що додається.

2. Встановити, що перелік вищих навчальних закладів – учасників педагогічного експерименту може доповнюватися з ініціативи навчального закладу за погодженням з МОН.

3. Покласти координацію роботи щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації регіону на регіональні базові вищі навчальні заклади.

4. Ректорам вищих навчальних закладів – учасників педагогічного експерименту:

4.1. Забезпечити проведення педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

4.2. Визначити перелік напрямів і спеціальностей для проведення педагогічного експерименту та подати інформацію департаменту вищої освіти до 1 лютого 2004 р. за формою, що додається.

4.3. Створити робочу групу з числа науково-педагогічних працівників для організаційного та методичного супроводження експерименту.

4.4. Розробити методичні матеріали для науково-педагогічних працівників та студентів з кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

4.5. Забезпечити підготовку та видання навчально-методичних посібників, періодичних видань, збірників з питань упровадження в систему вищої освіти України основних ідей, викладених у Болонській декларації.

4.6. Створити в бібліотеках навчальних закладів інформаційні експозиції, присвячені Болонському процесу, та електронні сторінки з матеріалами Болонського процесу на веб-сайтах навчальних закладів.

4.7. Організувати вивчення Програми проведення педагогічного експерименту та Тимчасового положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі з науково-педагогічними працівниками та студентами вищих навчальних закладів – учасників експерименту.

5. Ректорам регіональних базових вищих навчальних закладів:

5.1. Запровадити постійно діючий семінар з питань кредитно-модульної системи організації навчального процесу та обміну досвідом.

5.2. Забезпечити систематичне висвітлення досвіду з упровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу та питань, пов'язаних з Болонським процесом, у засобах масової інформації та в електронних інформаційних мережах.

6. Департаменту вищої освіти (Болюбаш Я. Я.), науково-методичному центру вищої освіти (Левківський К. М.):

6.1. Забезпечити організаційно-методичне супроводження педагогічного експерименту та систематичний моніторинг його результатів.

6.2. Передбачити проведення науково-практичних семінарів, конференцій з підготовки фахівців у кредитно-модульній системі організації навчального процесу.

6.3. Запровадити на веб-сайті МОН спеціальну рубрику для висвітлення питань кредитно-модульної системи організації навчального процесу та забезпечити регулярне оновлювання інформації.

7. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника Міністра М. Ф. Степка.

Міністр

В. Г. Кремень

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом МОН України
від 23. 01. 2004 р. № 48

2.2. ПРОГРАМА

проведення педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації

Терміни проведення експерименту.

Перший етап (2003–2004 рр.) передбачає розроблення навчально-методичних матеріалів, змісту освіти, форм організації навчального процесу тощо, їх апробація в експериментальних групах, визначених напрямів підготовки, спеціальностей .

Другий етап (2005–2008 роки) передбачає коригування експериментальних матеріалів та їх апробацію на більшому масиві учасників експерименту.

Тема експерименту – кредитно-модульна система організації навчального процесу у вищих навчальних закладах України.

Актуальність експерименту – створення передумов для входження освіти України у єдиний європейський та світовий освітній і науковий простір шляхом упровадження в систему вищої освіти України основних ідей, сформульованих у Болонській декларації 1999 р. та інших документах Болонського процесу:

- побудова Європейської зони вищої освіти як передумови розвитку мобільності громадян з можливістю їх працевлаштування;
- формування та зміцнення інтелектуального, культурного, соціального та науково-технічного потенціалу України як складової Європи;
- посилення міжнародної конкурентоспроможності як національної, так і європейської систем вищої освіти, підвищення їх престижності у світі;
- конкуренція з іншими системами вищої освіти за студентів, вплив та престиж;
- підвищення визначальної ролі вищих навчальних закладів у розвитку національних та європейських культурних цінностей (вищі навчальні заклади як носії національної та європейської свідомості).

Об'єкт експерименту – система вищої освіти України.

Предмет експерименту – кредитно-модульна система організації навчального процесу (далі – КМСОНП) у вищих навчальних закладах III – IV рівнів акредитації.

Мета експерименту – розробити та експериментально перевірити технологію застосування елементів Європейської кредитно-трансферної та акумулюючої системи (далі – ECTS) у системі вищої освіти України та створення сучасної системи управління якістю освітньої діяльності суб'єктів навчального процесу.

Робоча гіпотеза полягає у тому, що поширена в Україні система вищої освіти забезпечує якісну підготовку студентів, їх конкурентоспроможність на національному і міжнародному ринках праці, але потребує адаптації до вимог, передбачених ECTS.

Для досягнення мети експерименту та перевірки робочої гіпотези ставляться такі завдання.

На рівні Міністерства освіти і науки України

1. Завершити розроблення та введення в дію державного стандарту вищої освіти, галузевих стандартів вищої освіти за напрямками, які включені до експерименту.

2. Забезпечити фінансування педагогічного експерименту.
3. Створити координаційну раду Міністерства освіти і науки України для забезпечення проведення експерименту і впровадження його результатів.
4. Визначити перелік напрямів підготовки та вищих навчальних закладів – учасників експерименту.
5. Довести до вищих навчальних закладів – учасників експерименту матеріали щодо організації навчального процесу в європейських університетах за системою ECTS та нормативно-методичні матеріали, що регламентують організацію і технологію проведення експерименту.

На рівні вищого навчального закладу

1. Вжити заходів щодо проведення експерименту.
2. Створити робочу групу для організаційного та методичного супроводження експерименту.
3. Ознайомити науково-педагогічних працівників зі змістом та умовами проведення експерименту.
4. Підготувати план заходів щодо проведення експерименту, що включає адаптацію освітньо-професійних програм підготовки за відповідними напрямами до академічно-орієнтованих програм європейських університетів, розробку нормативних і методичних матеріалів з дисциплін навчальних планів на основі залікових кредитів України та ECTS тощо.

Очікувані результати:

- підвищення якості вищої освіти, конкурентоспроможності випускників та престижу національної вищої освіти;
- введення в дію системи стандартів вищої освіти з урахуванням специфіки кредитно-модульної системи;
- створення системи оцінювання якості освіти студентів, яка найбільш адаптована до вимог Болонської декларації;
- нормативно-методичне забезпечення академічної мобільності студентів у вітчизняному та європейському освітянському просторі й створення передумов взаємного визнання дипломів державного зразка про вищу освіту на принципах, передбачених ECTS;
- відпрацювання робочого варіанта КМСОНП та необхідної науково-методичної документації з експериментальних напрямів.

Директор департаменту вищої освіти

Я. Я. Болюбаш

2.3. ТИМЧАСОВЕ ПОЛОЖЕННЯ

про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців

Вступ

Подальші соціально-економічні й політичні зміни в суспільстві, зміцнення державності України, входження її в цивілізоване світове товариство неможливі без структурної реформи національної системи вищої освіти, спрямованої на забезпечення мобільності, працевлаштування та конкурентоспроможності фахівців з вищої освіти.

Однією із передумов входження України в єдину Європейську зону вищої освіти є реалізація системою вищої освіти України ідей Болонського процесу.

На виконання першочергових завдань, що впливають з вищезазначеного, за рішенням Колегії Міністерства освіти і науки України від 28 лютого 2003 р. (протокол № 2/3-4) та від 24 квітня 2003 р. (протокол №5/5-4) передбачено проведення з 2003/2004 навчального року педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу (далі – КМСОНП) у вищих навчальних закладах III – IV рівнів акредитації.

При розробці цього положення враховано засади Європейської кредитно-трансферної та акумулюючої системи (далі – ECTS).

1. Основні терміни, поняття та їх визначення

У положенні використано терміни, подані у Законах України «Про вищу освіту» від 17. 01. 2002 р. № 2984-III та «Про інноваційну діяльність» від 04. 07. 2002 р. № 40-V, Державному класифікаторі професій ДК 003-95, Державному класифікаторі видів економічної діяльності ДК 009-96, Комплексі нормативних документів для розробки складових системи стандартів вищої освіти (додаток № 1 до наказу Міносвіти України від 31. 07. 1998 р. № 285 зі змінами та доповненнями, що введені за розпорядженням Міні-

стерства освіти і науки України від 05. 03. 2001 р. № 28-р), та введені нові терміни відповідно до цілей цього положення, а саме:

- *кредитно-модульна система організації навчального процесу* (далі - КМСОНП) – це модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (залікових кредитів);

- *заліковий кредит* – це одиниця виміру навчального навантаження, необхідного для засвоєння змістових модулів або блоку змістових модулів;

- *модуль* – це задокументована завершена частина освітньо-професійної програми (навчальної дисципліни, практики, державної атестації), що реалізується відповідними формами навчального процесу;

- *змістовий модуль* – це система навчальних елементів, що поєднана за ознакою відповідності певному навчальному об'єктові.

2. Мета та завдання

Метою впровадження КМСОНП є підвищення якості вищої освіти фахівців і забезпечення на цій основі конкурентоспроможності випускників та престижу української вищої освіти у світовому освітньому просторі.

Основними завданнями КМСОНП є:

- адаптація ідей ECTS до системи вищої освіти України для забезпечення мобільності студентів у процесі навчання та гнучкості підготовки фахівців, ураховуючи швидкозмінні вимоги національного та міжнародного ринків праці;

- забезпечення можливості навчання студентів за індивідуальною варіативною частиною освітньо-професійної програми, що сформована за вимогами замовників та побажаннями студента і сприяє його саморозвитку і відповідно підготовці до життя у вільному демократичному суспільстві;

- стимулювання учасників навчального процесу з метою досягнення високої якості вищої освіти;

- унормування порядку надання студенту можливості отримання професійних кваліфікацій відповідно до ринку праці.

3. Загальні положення

3.1. Для впровадження КМСОНП вищий навчальний заклад повинен мати такі основні елементи ECTS:

- *інформаційний пакет* – загальна інформація про університет, назва напрямів, спеціальностей, спеціалізацій спеціальностей, анотації (змістові модулі) із зазначенням обов’язкових та вибіркового курсів, методики і технології викладання, залікові кредити, форми та умови проведення контрольних заходів, система оцінювання якості освіти тощо;

- *договір про навчання* між студентом і вищим навчальним закладом (напрям, освітньо-кваліфікаційний рівень, порядок і джерела фінансування, порядок розрахунків);

- *академічна довідка оцінювання знань*, що засвідчує досягнення студента в системі кредитів і за шкалою успішності на національному рівні та за системою ECTS.

3.2. Формування *індивідуального навчального плану* студента здійснюється на підставі переліку змістових модулів (блоків змістових модулів навчальних дисциплін), що сформовані на основі освітньо-професійної програми підготовки і структурно-логічної схеми підготовки фахівців. Навчальна дисципліна формується як система змістових модулів, передбачених для засвоєння студентом, об’єднаних у блоки змістових модулів – розділи навчальної дисципліни.

3.3. Реалізація *індивідуального навчального плану* студента здійснюється протягом часу, який не перевищує граничного терміну навчання. *Нормативний термін навчання* визначається на підставі галузевих стандартів вищої освіти. *Граничний термін може перевищувати нормативний на 1 рік. Різниця між граничним і нормативним термінами не фінансується з державного бюджету.*

3.4. Індивідуальний навчальний план студента включає нормативні та вибірково змістові модулі, що можуть поєднуватися у певні навчальні дисципліни. *Нормативні змістові модулі* необхідні для виконання вимог нормативної частини освітньо-кваліфікаційної характеристики. *Вибіркові змістові модулі* забезпечують підготовку для виконання вимог варіативної частини освітньо-кваліфікаційної характеристики, в тому числі відповідність обсягу підготовки, передбаченому нормативним терміном навчання. Вони дають можливість здійснювати підготовку за спеціалізацією певної спеціальності та сприяють академічній мобільності і поглибленій підготовці в напрямках, визначених характером майбутньої діяльності. *Сукупність нормативних змістових модулів визначає нормативну (обов’язкову) складову індивідуального навчального плану студента.*

3.5. Змістові модулі соціально-гуманітарних та фундаментальних нормативних навчальних дисциплін на споріднених напрямках повинні бути *уніфікованими в установленому порядку*.

3.6. Індивідуальний навчальний план студента за певним напрямом формується особисто студентом під керівництвом *куратора* в КМСОНП.

3.7. При формуванні індивідуального навчального плану студента на наступний навчальний рік *ураховується фактичне виконання* студентом індивідуальних навчальних планів поточного і попередніх навчальних років.

Формування індивідуального навчального плану студента за певним напрямом *передбачає можливість індивідуального вибору* змістових модулів (дисциплін) з дотриманням послідовності їх вивчення відповідно до структурно-логічної схеми підготовки фахівців. При цьому сума обсягів обов'язкових та вибіркового змістових модулів, передбачених для вивчення протягом навчального року, повинна становити не більше 44 кредитів (не менш ніж 60 залікових кредитів).

Система дає змогу здійснювати перехід студента в межах споріднених напрямів підготовки (певної галузі знань).

3.8. *Спорідненість напрямів підготовки* визначається спільністю переліку змістових модулів, які належать до нормативної складової індивідуального навчального плану студента цих напрямів підготовки, коли різниця між обсягами необхідних змістових модулів може бути засвоєна студентом у межах граничного терміну підготовки.

3.9. *Зарахування змістових модулів* (дисциплін), включених в індивідуальний навчальний план, здійснюється за результатами певного виду контролю якості освіти студента протягом навчального року, як правило, без організації екзаменаційних сесій.

3.10. *Система оцінювання якості освіти студента* (зарахування залікових кредитів) має бути стандартизованою та формалізованою.

4. Принципи

4.1. Для впровадження КМСОНП слід дотримуватися таких принципів:

- *порівняльної трудомісткості кредитів*, який полягає в досягненні кожним студентом установлених ECTS норм, які забезпечують академічну мобільність студентів, державне й міжнародне визнання результатів освіти на конкретних етапах виконання студентом індивідуального навчального плану;

- *кредитності* – полягає в декомпозиції змісту освіти й навчання на відносно єдині та самостійні за навчальним навантаженням студентів частки, які забезпечують:

- а) на рівні індивідуального навчального плану – набір (акумуляція) заданої трудомісткості кількості кредитів, які відповідають розрахунковій нормі виконання студентом навчального навантаження в умовах кредитно-модульної організації навчального процесу;

- б) на рівні вивчення навчальної дисципліни – набір (акумуляція) заданої для даної дисципліни кількості кредитів, що включають в себе виконання необхідних видів діяльності, передбачених програмою вивчення навчальної дисципліни;

- *модульності* визначає підхід до організації оволодіння студентом змістовими модулями і виявляється через специфічну для модульного навчання організацію методів і прийомів навчально-виховних заходів, основним змістом яких є активна самостійно-творча пізнавальна діяльність студента;

- *методичного консультування* – полягає в науковому та інформаційно-методичному забезпеченні діяльності учасників освітнього процесу;

- *організаційної динамічності* полягає в забезпеченні можливостей зміни змісту навчання з урахуванням динаміки соціального замовлення і потреб ринку праці;

- *гнучкості та партнерства* полягає в побудові системи освіти таким чином, щоб зміст навчання й шляхи досягнення цілей освіти та професійної підготовки відповідали індивідуальним потребам і можливостям студента;

- *пріоритетності змістової й організаційної самостійності та зворотного зв'язку* полягає у створенні умов організації навчання, що вимірюється та оцінюється результатами самостійної пізнавальної діяльності студентів;

- *науковості та прогностичності* полягає у побудові (встановленні) стійких зв'язків змісту освіти з науковими дослідженнями;

- *технологічності та інноваційності* полягає у використанні ефективних педагогічних й інформаційних технологій, що сприяє якісній підготовці фахівців з вищою освітою та входженню в єдиний інформаційний та освітній простір;

• *усвідомленої перспективи* полягає в забезпеченні умов для глибокого розуміння студентом цілей освіти та професійної підготовки, а також можливості їх успішного досягнення;

• *діагностичності* полягає в забезпеченні можливості оцінювання рівня досягнення та ефективності, сформульованих і реалізованих у системі, цілей освіти та професійної підготовки.

5. *Форми організації навчання*

Формами організації навчального процесу в умовах КМСОНП є: лекційні, практичні, семінарські, лабораторні та індивідуальні заняття, всі види практик та консультацій, виконання самостійних завдань студентів та інші форми і види навчальної та науково-дослідницької діяльності студентів.

6. *Організаційно-методичне забезпечення*

Організаційно-методичне забезпечення КМСОНП передбачає використання всіх документів, регламентованих чинною нормативною базою щодо вищої освіти, адаптованих і доповнених з урахуванням особливостей цієї системи.

7. *Контроль успішності студента*

Контроль успішності студента здійснюється з використанням методів і засобів, що визначаються вищим навчальним закладом. Академічні успіхи студента визначаються за допомогою системи оцінювання, що використовується у вищому навчальному закладі, реєструється прийнятим у вищому навчальному закладі чином з обов'язковим переведенням оцінок до національної шкали та шкали ECTS.

Оцінки студентів можна виставляти так:

За шкалою ECTS	За національною шкалою	За шкалою навчального закладу (як приклад)
A	відмінно	90–100
BC	добре	75–89
DE	задовільно	60–74
FX	незадовільно з можливістю повторного складання	35–59
F	незадовільно з обов'язковим повторним курсом	1–34

FX означає: «незадовільно» – необхідно виконати певну додаткову роботу для успішного складання;

F означає: «незадовільно» – необхідна значна подальша робота.

Державна атестація студентів проводиться відповідно до чинної нормативної бази.

8. Особливості переведення, відрахування, поновлення студентів та переривання їхнього навчання

8.1. Загальний порядок переведення, відрахування, поновлення студентів та переривання їхнього навчання зазначений у “Положенні про порядок переведення, відрахування та поновлення студентів вищих закладів освіти”, затвердженого Міністерством освіти від 15. 07. 1996 р. № 245.

8.2. При переведенні (п.10) студент додатково додає до заяви копію договору про навчання в попередньому навчальному закладі, академічну довідку за весь період навчання з обов’язковим зазначенням назв дисциплін, загальної кількості годин, залікових кредитів, передбачених на їх вивчення, та форм контролю.

При позитивному розгляді ректором заяви деканат проводить перерахування результатів навчання з дисциплін шляхом порівняння кількості залікових кредитів і обсягу змістових модулів та визначає академічну різницю нормативних змістових модулів, яка не повинна перевищувати, як правило, 10 навчальних дисциплін.

8.3. Відрахування студента за академічну неуспішність здійснюється у випадках невиконання студентом індивідуального навчального плану, незарахованих результатів семестрових контролів 3-х змістових модулів або у зв’язку з неможливістю сформувати студентом індивідуального плану на наступний рік унаслідок незарахування йому запланованих змістових модулів та обмежень, накладених структурно-логічною схемою підготовки, а також за порушення умов договору про навчання.

8.4. Студент може взяти перерву у навчанні (академічну відпустку, повторний курс), згідно з порядком надання академічної відпустки та повторного курсу, зазначеного у «Положенні про академічні відпустки та повторне навчання у вищих закладах освіти» від 06.06.96 р. № 191.

9. Стипендіальне забезпечення студентів

9.1. Стипендіальне забезпечення студентів здійснюється за підсумками виконання індивідуального навчального плану, відповідно до основних положень «Порядку призначення, виплати та розмірів стипендіального забезпечення учнів, студентів, курсантів, слухачів, клінічних ординаторів, аспірантів і докторантів», затвердженого Кабінетом Міністрів України від 08. 08. 2001 р. № 950.

9.2. При перевищенні граничного терміну навчання стипендія студентам не назначається у зв'язку з відсутністю фінансування з бюджету цього етапу навчання.

10. Контроль за індивідуальним навчальним планом студента

10.1. Надання кваліфікованих консультацій щодо формування індивідуального навчального плану студента, його реалізації протягом усього періоду навчання покладається на куратора.

10.2. Куратором може бути науково-педагогічний працівник випускової кафедри, як правило, професор або доцент, ґрунтовно ознайомлений з вимогами відповідних галузевих стандартів вищої освіти.

Куратор призначається наказом ректора вищого навчального закладу за поданням декана відповідного факультету (директора інституту). У рамках виконання своїх функцій куратор підпорядкований заступнику декана факультету (заступнику директора інституту), який відповідає за формування індивідуального навчального плану студента.

10.3. На куратора покладається виконання таких основних завдань:

– ознайомлення студентів з нормативно-методичними матеріалами (інформаційним пакетом тощо), які регламентують організацію навчального процесу за кредитно-модульною системою;

– надання рекомендацій студентам щодо формування їх індивідуального навчального плану з урахуванням засвоєних змістових модулів (навчальних дисциплін) за час перебування в інших вищих навчальних закладах України або за кордоном;

– погодження індивідуального навчального плану студента та подання його на затвердження деканові факультету (директорові інституту);

– контроль за реалізацією індивідуального навчального плану студента на підставі відомостей про зараховані студенту залікові кредити з подальшим поданням пропозицій щодо продовження навчання студента або щодо його відрахування.

10.4. Куратор має право:

– відвідувати всі види занять студента згідно з його індивідуальним навчальним планом ;

– подавати пропозиції деканові факультету (директорові інституту) щодо переведення на інший курс, відрахування та заохочення студента;

– брати участь у засіданнях кафедри та вчених рад факультетів (інститутів);

– подавати пропозиції щодо покращення навчального процесу та діяльності кураторів.

11. Особливості нормування навчального навантаження в умовах проведення педагогічного експерименту з КМСОНП

Встановлюються норми часу:

- для проведення підсумкової атестації із залікового кредиту – 0,25 години на одного студента;

- за керівництво куратору – 4 години на кожного студента за навчальний рік.

Інші норми часу регламентовані наказом МОН від 07. 08. 2002 р. № 450 «Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методичної, наукової й організаційної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів».

Директор департаменту вищої освіти

Я. Я. Болюбаш

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом МОН України
від 23. 01. 2004 р. № 48

2.4. ПЕРЕЛІК ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ – УЧАСНИКІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

1. Вінницький національний технічний університет
2. Донецький національний університет
3. Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
4. Київський національний економічний університет
5. Київський національний торговельно-економічний університет
6. Київський національний університет будівництва та архітектури
7. Київський національний університет імені Тараса Шевченка

8. Київський національний університет технологій та дизайну
9. Київський національний лінгвістичний університет
10. Львівський національний університет імені Івана Франка
11. Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка
12. Національна академія оборони України
13. Національна металургійна академія України
14. Національний авіаційний університет
15. Національний аграрний університет
16. Національний аерокосмічний університет імені М. Є. Жуковського «ХАІ»
17. Національний гірничий університет
18. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
19. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»
20. Національний університет «Львівська політехніка»
21. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
22. Одеська національна академія зв'язку імені О. С. Попова
23. Одеський національний морський університет
24. Севастопольський національний інститут ядерної енергії та промисловості
25. Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
26. Сумський національний аграрний університет
27. Ужгородський національний університет
28. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
29. Харківський національний університет радіоелектроніки
30. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
31. Білоцерківський державний аграрний університет
32. Донбаська державна академія будівництва і архітектури
33. Донбаський гірничо-металургійний інститут
34. Донецька державна академія управління
35. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
36. Кам'янець-Подільський державний університет

37. Київський університет ринкових відносин
38. Кримський інженерно-педагогічний університет
39. Львівський банківський інститут
40. Народна українська академія
41. Одеський державний екологічний університет
42. Одеський державний економічний університет
43. Подільська державна аграрно-технічна академія
44. Рівненський державний гуманітарний університет
45. Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
46. Тернопільський державний технічний університет імені Івана Пулюя
47. Тернопільська академія народного господарства
48. Український державний морський технічний університет імені адмірала Макарова
49. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
50. Харківський державний технічний університет сільського господарства
51. Харківський гуманітарний інституту «Народна українська академія»
52. Харківський державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди
53. Харківський інститут управління
54. Хмельницький державний університет
55. Черкаська академія менеджменту
56. Чернівецький торговельно-економічний інститут
57. Чернігівський державний педагогічний університет імені Тараса Шевченка
58. Чернігівський державний технологічний університет
59. Ялтинський інститут менеджменту

ПЕРЕЛІК РЕГІОНАЛЬНИХ БАЗОВИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

I. Київський національний університет імені Тараса Шевченка:

- Київський національний економічний університет
- Київський національний торговельно-економічний університет
- Київський національний лінгвістичний університет
- Національна академія оборони України
- Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
- Київський університет ринкових відносин
- Чернігівський державний педагогічний університет імені Тараса Шевченка
- Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
- Черкаська академія менеджменту

II. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»:

- Київський національний університет будівництва та архітектури
- Київський національний університет технологій та дизайну
- Національний авіаційний університет
- Національний аграрний університет
- Білоцерківський державний аграрний університет
- Чернігівський державний технологічний університет
- Вінницький національний технічний університет

III. Національний університет «Львівська політехніка»:

- Львівський національний університет імені Івана Франка
- Львівський банківський інститут
- Ужгородський національний університет
- Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
- Рівненський державний гуманітарний університет

IV. Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка:

- Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

- Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
- Тернопільський державний технічний університет імені Івана Пулюя
- Тернопільська академія народного господарства
- Чернівецький торговельно-економічний інститут
- Хмельницький державний університет
- Кам'янець-Подільський державний університет
- Подільська державна аграрно-технічна академія

V. Харківський національний університет радіоелектроніки:

- Національний аерокосмічний університет імені М. Є. Жуковського «ХАІ»
- Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
- Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
- Народна українська академія
- Харківський гуманітарний інституту «Народна українська академія»
- Харківський державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди

- Харківський інститут управління
- Харківський державний технічний університет сільського господарства
- Сумський національний аграрний університет

VI. Одеський державний економічний університет:

- Одеська національна академія зв'язку імені О. С. Попова
- Одеський національний морський університет
- Кримський інженерно-педагогічний університет
- Одеський державний екологічний університет
- Севастопольський національний інститут ядерної енергії та промисловості
- Український державний морський технічний університет імені адмірала Макарова
- Ялтинський інститут менеджменту

VII. Національний гірничий університет:

- Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка
- Національна металургійна академія України

- Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
- Донбаська державна академія будівництва і архітектури
- Донбаський гірничо-металургійний інститут
- Донецька державна академія управління
- Донецький національний університет

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом МОН України
від 23. 01. 2004 р. № 48

Склад координаційної ради
для супроводу та узагальнення результатів
педагогічного експерименту

Степко Михайло Філімонович	заступник Міністра освіти і науки, голова ради
Болюбаш Ярослав Якович	директор департаменту вищої освіти МОН, заступник голови ради
Члени координаційної ради	
Андрущенко Віктор Петрович	ректор Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
Антоненко Григорій Якович	проректор Київського національного університету будівництва і архітектури
Грубінко Василь Васильович	проректор Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
Євтух Микола Борисович	академік-секретар відділення педагогіки вищої школи АПН України (за згодою)
Калиновська Лариса Євгеніївна	начальник навчального відділу Київського національного торговельно-економічного університету
Колот Анатолій Михайлович	проректор Київського національного економічного університету
Костробій Петро Петрович	перший проректор Національного університету «Львівська політехніка»
Салов Володимир Олександрович	начальник навчально-методичного управління Національного гірничого університету
Третяк Олег Васильович	перший проректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Шинкарук Василь Дмитрович	заступник директора департаменту вищої освіти МОН
Якименко Юрій Іванович	перший проректор Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом МОН України
від 23. 01. 2004 р. № 48

ІНФОРМАЦІЯ

щодо переліку напрямів і спеціальностей для проведення
педагогічного експерименту

(назва вищого навчального закладу)

№ з/п	Назва напрямку підготовки	Назва спеціальності	Назва освітньо-кваліфікаційного рівня підготовки	Кількість охоплених академічних груп/студентів

2.5. МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Н А К А З

м. Київ

23 січня 2004 р.

№ 49

**Про затвердження програми дій
щодо реалізації положень Болонської
декларації в системі вищої освіти
і науки України на 2004-2005 р.**

З метою реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Програму дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004 – 2005 роки, що додається.

2. Департаментам вищої освіти (Болюбаш Я. Я.), міжнародного співробітництва та європейської інтеграції (Сухолиткий О. С.), науково-технологічного розвитку (Свіженко В. О.), інноваційного розвитку (Гончаренко М. Ф.), кадрової роботи (Биковський В. Т.), економіки та фінансування (Куліков П. М.), управлінню ліцензування, акредитації та нострифікації (Домніч В. І.), державній інспекції навчальних закладів (Бурлаков О. М.) забезпечити виконання Програми дій та систематичний моніторинг її результатів.

3. Вищим навчальним закладам III – IV рівнів акредитації розробити у місячний термін заходи щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України.

4. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника міністра Степка М. Ф.

Міністр

В. Г. Кремень

2.6. ПРОГРАМА ДІЙ

щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України

ВСТУП

Розвиток України визначається у загальному контексті європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні цінності загальносвітової культури: парламентаризм, права людини, права національних меншин, лібералізацію, свободу пересування, свободу здобуття освіти будь-якого рівня та інше, що є невід'ємним атрибутом громадянського демократичного суспільства.

Інтеграційний процес полягає у впровадженні європейських норм і стандартів в освіті, науці і техніці, поширенні власних культурних і науково-технічних здобутків в ЄС. У кінцевому результаті такі кроки спрацюватимуть на підвищення в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграцію з загальноєвропейським інтелектуально-освітнім та науково-технічним простором.

Здійснення даного завдання передбачає взаємне зняття будь-яких принципових, на відміну від технічних, обмежень на контакти і обміни та поширення інформації.

Основними цілями реформ в Україні є підвищення життєвого рівня населення, передусім завдяки переходу до ринкової економіки, забезпечення захисту громадянських прав і розширення індивідуальних свобод особи. Ринок праці і соціальна політика є найважливішими компонентами досягнення цих цілей, тому що вони необхідні для забезпечення продуктивності сучасної економіки.

У цьому контексті реформування вищої освіти і науки в Україні передбачає:

– перехід до динамічної ступеневої системи підготовки фахівців, що дасть змогу задовольняти можливості особистості в здобутті певного освітнього та кваліфікаційного рівня за бажаним напрямом відповідно до її здібностей та забезпечити її мобільність на ринку праці;

- формування мережі вищих навчальних закладів, яка за формами, програмами, термінами навчання і джерелами фінансування задовольняла б потреби кожної людини і держави загалом;
- підвищення освітнього і культурного рівня суспільства, створення умов для навчання впродовж усього життя;
- запровадження в системі вищої освіти і науки України передового досвіду розвинутих країн світу та її інтеграція у міжнародне науково-освітнє товариство;
- пошук рівноваги між масовою фундаментальною та елітарною освітою, з одного боку, та вузькою спеціалізацією і професійною досконалістю з іншого.

МЕТА ТА ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ

Головною метою Програми дій є вжиття заходів для входження національної системи освіти і науки в європейський простір з реалізацією таких вимог, критеріїв і стандартів:

- постійне навчання впродовж усього життя;
- мотивоване залучення студентів до навчання;
- сприяння привабливості та конкурентоспроможності Європейського простору вищої освіти і науки для інших регіонів світу.

Для реалізації концептуальних засад Болонського процесу в Україні необхідно:

- удосконалити двоступеневу структуру вищої освіти;
- прийняти прозорі та зрозумілі градації дипломів, ступенів та кваліфікацій;
- використати єдину систему кредитних одиниць і додатка до диплома;
- врахувати європейську практику організації акредитації та контролю якості освіти;
- підтримувати і розвивати європейські стандарти якості;
- ліквідувати перешкоди для розширення мобільності студентів, викладачів і дослідників;
- запровадити сучасні підходи інтеграції вищої освіти і науки у справі підготовки магістрів та аспірантів;
- забезпечити подальший розвиток автономності та самоврядування у системі вищої освіти та науки.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ВИКОНАННЯ ЗАХОДІВ

Реалізація Програми дій дасть можливість:

- провести системну модернізацію системи освіти загалом;
- наблизити якість освіти до вимог стандартів, напрацьованих європейською спільнотою для впровадження до 2010 р.;
- запровадити в Україні загальноєвропейську систему наукових ступенів;
- запровадити систему кредитів, сумісну із Європейською кредитно-трансферною системою навчання;
- сприяти мобільності громадян України, які здобувають освіту або надають освітні послуги.

Організація виконання Програми дій покладається на департаменти вищої освіти, міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, кадрової роботи, науково-технологічного розвитку, інноваційного розвитку, економіки та фінансування, управління ліцензування, акредитації та нострифікації, Науково-методичний центр вищої освіти, Центр міжнародної освіти.

2.7. ЗАХОДИ
щодо реалізації положень Болонської декларації
в системі вищої освіти і науки України
на 2004–2005 рр.

Зміст напрямку діяльності	Зміст завдання	Терміни виконання, роки	Відповідальні виконавці
1	2	3	4
1. Модернізація системи вищої освіти і науки України відповідно до ідей та документів Болонського процесу	1.1. Підготувати методичні посібники для вищих навчальних закладів з роз'ясненням вимог документів Болонського процесу.	2004	Департамент вищої освіти, вищі навчальні заклади
	1.2. Створити в Україні регіональні центри супроводження Болонського процесу (Дніпропетровськ, Донецьк, Тернопіль, Київ, Львів, Одеса, Харків).	2004–2005	Департаменти вищої освіти, міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, інноваційного розвитку, базові вищі навчальні заклади
	1.3. Провести педагогічний експеримент щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу на основі критеріїв ECTS та тестування у вищих навчальних закладах.	2004–2005	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти, базові вищі навчальні заклади
	1.4. Завершити розробку нормативних документів з проведення педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу.	III–IV кв. 2004	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти
	1.5. Розробити пропозиції щодо вдосконалення багаторівневої структури вищої освіти в Україні на основі зіставлення структури вищої освіти в Європі, досвіду української системи освіти і науки та задекларованих країнами-учасницями Болонського процесу принципів і напрямів щодо майбутньої системи освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти.	II кв. 2004	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти, вищі навчальні заклади

1	2	3	4
	1.6. Розробити проекти нормативних документів, що регламентують ступеневість системи вищої освіти (внесення змін до законодавства).	2004–2005	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти
	1.7. Завершити розробку стандартів вищої освіти у відповідності до вимог Болонського процесу.	2004–2005	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти, базові вищі навчальні заклади
	1.8. Удосконалити Перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах, на основі вивчення тенденцій розвитку потреб національного та світового ринків праці.	2004–2005	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти
	1.9. Провести аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду використання освітніх кредитів.	2004	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти, базові вищі навчальні заклади
	1.10. Підготувати інформаційні матеріали для вищих навчальних закладів про практику впровадження освітніх кредитів ECTS.	2004	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти
	1.11. Провести науково-методичні конференції, семінари для працівників вищої школи щодо впровадження кредитно-модульної системи.	2004–2005	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти
	1.12. Удосконалити веб-сайт з інформацією про стан реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти України	2004	Департамент вищої освіти, Український інститут науково-технічної та економічної інформації, базові вищі навчальні заклади
2. Введення додатка до диплома (Diploma Supplement)	2.1. Розробити додаток до диплома про вищу освіту відповідно до загальноєвропейського зразка «Додаток до диплома (Diploma Supplement)».	2004	Департаменти вищої освіти, міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, Науково-методичний центр вищої освіти, базові вищі навчальні заклади
	2.2. Запровадити додаток до диплома про вищу освіту відповідно до загальноєвропейського зразка «Додаток до диплома (Diploma Supplement)».	2005	Департамент вищої освіти, Управління ліцензування, акредитації та нострифікації
1	2	3	4

3. Створення порівняльної системи визнання іноземних документів про вищу освіту в Україні та впровадження національних документів про освіту в державах-учасниках Болонського процесу	3.1. Підготувати пропозиції щодо створення системи визначення рівня компетентності випускників вищих навчальних закладів в Україні: • вивчити досвід об'єктивної оцінки компетентності випускників у країнах-учасниках Болонського процесу; • розробити методи об'єктивної оцінки рівня компетентності фахівців певних освітньо-кваліфікаційних рівнів в Україні.	2004	Управління ліцензування, акредитації та нострифікації, департаменти вищої освіти, міжнародного співробітництва та європейської інтеграції
	3.2. Сприяти укладанню угоди між вищими навчальними закладами України та закордону і реалізувати спільні програми вищої освіти з метою отримання подвійних дипломів за відповідними напрямками та спеціальностями.	2004–2005	Департаменти міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, вищої освіти, вищі навчальні заклади
4. Проблеми якості освіти та розробка порівняльних методологій і критеріїв оцінки	4.1. Запровадити на веб-сайті МОН висвітлення інформації про українську систему визнання документів про вищу освіту українською, російською, англійською, французькою і німецькою мовами.	2004–2005	Управління ліцензування, акредитації та нострифікації, департаменти міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, вищої освіти, Український інститут науково-технічної та економічної інформації
	4.2. Розробити пропозиції щодо відповідності української системи оцінки якості освіти європейським системам.	2004–2005	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти
	4.3. Розробити нормативні документи, які визначають організацію навчального процесу в умовах кредитно-модульної системи організації навчання та основні принципи, підходи і систему оцінки якості результатів підготовки фахівців з вищою освітою.	2004	Департамент вищої освіти
	4.4. Розробити процедури акредитації освітніх програм з урахуванням переходу на кредитно-модульну систему організації навчального процесу з метою забезпечення визнання результатів якості освіти і підвищення мобільності студентів.	2005	Управління ліцензування, акредитації та нострифікації
	4.5. Запровадити механізми вдосконалення діючої системи контролю якості вищої освіти з урахуванням переходу на кредитно-модульну систему організації навчального процесу.	2005	Управління ліцензування, акредитації та нострифікації, департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти
	1	2	3

	4.6. Створити банк даних освітніх програм українських та зарубіжних вищих навчальних закладів і результатів їх оцінювання при акредитації.	2005	Управління ліцензування, акредитації та нострифікації, департаменти вищої освіти, міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, Науково-методичний центр вищої освіти
	4.7. Провести робочі семінари Міжнародної мережі агентств з гарантії якості вищої освіти INQAANE (2006 р.) і Мережі акредитаційних агентств країн Центральної і Східної Європи CEENET (2005 р.) в Україні.	2005	Управління ліцензування, акредитації та нострифікації, департаменти вищої освіти, міжнародного співробітництва та європейської інтеграції
5. Удосконалення системи забезпечення якості освіти	5.1. Вивчити питання про управління якістю освіти, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань у розвинутих країнах світу з метою вдосконалення діючих в Україні систем ліцензування, атестації, акредитації освітніх послуг та пошуку організаційних можливостей інтеграції у світову систему освіти.	2005	Управління ліцензування, акредитації та нострифікації, Департамент кадрової роботи
	5.2. Удосконалити систему моніторингу якості освіти на засадах запровадження: • ефективного механізму громадського рейтингу навчальних закладів та навчальних програм; • експертних і тестових методів оцінювання; • багатоступеневої системи контролю особистих досягнень студентів; • забезпечення доступності результатів моніторингу для широкої громадськості.	2005	Державна інспекція навчальних закладів, Управління ліцензування, акредитації та нострифікації, Департамент вищої освіти
6. Розвиток співробітництва з державами-учасницями Болонського процесу щодо визнання документів про освіту	6.1. Проаналізувати укладені двосторонні угоди із зарубіжними країнами (Болгарія, Естонія, Словаччина, Румунія, Угорщина) про взаємовизнання документів про освіту та за необхідності ініціювати внесення змін відповідно до сучасного стану освітніх систем держав-учасниць .	2004	Департамент міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, Управління ліцензування, акредитації та нострифікації, Державна інспекція навчальних закладів
1	2	3	4

	6.2. Ініціювати підготовку двосторонніх угод про взаємовизнання документів про освіту, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань країн-учасниць Болонського процесу, що не приєдналися до Лісабонської конвенції.	2004–2005	Департаменти міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, кадрової роботи, Управління ліцензування, акредитації та нострифікації
	6.3. Проаналізувати акредитовані освітні програми із напрямів та спеціальностей держав – учасниць Болонського процесу, що становлять інтерес для розвитку українського суспільства з метою укладання взаємовигідних спеціалізованих угод про визнання документів про освіту.	2005	Департамент міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, Управління ліцензування, акредитації та нострифікації
	6.4. Вивчити досвід нострифікації у державах – учасницях Болонського процесу, що приєдналися до Лісабонської конвенції, для реалізації в національній практиці визнання іноземних документів про освіту.	2005	Управління ліцензування, акредитації та нострифікації

2.8. МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Н А К А З

м. Київ

20 жовтня 2004 р.

№ 812

Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу

З метою забезпечення проведення педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу та на виконання Програми заходів щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004 – 2005 рр. (накази Міністерства освіти і науки України від 23 січня 2004 р. № 48, 49)

Н А К А З У Ю:

1. Затвердити:

- **Перелік вищих навчальних закладів, у яких проводиться педагогічний експеримент за напрямками і спеціальностями, що додається;**
- структуру інформаційного пакету напряму підготовки (спеціальності), що додається.

2. Ректорам вищих навчальних закладів – учасників педагогічного експерименту:

2.1. Забезпечити проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу за визначеними напрямками підготовки і спеціальностями.

2.2. До 1 січня 2005 р. розробити інформаційні пакети з напрямів (спеціальностей), за якими проводиться педагогічний експеримент.

2.3. Створити тимчасові робочі групи для розробки змістових модулів за напрямками підготовки (спеціальностями), з яких проводиться експеримент.

2.4. Забезпечити моніторинг результатів педагогічного експерименту та їх постійне висвітлення в науково-методичних виданнях, засобах масової інформації та на веб-сторінках вищих навчальних закладів.

3. Встановити, що:

- ціна кредиту ECTS для напрямів підготовки (спеціальностей), з яких проводиться педагогічний експеримент, становить 36 академічних годин.

Нормативна кількість залікових одиниць на один навчальний рік – 60 кредитів ECTS;

– кількість кредитів ECTS на навчальну дисципліну визначається діленням загального обсягу годин з навчальної дисципліни на ціну кредиту (з округленням до 0,5 кредиту). Загальний обсяг годин з навчальної дисципліни повинен містити час на проведення лекцій, практичних, семінарських та лабораторних занять, консультацій, практик, самостійної та індивідуальної роботи і контрольних заходів;

– у навчальних та робочих планах експериментальних напрямів підготовки (спеціальностей) вводиться додаткова графа «Кредити ECTS»;

– в академічній довідці в графі «Години» через дріб зазначається кількість кредитів ECTS, а в графі «Оцінки» через дріб – оцінка за шкалою ECTS.

4. Ректорам регіональних базових вищих навчальних закладів:

4.1. Забезпечити координацію з проведення педагогічного експерименту у регіональній групі вищих навчальних закладів та моніторинг його результатів.

4.2. Систематично проводити методичні семінари з питань реалізації педагогічного експерименту.

5. Департаменту вищої освіти (Болюбаш Я. Я.) спільно з науково-методичним центром вищої освіти (Левківський К. М.) та вищими навчальними закладами – учасниками педагогічного експерименту:

5.1. До кінця 2004/2005 навчального року упорядкувати термінологію кредитно-модульної системи організації навчального процесу та укласти тлумачний словник.

6. Департаменту вищої освіти (Болюбаш Я. Я.) спільно з департаментом економіки і фінансування (Куліков П. М), юридичним відділом (Свириденко А. М.) адаптувати Договір про підготовку фахівців з вищою освітою на умовах повного відшкодування витрат на навчання (фізичними, юридичними особами) до вимог ECTS.

7. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника Міністра Степка М. Ф.

Міністр

В. Г. Кремень

2.9. РІШЕННЯ КОЛЕГІЇ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

27 січня 2005 р.

Протокол № 1/2-4

Про стан проведення педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації

Заслухавши та обговоривши інформацію директора департаменту вищої освіти Болубаша Я. Я. «Про стан проведення педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації» (додається), колегія зазначає, що на виконання рішення колегії Міністерства освіти і науки від 24 квітня 2003 р. (протокол № 5/5-4) департаментом вищої освіти спільно з іншими структурними підрозділами міністерства, Науково-методичним центром вищої освіти, вищими навчальними закладами проведено значну організаційну і методичну роботу щодо педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу, що створило передумови для подальшого розвитку національної вищої освіти та її інтеграції в європейський освітній простір.

З урахуванням проміжних результатів педагогічного експерименту та з метою розширення його бази і предмета дослідження, забезпечення високої якості підготовки фахівців з вищою освітою, підвищення престижу національної вищої школи, адаптації її до ринкових умов та інтеграції в європейський освітній простір колегія

УХВАЛЮЄ:

1. Інформацію директора департаменту вищої освіти Болубаша Я. Я. «Про стан проведення педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації» взяти до відома.

2. Відзначити позитивну роботу Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київського національного економічного університету, Київського національного торговельно-економічного університету,

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Національної металургійної академії України, Національного технічного університету «КПІ», Національного університету «Львівська політехніка», Львівського національного університету імені Івана Франка, Національного гірничого університету, Національного технічного університету «ХПІ» щодо розробки методологічних і практичних засад кредитно-модульного навчання.

3. Ректорам вищих навчальних закладів – учасників педагогічного експерименту:

3.1. Проаналізувати стан проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульного навчання та забезпечити своєчасне виконання завдань подальших етапів програми експерименту.

3.2. Організувати всебічне обговорення результатів педагогічного експерименту з науково-педагогічними працівниками і студентами.

3.3. Організувати підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників з питань організаційного та дидактичного забезпечення впровадження кредитно-модульного навчання і новітніх інформаційно-комунікаційних технологій та сприяти їх участі у відповідних нарадах, семінарах, конференціях.

3.4. Забезпечити проведення наукових досліджень з актуальних проблем кредитно-модульного навчання та інтеграції вищої освіти України в європейський освітній простір.

3.5. Створити сприятливі умови робочим групам, що забезпечують супроводження педагогічного експерименту.

3.6. Забезпечити самостійну роботу студентів навчально-методичними матеріалами та інформаційно-комунікаційними засобами.

3.7. Постійно висвітлювати у засобах масової інформації і на вебсторінці навчального закладу результати впровадження кредитно-модульного навчання та проводити роз'яснювальну роботу серед громадськості з питань адаптації вітчизняної системи вищої освіти до вимог Болонського процесу.

4. Департаменту вищої освіти (Болюбаш Я. Я.) спільно з Науково-методичним центром вищої освіти (Левківський К. М.):

4.1. Забезпечити моніторинг проведення педагогічного експерименту та виконання завдань, передбачених його програмою.

4.2. До 1 березня 2005 р. розробити і затвердити графік проведення на базі вищих навчальних закладів – учасників педагогічного експерименту постійно діючих семінарів для педагогічних, науково-педагогічних працівників, керівників вищих навчальних закладів, студентів та аспірантів з висвітлення принципів Болонської декларації, актуальних проблем упровадження кредитно-модульного навчання, інтеграції вищої освіти України в європейський освітній простір.

5. Контроль за виконанням рішення колегії покласти на заступника Міністра Степка М. Ф.

Голова колегії,
Міністр

В. Г. Кремень

2.10. МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАКАЗ

м. Київ

30 грудня 2005 р.

№ 774

**Про впровадження
кредитно-модульної системи
організації навчального процесу**

Відповідно до рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 24 березня 2005 р., наказу Міністерства освіти і науки України від 29. 07. 2005 р. № 454 «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» та з метою забезпечення впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу в 2005/2006 навчальному році у всіх вищих навчальних закладах України III–IV рівнів акредитації

Н А К А З У Ю:

1. Затвердити рекомендації щодо:

– впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III – IV рівнів акредитації, що додаються;

– структури та порядку ведення індивідуального навчального плану студента, що додаються;

– структури залікового кредиту і порядку проведення та оцінювання навчальної діяльності студента, що додаються.

2. Ректорам вищих навчальних закладів:

2. 1. Відповідно до затверджених рекомендацій розробити та впровадити в навчальний процес на перших курсах навчання з 2005/2006 навчального року:

– індивідуальні навчальні плани студентів;

– відомості обліку успішності нового зразка.

Вищим навчальним закладам, які не брали участь у педагогічному експерименті, впроваджувати кредитно-модульну систему організації навчального процесу з окремих напрямів (спеціальностей).

2. 2. Про результати впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу щорічно звітувати МОН України до 1 жовтня.

3. Департаменту вищої освіти (Болюбаш Я. Я.) протягом січня-лютого 2006 р. провести регіональні наради-семінари відповідальних (координаторів) з кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

4. Ректорам регіональних базових вищих навчальних закладів з упровадження кредитно-модульної системи організації навчання забезпечити систематичне проведення семінарів з питань кредитно-модульного навчання.

5. Департаменту вищої освіти (Болюбаш Я. Я.) спільно з Науково-методичним центром вищої освіти (Левківський К. М.):

5. 1. Забезпечити постійне методичне супроводження впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

5. 2. Узагальнити досвід вищих навчальних закладів, які брали участь у педагогічному експерименті та до 1 липня 2006 р. підготувати проект Типового положення про кредитно-модульну систему організації навчального процесу в Україні. 6. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника міністра Степка М. Ф.

Міністр

С. М. Ніколаєнко

2.11. РЕКОМЕНДАЦІЇ

щодо впровадження кредитно-модульної системи у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації

Рекомендації розроблено на основі нормативних документів Міністерства освіти і науки України (накази № 48, 49 від 23. 01. 2004 р., № 812 від 20. 10. 2004 р.), науково-методичних матеріалів вищих навчальних закладів – учасників педагогічного експерименту з упровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

У вищому навчальному закладі, де впроваджується кредитно-модульна система організації навчального процесу, необхідно:

1. Призначити відповідальну особу (координатора) з кредитно-модульної системи організації навчального процесу; створити робочу групу для організаційного та методичного супроводження кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

2. Розробити Положення про кредитно-модульну систему організації навчального процесу на основі Тимчасового положення (наказ МОН України від 23. 01. 2004 р. № 48) та інших нормативно-правових актів з урахуванням специфіки та особливостей підготовки фахівців у конкретному вищому навчальному закладі.

3. Розробити навчально-методичне забезпечення підготовки фахівців за кредитно-модульною системою організації навчального процесу:

3.1. Навчальні плани підготовки фахівців з урахуванням вимог ECTS (наказ МОН України від 20. 10. 2004 р. № 812).

3.2. Програми навчальних дисциплін з урахуванням особливостей кредитно-модульної системи організації навчального процесу (орієнтовна структура подана в навчальному посібнику «Вища освіта України і Болонський процес». – Київ – Тернопіль, 2004. – 286 с.).

3.3. Інформаційно-дидактичне забезпечення всіх елементів навчального плану. Особливої уваги необхідно приділити методичному забезпеченню організації самостійної роботи та виконанню індивідуальних завдань студента.

4. Створити інформаційні пакети за напрямами підготовки, спеціальностями (наказ МОН України від 20. 10. 2004 р. № 812).

5. Запровадити індивідуальний навчальний план студента з метою забезпечення гнучкості навчання згідно з рекомендаціями, затвердженими цим наказом.

6. Розробити документацію обліку та оцінювання навчальних досягнень студентів згідно з рекомендаціями, затвердженими цим наказом.

7. Організувати проведення постійно діючих семінарів для викладачів та студентів з питань реалізації кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

8. Забезпечити ширше запровадження сучасних інтерактивних технологій навчання поряд з традиційними формами організації навчання у вищому навчальному закладі (лекції, семінарські, практичні та лабораторні заняття). Їх використання спрямовувати на досягнення майбутніми фахівцями компетентностей, адаптованих до вимог ринку праці.

9. Забезпечити об'єктивний діяльнісно-орієнтований контроль навчальних досягнень студентів і якості підготовки фахівців (наказ МОН України від 31. 07. 1998 р. № 285).

10. Створити систему внутрішнього моніторингу якості підготовки фахівців.

11. Впроваджувати різні форми співпраці з вітчизняними та зарубіжними вищими навчальними закладами з метою сприяння мобільності студентів, викладачів, наукових працівників, адміністраторів.

2.12. РЕКОМЕНДАЦІЇ

щодо структури та ведення індивідуального навчального плану студента

1. Індивідуальний навчальний план студента згідно з вимогами ECTS та Тимчасового положення про впровадження кредитно-модульної системи підготовки фахівців, затвердженого наказом Міністерства науки і освіти України від 23. 01. 2004 р. № 48 є робочим документом студента, що містить інформацію про перелік та послідовність вивчення навчальних дисциплін, обсяг навчального навантаження студента (усі види навчальної діяльності), типи індивідуальних завдань, систему оцінювання (поточний та підсумковий контроль знань, державну атестацію випускника).

2. В індивідуальному навчальному плані студента зазначаються нормативні навчальні дисципліни, навчальні дисципліни за вибором у межах нормативно встановлених термінів підготовки фахівців певного освітньо-кваліфікаційного рівня та навчальні дисципліни, що вивчаються додатково.

Нормативні (обов'язкові) навчальні дисципліни становлять базову частину вимог до освітньо-кваліфікаційної характеристики певного напрямку (спеціальності).

Навчальні дисципліни за вибором забезпечують виконання вимог варіативної частини освітньо-кваліфікаційної характеристики. Їх формування студент здійснює з урахуванням власних потреб та інтересів щодо майбутньої фахової діяльності.

Нормативні навчальні дисципліни та дисципліни за вибором можуть вивчатися як у базовому, так і в інших вищих навчальних закладах (у тому числі закордонних) за тристоронніми угодами.

Обсяг нормативних навчальних дисциплін та навчальних дисциплін за вибором, запланованих до вивчення, повинен становити не менше 60 кредитів на навчальний рік.

Навчальні дисципліни, вивчені додатково, не належать до переліку дисциплін, установленого освітньо-професійною програмою даного напрямку (спеціальності). Вони включаються до індивідуального навчального плану студента

за його бажанням та наявності офіційного документа, виданого установою (втому числі закордонною), що має право на надання послуг з вищої освіти і підтверджує присвоєння кредитів з даної навчальної дисципліни.

3. Індивідуальний навчальний план студента формується за відповідною освітньо-професійною програмою (бакалавр, спеціаліст, магістр) і складається студентом на кожний рік навчання (на наступний навчальний рік складається в кінці поточного) щодо семестрів, триместрів тощо і затверджується в установленому порядку (деканом факультету, директором інституту, проректором тощо).

Зміни до індивідуального навчального плану студента можуть вноситись у порядку, що встановлюється вищим навчальним закладом, але не пізніше перших 2-х тижнів навчання поточного навчального року (семестру), і затверджуються деканом факультету.

При формуванні індивідуального навчального плану студента на наступний навчальний рік урахується фактичне виконання студентом індивідуальних навчальних планів поточного й попередніх навчальних років. При цьому навчальне навантаження студента повинно бути виконано у повному обсязі.

4. Зарахування змістових модулів (дисциплін), включених до індивідуального навчального плану студента, здійснюється за результатами заздалегідь визначеного виду контролю якості знань студента.

5. Враховуючи, що індивідуальний навчальний план студента містить інформацію про навчальні досягнення студента, використання залікової книжки студента не є обов'язковим. В умовах експерименту можливе збереження навчальної картки студента паралельно з індивідуальним навчальним планом студента.

6. Контроль за виконанням та реалізацією індивідуального навчального плану студента здійснюється деканатами за участю куратора.

7. Індивідуальний навчальний план студента повинен мати таку структуру:

I. Титульна сторінка:

- відомча підпорядкованість;
- повна назва вищого навчального закладу;
- назва документа (Індивідуальний навчальний план студента);

- місто, рік.

II. Відомості про студента (перша сторінка):

- прізвище, ім'я, по батькові студента;
- фото, підпис студента;
- номер індивідуального навчального плану студента;
- дата видачі індивідуального навчального плану студента;
- назва напряму підготовки;
- назва спеціальності;
- освітньо-кваліфікаційний рівень;
- назва факультету;
- шифр академічної групи;
- календарний термін навчання (дати початку та закінчення навчання);
- форма навчання;
- підписи декана факультету та проректора, завірені печаткою.

III. Інформація про порядок формування та ведення індивідуального навчального плану студента (за рішенням вищого навчального закладу може бути складовою індивідуального навчального плану студента або видана як окремий документ).

IV. Коротка характеристика змісту підготовки фахівців (витяг з освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівця).

V. Структурно-логічна схема підготовки фахівців (включається до індивідуального навчального плану студента за рішенням вищого навчального закладу).

VI. Перелік навчальних дисциплін в індивідуальному навчальному плані студента (за семестр або повний навчальний рік):

- нормативні дисципліни;
- дисципліни за вибором студента;
- дисципліни, вивчені додатково.

Для кожної навчальної дисципліни вказується:

- порядковий номер за навчальним планом або шифр за ОПП;
- назва;
- кількість тижнів, що відводиться на вивчення навчальної дисципліни;
- кількість кредитів ECTS;

- загальний обсяг годин (за рішенням вищого навчального закладу можна вказати обсяг аудиторних занять, індивідуальної та самостійної роботи і практик);

- форма підсумкового контролю;

- підсумкова оцінка за шкалою вищого навчального закладу (якщо така використовується), національною (чотирибальною) шкалою та шкалою ECTS;

- підпис викладача, який виставив підсумкову оцінку;

- дата.

VII. Зміни до переліку навчальних дисциплін індивідуального навчального плану студента.

VIII. Підписи студента, куратора, декана.

IX. Результати державної атестації.

Оформлюються на окремій сторінці та містять інформацію про:

- форму атестаційного контролю;

- назву дипломної (кваліфікаційної) роботи та (або) назви навчальних дисциплін, винесених на державну атестацію;

- дати захисту дипломної (кваліфікаційної) роботи та (або) складання державних екзаменів;

- оцінку за шкалою вищого навчального закладу (включається до індивідуального навчального плану студента за рішенням вищого навчального закладу);

- оцінки за 4-бальною шкалою;

- оцінки за шкалою ECTS;

- рішення державної екзаменаційної комісії;

- підписи голови та членів державної екзаменаційної комісії.

2.13. РЕКОМЕНДАЦІЇ

щодо структури залікового кредиту та порядку оцінювання навчальних досягнень студентів

1. Заліковий кредит – це завершена задокументована частина (навчальної дисципліни, практики, курсового проектування тощо) навчання студента, що підлягає обов'язковому оцінюванню та зарахуванню.

2. Модуль – це задокументована завершена частина освітньо-професійної програми (ОПП) (навчальної дисципліни, практики, державної атестації), що реалізується відповідними видами навчальної діяльності студента (лекції, практичні, семінарські, лабораторні заняття, самостійна та індивідуальна робота, практики, контрольні заходи, кваліфікаційні роботи).

3. Змістовий модуль – це система навчальних елементів навчальної дисципліни, що засвоюються за допомогою відповідних методів навчання.

4. Залікові кредити містять модулі кількох видів навчальної діяльності студентів (аудиторну, самостійну та індивідуальну роботу студента).

Обсяг аудиторної роботи не повинен перевищувати 50 відсотків залікового кредиту, орієнтовні обсяги самостійної та індивідуальної роботи можуть становити по 25 відсотків.

5. У заліковому кредиті оцінюються всі види навчальної діяльності студента, що формують компетенції.

6. Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни повинна визначатися як середньозважена результатів засвоєння окремих залікових модулів.

7. Навчальні досягнення студента з вивчення змісту навчальних дисциплін за видами діяльності відображаються у «Відомості обліку успішності», що включає:

- назву вищого навчального закладу,
- назву документа – Відомість обліку успішності,
- номер відомості,
- підпис декана факультету,
- дату,

- навчальний рік,
- номер семестру,
- назву факультету,
- назву спеціальності,
- курс, шифр академічної групи,
- назву навчальної дисципліни,
- прізвище, ініціали, посаду викладача, який виставляє підсумкову оцінку,
- прізвище, ініціали, посаду викладача, який проводив практичні (семінарські, лабораторні) заняття і здійснював поточний контроль,
- таблицю відомості, що містить:
 - номер студента у списку,
 - прізвище, ініціали студента,
 - номер індивідуального навчального плану студента,
 - підсумкову оцінку за шкалою вищого навчального закладу (якщо така використовується),
 - підсумкову оцінку за національною шкалою,
 - підсумкову оцінку за шкалою ECTS,
 - підпис викладача, який виставив підсумкову оцінку.

Частина III.

ДОКУМЕНТИ, ЩО РЕГЛАМЕНТУЮТЬ РЕАЛІЗАЦІЮ В УНІВЕРСИТЕТІ ІДЕЙ ТА ПРИНЦИПІВ БОЛОНСЬКОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ, ВПРОВАДЖЕННЯ КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

3.1. НАКАЗ м. Тернопіль

№ 31

«20»092006 р.

Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу у 2005/2006 н. р. (з подальшими змінами)

На виконання рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 24. 04. 2003 р. (протокол 3 5/5-4 «Про проведення педагогічного експерименту щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації») згідно з наказом МОН України № 48 від 23. 01. 2004 р. «Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації», Програмою проведення педагогічного експерименту щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації, затвердженою за наказом МОН України № 48 від 23. 01. 2004 р., наказом МОН України № 812 від 20. 10. 2004 р. «Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу»

Наказую:

1. З метою апробації результатів проведеного у 2004/2005 н. р. експерименту з упровадження КМСОНП з більшою кількістю учасників залучити у 2005/2006 н. р. до експерименту студентів 1–2 курсів денної форми навчання всіх напрямів і спеціальностей.

2. Ввести в дію Тимчасове положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців у Тернопільському державному економічному університеті (за винятком п. 12 – Особливості нормування навчального навантаження).

3. Для організаційного та методичного супроводження експерименту з упровадження КМСОНП створити робочу групу у складі:

Кустовська О. В., к. е. н, доцент, завідувач кафедри статистики, факультет обліку і аудиту – керівник робочої групи.

Члени робочої групи:

Братасюк В. М., к. ю. н., старший викладач кафедри фінансового права, заст. декана юридичного факультету;

Гаврилюк-Єнсен Л. В., к. е. н, доцент кафедри менеджменту, факультет міжнародного бізнесу і менеджменту;

Мельник Н. Г., к. е. н, доцент кафедри обліку і контролю фінансово-господарської діяльності, заст. декана факультету обліку і аудиту;

Пасічник Р. М., к. ф.-м. н., доцент кафедри економічної кібернетики, факультет комп'ютерних інформаційних технологій;

Стельмах М. В., к. е. н., доцент кафедри обліку та аудиту в інвестиційній сфері, факультет економіки та менеджменту інвестицій;

Стецько М. В., к. е. н., доцент кафедри фінансів, заст. декана факультету фінансів.

Сохацька О. М., д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансового інжинірингу, факультет міжнародного бізнесу і менеджменту;

Кравчук І. С., к. е. н., старший викладач кафедри банківського менеджменту та обліку, заст. декана факультету банківського бізнесу;

Харів П. С., к. е. н, професор кафедри економіки підприємств і корпорацій, заст. декана факультету економіки і управління;

Шлійко А. В., к. с.-г. н., доцент кафедри аграрного бізнесу, факультет аграрної економіки і менеджменту;

Гуменюк Ю. П., к. е. н., заст. декана факультету міжнародного бізнесу і менеджменту.

4. Деканам факультетів (директорам інститутів) забезпечити:

а) підготовку кафедрами відповідної навчально-методичної документації згідно з вимогами КМСОНП;

б) розробку інформаційних пакетів зі спеціальностей;
в) ознайомлення студентів 1–2 курсів денної форми навчання з метою впровадження, змістом, вимогами та особливостями КМСОНП.

5. Канцелярії довести даний наказ до структурних підрозділів університету.

6. Контроль за виконанням даного наказу покласти на першого проректора Журавля Г. П.

Ректор

С. І. Юрій

ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

3.2. Н А К А З

м. Тернопіль

№ 152

«17»11 2005 р.

Про впровадження Порядку оцінювання знань студентів при КМСОНП

На виконання наказу МОН України № 812 від 20. 10. 2004 р. «Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу» та ухвали ректорату ТДЕУ «Про Порядок оцінювання знань студентів при кредитно-модульній системі організації навчального процесу» від 11. 11. 2005 р.

НАКАЗУЮ:

Деканам факультетів, завідувачам кафедр:

1.1. Забезпечити введення в дію Порядку оцінювання знань студентів при кредитно-модульній системі організації навчального процесу для студентів 1–2 курсів денної форми навчання всіх напрямів підготовки і спеціальностей.

1.2. Забезпечити ознайомлення професорсько-викладацького складу та студентів 1–2 курсів денної форми навчання з основними принципами та організацією поточного, підсумкового модульного та триместрового контролю знань студентів в умовах КМСОНП, з методикою переведення показників успішності у шкалу ECTS, порядком ліквідації академічної заборгованості.

2. Канцелярії довести даний наказ до структурних підрозділів університету.

3. Контроль за виконанням даного наказу покласти на першого проректора Журавля Г. П.

Ректор

С. І. Юрій

ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

3.3. НАКАЗ

м. Тернопіль

№70

«14» 02 2006 р.

Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу

На виконання наказу МОН України від 30. 12. 2005 р. № 774 «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу»

НАКАЗУЮ:

Призначити координатором з кредитно-модульної системи організації навчального процесу у Тернопільському державному економічному університеті проректора з навчальної роботи Луціва Б. Л.

2. Координатору КМСОНП (Луців Б. Л.) та керівнику робочої групи з організаційного та методичного забезпечення впровадження КМСОНП (Кустовська О. В.) до 01. 05. 2006 р.:

2.1. Розробити Положення про кредитно-модульну систему організації навчального процесу на основі Тимчасового положення, ухваленого Вченою радою ТДЕУ від 01. 07. 2005 р. (протокол № 13).

2.2. Розробити Положення про індивідуальний навчальний план студента та його форму на основі «Рекомендацій щодо структури та ведення індивідуального навчального плану студента», затверджених за наказом МОН України від 30. 12. 2005 р. № 774.

2.3. Забезпечити підготовку тематичного збірника документів щодо Болонського процесу та впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

3. Запровадити з 2006/2007 навчального року на першому курсі денної форми навчання індивідуальні навчальні плани студентів.

4. Канцелярії даний наказ довести до структурних підрозділів університету.

5. Контроль за виконанням даного наказу покласти на першого проректора Журавля Г. П.

Ректор

С. І. Юрій

**3.4. Витяг з протоколу № 2 засідання Вченої ради
Тернопільського державного економічного університету
від 13. 10. 2005 р.**

На виконання рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 24. 04. 2003 р. (протокол № 5/5-4 «Про проведення педагогічного експерименту щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації», наказом МОН України № 48 від 23. 01. 2004 р. «Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу», Програмою проведення педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації, затвердженою за наказом МОН України від 23. 01. 2004 р. № 48, наказом МОН України № 812 від 20. 10. 2004 р. «Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу» Вчена рада ТДЕУ відзначає необхідність і можливість проведення експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу (КМСОНП) на основі застосування Європейської кредитно-трансфертної системи (ECTS) як технології формування відкритої, гнучкої, мобільної системи вищої освіти та **постановляє:**

1. Забезпечити проведення педагогічного експерименту з КМСОНП у 2005–2006 н. р. за визначеними напрямками і спеціальностями, а також відкоригувати експериментальні матеріали та здійснити їх апробацію з більшою кількістю учасників експерименту.

2. Затвердити План заходів щодо проведення експерименту з реалізації ідей та принципів Болонського процесу, впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу на 2005–2006 н. р.

**3.5. Витяг з протоколу № 5 засідання Вченої ради
Тернопільського державного економічного університету
від 25. 01. 2006 р.**

На виконання наказів МОН України № 812 від 20. 10. 2004 р. та № 774 від 30. 12. 2005 р. «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу» в ТДЕУ на перших курсах денної форми навчання запроваджено КМСОНП. З метою навчально-методичного забезпе-

чення підготовки фахівців за КМСОНП, для оцінювання навчальних досягнень студентів та їх обліку відповідно до методичних рекомендацій МОН України розроблено та впроваджено «Порядок оцінювання знань студентів при кредитно-модульній системі організації навчального процесу».

Заліково-екзаменаційна сесія, проведена у листопаді-грудні 2005 р., дала можливість виявити окремі недоліки названого Порядку. На засіданні робочої групи за пропозицією деканів і заступників деканів факультетів сформульовано такі зміни та доповнення до чинного Порядку:

1. З метою врахування результатів ректорських контрольних робіт при оцінюванні знань студентів у розділ **«ІІІ. Організація поточного та підсумкового модульного контролю»** ввести пункт «3.6. Ректорська контрольна робота, яка проводиться наприкінці триместру, є одним із залікових модулів з дисципліни». Відповідно змінити нумерацію наступних пунктів.

2. Пункт 4.4 викласти за такою редакцією: «Результати екзамену оцінюються за 100-бальною шкалою та виставляються у відповідну графу «Відомості обліку успішності» (додаток 1) і зараховуються до підсумкової оцінки з дисципліни як окремий заліковий модуль з визначеним ваговим коефіцієнтом, як це передбачено у робочій програмі. Підсумкова оцінка з дисципліни в цьому разі розраховується як середнє арифметичне оцінок за заліковими модулями, у тому числі екзаменаційної і відображається у Відомості обліку успішності з дисципліни (додаток 1)».

3. У розділі **«ІV. Організація триместрового (семестрового) контролю»** пункт 4.6 викласти за такою редакцією: «Якщо на екзамені студент отримав від 35 до 59 балів, підсумкова оцінка в балах у відомість не виставляється, а у графі «Підсумкова оцінка з дисципліни за шкалою ECTS» позначається FX (незадовільно з можливістю повторного складання), і у студента виникає академічна заборгованість. Якщо на екзамені студент отримав від 1 до 34 балів, підсумкова оцінка в балах у відомість не виставляється, а у графі «Підсумкова оцінка з дисципліни за шкалою ECTS» позначається F (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)».

У цьому розділі передбачити пункт «4.7. Якщо протягом триместру (семестру) студент не відвідував заняття (без причини) або не отримав модульних оцінок, у відповідних графах відомості виставляються нулі (0), а в графі для відображення результатів екзамену – відмітка про недопуск. В

цьому випадку підсумкова оцінка з дисципліни також дорівнює нулю (0), а оцінка за шкалою ECTS – F (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)». Відповідно змінити нумерацію наступних пунктів.

4. У Відомість обліку успішності у графі «Залікові модулі» ввести рядок «Вагові коефіцієнти».

Заслухавши та обговоривши виступ керівника робочої групи з організаційного та методичного супроводження впровадження КМСОНП доцента Кустовської О. В., Вчена рада *ухвалила*:

1. Інформацію керівника робочої групи з організаційного та методичного супроводження КМСОНП доцента Кустовської О. В. взяти до уваги.

2. Внести запропоновані зміни та доповнення до «Порядку оцінювання знань студентів при кредитно-модульній системі організації навчального процесу» та затвердити його у новій редакції.

3. Начальнику навчального управління Фаріону Я. М. до 1. 02. 2006 р. довести нову редакцію «Порядку оцінювання знань студентів при кредитно-модульній системі організації навчального процесу» до відома деканатів, професорсько-викладацького складу та студентів ТДЕУ.

**3.6. Витяг з протоколу № 10 засідання Вченої ради
Тернопільського державного економічного університету
від 26. 05. 2006 р.**

Для виконання наказу МОН України № 774 від 30. 12. 2005 р. «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу», наказу ректора ТДЕУ № 70 від 14. 02. 2006 р. «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу» на основі Тимчасового положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців у Тернопільському державному економічному університеті, ухваленою Вченою радою (протокол № 13 від 01. 07. 2005. р.) і затвердженою ректором, розроблено Положення про кредитно-модульну систему організації навчального процесу в Тернопільському державному економічному університеті та проект Положення про індивідуальний навчальний план студента і контроль за його виконанням.

Положення про кредитно-модульну систему організації навчального процесу в Тернопільському державному економічному університеті містить мету та завдання КМСОНП, основні терміни, поняття та їх визначен-

ня, загальні вимоги й принципи впровадження КМСОНП, порядок планування навчального процесу та навчальне навантаження студента, організаційно-методичне забезпечення КМСОНП, види індивідуальної та самостійної роботи студентів, порядок контролю успішності студента і якості навчання, особливості переведення, відрахування, поновлення студентів, їх стипендіальне забезпечення тощо. У Положенні враховані нормативні документи та рекомендації МОН України, досвід проведення експерименту з впровадження КМСОНП в Університеті протягом двох останніх навчальних років.

Проект Положення про індивідуальний навчальний план студента і контроль за його виконанням містить загальні засади, порядок його формування, структуру індивідуального навчального плану, порядок заповнення та ведення, контроль за виконанням. До проекту додається взірець титульної та другої сторінки ІНПС, а також таблиці для першого року навчання. З даним проектом ознайомлені декани факультетів. Внесені у письмовому вигляді зауваження, пропозиції та рекомендації будуть враховані при підготовці кінцевого варіанта даного Положення.

Заслухавши та обговоривши виступ керівника робочої групи з організаційного та методичного супроводження впровадження КМСОНП доцента Кустовської О. В., Вчена рада *ухвалила*:

1. Інформацію доцента Кустовської О. В. взяти до уваги.
2. Затвердити та ввести в дію Положення про кредитно-модульну систему організації навчального процесу в Тернопільському державному економічному університеті.
3. Затвердити загалом Положення про індивідуальний навчальний план студента і контроль за його виконанням.
4. Професорсько-викладацькому складу, деканатам, дирекціям інститутів керуватися у своїй діяльності вищезазначеними положеннями.
5. Деканатам, дирекціям інститутів забезпечити ознайомлення студентів, професорсько-викладацького складу зі змістом даних положень
6. Розмістити тексти вищеназваних положень на веб-сайті університету.
7. Контроль за виконанням рішення Вченої ради покласти на проректора з навчально-методичної роботи Луціва Б. Л.

3.7. ПОЛОЖЕННЯ

про кредитно-модульну систему організації навчального процесу в Тернопільському державному економічному університеті

Дане положення розроблене згідно із Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах, затвердженим за наказом МОН України від 02. 06. 1993 р. № 161, рішенням Колегії Міністерства освіти і науки України від 24. 04. 2003 р. (протокол № 5/5-4 «Про проведення педагогічного експерименту щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації»), Програмою проведення педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації, затвердженою за наказом МОН України від 23. 01. 2004 р. № 48, Тимчасовим положенням про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців, затвердженим за наказом МОН України від 23. 01. 2004 р. № 48, наказами МОН України № 812 від 20. 10. 2004 р. «Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу», та № 774 від 30. 12. 2005 р. «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу», Тимчасовим положенням про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців у Тернопільському державному економічному університеті, ухваленим Вченою радою ТДЕУ від 01. 07. 2005 р. (протокол № 13), наказом ректора ТДЕУ № 70 від 14. 02. 2006 р. «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу».

ВСТУП

Подальші соціально-економічні й політичні зміни в суспільстві, зміцнення державності України, входження її в цивілізоване світове товариство неможливі без структурної реформи національної системи вищої освіти, спрямованої на забезпечення мобільності, працевлаштування та конкурентоспроможності фахівців з вищою освітою.

Однією з передумов входження України в єдиний європейський та світовий освітній простір є реалізація системою вищої освіти України ідей та

принципів Болонської декларації (1999 р.) та інших документів Болонського процесу.

Дане Положення розроблене для забезпечення впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу (далі – КМСОНП), розробки та застосування елементів Європейської кредитно-трансферної та акумулюючої системи (далі – ECTS) у навчально-виховному процесі ТДЕУ, створення сучасної адаптованої до європейських стандартів системи управління якістю освітньої діяльності суб'єктів навчального процесу.

1. Мета й завдання КМСОНП

1.1. Метою впровадження КМСОНП є підвищення якості підготовки фахівців з вищою освітою, забезпечення на цій основі конкурентоспроможності випускників ТДЕУ, підвищення престижу української вищої освіти та ТДЕУ зокрема в європейському та світовому освітньому і науковому просторі.

1.2. Основні завдання КМСОНП:

– адаптація ідей ECTS до системи вищої освіти України для забезпечення мобільності студентів у процесі навчання та гнучкості підготовки фахівців, ураховуючи швидкозмінні вимоги національного та міжнародного ринків праці;

– забезпечення можливості навчання студента за індивідуальною варіативною складовою освітньо-професійної програми, сформованої на основі вимог замовників та побажань студента, що сприяє його саморозвитку і, відповідно, підготовці до життя у вільному демократичному суспільстві;

– стимулювання учасників навчально-виховного процесу з метою досягнення високої якості вищої освіти;

– унормування порядку надання можливості студентові отримати професійні кваліфікації відповідно до потреб ринку праці.

2. Основні терміни, поняття та їх визначення

У Положенні використано терміни, подані у Законах України «Про вищу освіту», «Про інноваційну діяльність», Державному класифікаторі професій ДК 003-95, Державному класифікаторі видів економічної діяльності ДК 009-96, Комплексі нормативних документів для розробки складових системи стандартів вищої освіти, та введені нові терміни відповідно до цілей цього Положення.

Академічний календар – календарні терміни окремих складових навчального процесу та вивчення окремих дисциплін протягом академічного (навчально) року.

Академічний рік – поділ навчального року на семестри, кількість навчальних тижнів у семестрі; передбачає перелік дисциплін у семестрі, тижневий розклад аудиторних та індивідуальних занять, заліків і екзаменів.

Вибіркові змістові модулі – змістові модулі, які забезпечують виконання варіативної частини освітньо-кваліфікаційної характеристики та освітньо-професійної програми.

Визнання залікових одиниць – урахування (визнання) ТДЕУ залікових одиниць або кваліфікацій, отриманих студентом в іншому навчальному закладі.

Заліковий кредит – завершена задокументована частина (навчальної дисципліни, практики, курсового проектування тощо) навчання студента, що підлягає обов'язковому оцінюванню та зарахуванню. Залікові кредити містять модулі кількох видів навчальної діяльності студентів (аудиторну, самостійну та індивідуальну роботи).

Заліковий курс – курс, після закінчення якого студент отримує академічні залікові одиниці за певною програмою навчання.

Змістовий модуль – система навчальних елементів дисципліни, що завоюється за допомогою відповідних методів навчання.

Індивідуальний навчальний план студента – робочий документ студента, що містить інформацію про перелік і послідовність вивчення навчальних дисциплін, обсяг навчального навантаження студента (всі види навчальної діяльності), типи індивідуальних завдань, систему оцінювання (поточний та підсумковий контроль знань, державна атестація). Реалізація індивідуального навчального плану студента здійснюється протягом терміну, який не перевищує граничного терміну навчання.

Інформаційний пакет – документ, який містить загальну інформацію про університет, назви напрямів, спеціальностей, спеціалізацій, анотації змістових модулів (блоків змістових модулів, дисциплін) із зазначенням їх статусу (нормативні або вибіркові), методики й технології викладання, залікові кредити, форми та умови проведення контрольних заходів, систему оцінювання знань тощо.

Кредитно-модульна система організації навчального процесу – модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (залікових кредитів).

Навчальна дисципліна – педагогічно адаптована система понять про явища, закономірності, закони, теорію, методи тощо. (система змістових модулів або блоків змістових модулів, об'єднаних за змістом освіти) у будь-якій галузі діяльності (або сукупності галузей діяльності) з визначенням необхідного рівня сформованості у тих, хто навчається, певної сукупності умінь і навичок, передбачених для набуття студентом.

Навчальний елемент – автономний навчальний матеріал, призначений для засвоєння елементарної одиниці знання або уміння, який використовується для самонавчання або навчання під керівництвом викладача. Навчальні елементи групуються у змістові модуля, котрі є основними структурними одиницями навчальної дисципліни.

Навчальний об'єкт – обсяг навчальної інформації, яка має самостійну логічну структуру і зміст та дає можливість оперувати цією інформацією в процесі розумової діяльності.

Нормативний термін навчання – тривалість навчального процесу, що визначається на основі галузевих стандартів вищої освіти. Граничний термін навчання може перевищувати нормативний на 1 рік. Різниця між граничним і нормативним термінами не фінансується з державного бюджету.

Нормативні змістові модулі – змістові модулі, необхідні для виконання вимог нормативної складової освітньо-кваліфікаційної характеристики та освітньо-професійної програми. Сукупність нормативних змістових модулів визначає нормативну (обов'язкову) складову індивідуального навчального плану студента.

Результати навчання – специфічні інтелектуальні та практичні навички (компетенції), отримані в результаті засвоєння змісту програми навчання.

Спеціальність – сукупність знань, умінь, навичок із певної галузі знань та практичної діяльності, надбаних у процесі цілеспрямованої підготовки і практичної роботи, які підтверджені відповідним документом про освіту.

Трансфер кредитів – визнання кредитів, одержаних у вітчизняних вищих навчальних закладах або навчальних закладах інших країн.

Загальні положення

3.1. Для впровадження КМСОНП в університеті необхідно розробити такі основні елементи ECTS:

- інформаційний пакет;
- індивідуальний навчальний план студента;
- договір про навчання між студентом і університетом, в якому зазначається напрям підготовки, спеціальність, форма навчання, освітньо-кваліфікаційний рівень, порядок і джерела фінансування, порядок розрахунків;
- відомість обліку успішності студента, академічна довідка оцінювання знань, що засвідчує досягнення студента в системі кредитів і за шкалою успішності на індивідуальному рівні та за системою ECTS.

3.2. Формування індивідуального навчального плану студента здійснюється на підставі переліку навчальних дисциплін відповідно до структурно-логічної схеми підготовки фахівців. Навчальна дисципліна формується як система змістових модулів, передбачених для засвоєння студентом, які об'єднуються в блоки змістових модулів – розділи навчальної дисципліни.

3.3. Реалізація індивідуального навчального плану студента здійснюється протягом періоду, який не перевищує граничного терміну навчання. Нормативний термін навчання визначається на підставі галузевих стандартів освіти. Граничний термін навчання може перевищувати нормативний на 1 рік.

3.4. Індивідуальний навчальний план студента передбачає нормативні навчальні дисципліни, навчальні дисципліни за вибором студента у межах нормативно встановлених термінів підготовки фахівців певного освітньо-кваліфікаційного рівня та навчальні дисципліни, що вивчаються додатково. Нормативні (обов'язкові) навчальні дисципліни становлять базову частину підготовки фахівців певного напрямку та спеціальності. Навчальні дисципліни за вибором забезпечують виконання вимог варіативної частини освітньо-кваліфікаційної характеристики та дають змогу здійснювати підготовку за спеціалізацією певної спеціальності, сприяють академічній мобільності та поглибленій підготовці відповідно до характеру майбутньої діяльності.

3.5. Змістові модулі нормативних дисциплін циклу гуманітарної, природничо-наукової та загальноекономічної підготовки студентів з спорідненими напрямками повинні бути уніфікованими в установленому порядку.

3.6. Індивідуальний навчальний план студента формується за відповідною освітньо-професійною програмою (бакалавр, спеціаліст, магістр) і складається на кожний навчальний рік щодо семестрів і затверджується в установленому порядку. При його формуванні на наступний навчальний рік ураховується фактичне виконання студентом індивідуальних навчальних планів поточного і попередніх навчальних років. При цьому сума обсягів нормативних та вибіркових дисциплін для вивчення протягом навчального року повинна бути не менше 60 кредитів ECTS.

3.7. Спорідненість підготовки в межах певного напрямку (напрямів) визначається спільністю переліку нормативних змістових модулів (дисциплін), передбачених в індивідуальному навчальному плані студента.

3.8. Зарахування дисциплін, передбачених в індивідуальному плані, здійснюється за результатами поточного та підсумкового контролю якості освіти студента протягом навчального року.

3.9. Система оцінювання якості освіти студента (зарахування залікових кредитів) має бути стандартизованою та формалізованою.

4. Принципи впровадження КМСОНП

Для впровадження КМСОНП необхідно дотримуватися таких принципів:

4.1. **Порівняльної трудомісткості кредитів**, який передбачає досягнення кожним студентом установлених ECTS норм, що забезпечують академічну мобільність студентів, державне і міжнародне визнання результатів освіти на конкретних етапах виконання індивідуального плану.

4.2. **Кредитності**, відповідно до якого здійснюється декомпозиція змісту освіти й навчання на відносно однорідні та самостійні за навчальним навантаженням студентів сегменти, котрі забезпечують:

– на рівні індивідуального навчального плану студента – набір (акумулювання) відповідної трудомісткості, вираженій у кількості кредитів, узгоджених з установленою нормою виконання студентом навчального навантаження в умовах КМСОНП;

– на рівні навчальної дисципліни – набір (аккумуляція) відповідної для даної дисципліни кількості кредитів, що охоплює виконання необхідних видів діяльності, передбачених програмою її вивчення.

4.3. **Модульності**, який передбачає організацію процесу оволодіння студентом змістовими модулями і виявляється через специфічні для модульного навчання методи і прийоми реалізації навчально-виховних заходів, основним змістом яких є активна самотійно-творча пізнавальна діяльність студента.

4.4. **Методичного консультування** – передбачає наукове та інформаційно-методичне забезпечення діяльності учасників освітнього процесу.

4.5. **Організаційної динамічності**, відповідно до якого забезпечується можливість коригування змісту навчання з урахуванням динаміки соціального замовлення та потреб ринку праці.

4.6. **Гнучкості та партнерства** – полягає в організації навчально-виховного процесу таким чином, щоб зміст навчання й шляхи досягнення цілей освіти та професійної підготовки відповідали індивідуальним потребам і можливостям студента.

4.7. **Пріоритетності змістової та організаційної самотійності й зворотного зв'язку** – створюються умови для організації навчання, що вимірюється та оцінюється результатами самотійної пізнавальної діяльності студента.

4.8. **Науковості та прогностичності** – побудова (встановлення) стійких зв'язків змісту освіти з науковими дослідженнями.

4.9. **Технологічності та інноваційності** – використання ефективних педагогічних й інформаційних технологій, що сприяє якісній підготовці фахівців з вищою освітою та входження в єдиний інформаційний та освітній простір.

4.10. **Усвідомленої перспективи** – забезпечення умов для глибокого розуміння студентом цілей освіти та професійної підготовки, а також можливості їх успішного досягнення.

4.11. **Діагностичності** – забезпечення можливості оцінювання рівня досягнення та ефективності, сформульованих і реалізованих у системі цілей освіти та професійної підготовки.

5. Форми організації навчання

Формами організації навчального процесу в умовах КМСОНП є: лекції, практичні, семінарські, лабораторні та індивідуальні заняття, всі види практик та консультацій, виконання індивідуальних завдань, курсових робіт та інші форми і види навчальної та науково-дослідницької діяльності студентів.

6. Планування навчального процесу і навчальне навантаження студента

6.1. Навчальний час студента визначається за кількістю облікових одиниць часу, відведених для здійснення програми підготовки на даному освітньо-кваліфікаційному рівні. Обсяг навчального навантаження студента (трудомісткість навчання) встановлюється в академічних годинах та академічних кредитах ECTS. Загальний обсяг годин з навчальної дисципліни повинен містити час на проведення лекцій, практичних, семінарських та лабораторних занять, консультацій, практик, самостійної та індивідуальної роботи і контрольних заходів.

6.2. Ціна кредиту ECTS становить 36 академічних годин. Нормативна кількість залікових одиниць на один навчальний рік – 60 кредитів ECTS. Кількість кредитів ECTS на навчальну дисципліну визначається діленням загального обсягу годин на ціну кредиту (з округленням до 0,5 кредиту). На всі види практик, державні экзамени, підготовку і захист дипломної роботи кредити визначаються окремо.

У навчальних та робочих планах вводиться додаткова графа «Кредити ECTS». У залікових книжках, заліково-екзаменаційних відомостях, академічних довідках у графі «Години» через дріб зазначається кількість кредитів ECTS, а в графі «Оцінка» – оцінка за шкалою ECTS.

6.2. Згідно з вимогами ECTS перелік, порядок вивчення та обсяг навчальних дисциплін (в академічних годинах і кредитах ECTS) в умовах КМСОНП визначає базовий навчальний план (робочий навчальний план), який створюється на основі галузевих стандартів підготовки фахівців зі спеціальності, а індивідуальний порядок навчання студента регулює індивідуальний навчальний план.

6.3. Базовий навчальний план (робочий навчальний план) містить перелік навчальних дисциплін, які студент повинен опанувати для досягнення певного освітньо-кваліфікаційного рівня (бакалавр, спеціаліст, магістр), відомості про їх обсяг (у годинах та кредитах ECTS), послідовність їх вивчення і рекомендований розподіл по семестрах, обсяг і види аудиторних занять, вид індивідуального завдання, характер підсумкового контролю знань, види та тривалість практик, державну атестацію.

Нормативна кількість залікових одиниць для підготовки бакалавра становить 240 кредитів ECTS, приблизно 30 кредитів кожного семестру.

6.4. Індивідуальний навчальний план студента складається на підставі робочого навчального плану і передбачає всі нормативні та вибіркові дисципліни з обов'язковим урахуванням структурно-логічної схеми підготовки. Індивідуальний навчальний план складається студентом разом із куратором на кожний навчальний рік і затверджується в установленому порядку. Він містить інформацію про перелік, обсяг навантаження студента (всі види навчальної діяльності) і послідовність вивчення навчальних дисциплін протягом навчального року. Вибіркові навчальні дисципліни, які введені за рішенням Вченої ради університету і передбачені в індивідуальному навчальному плані, є обов'язковими для вивчення.

6.5. Контроль за реалізацією індивідуального навчального плану студента та надання кваліфікованих консультацій щодо його формування протягом усього періоду навчання покладається на куратора.

Куратором може бути науково-педагогічний працівник випускової кафедри, як правило, професор або доцент, ґрунтовно ознайомлений з вимогами відповідних галузевих стандартів вищої освіти. Куратор призначається за наказом ректора університету за поданням директора інституту.

На куратора покладається виконання таких основних завдань:

- ознайомлення студентів з нормативно-методичними матеріалами (інформаційним пакетом тощо), які регламентують організацію навчального процесу за кредитно-модульною системою;

- надання рекомендацій студентам щодо формування їх індивідуального навчального плану з урахуванням засвоєних навчальних дисциплін (модулів) за період перебування в інших навчальних закладах України або за кордоном;

- погодження індивідуального навчального плану студента та подання його на затвердження деканові факультету;

- контроль за реалізацією індивідуального навчального плану студента на підставі відомостей про зараховані студенту залікові кредити з подальшим поданням пропозицій щодо продовження навчання або щодо його відрахування.

Куратор має право:

- відвідувати всі види занять студента згідно з його індивідуальним навчальним планом;

- подавати пропозиції деканові факультету щодо переведення на інший курс, відрахування та заохочення студента;

- брати участь у засіданнях кафедри та вчених рад інститутів;

– подавати пропозиції щодо покращення навчального процесу та діяльності кураторів.

7. Організаційно-методичне забезпечення КМСОНП

7.1. Навчальна дисципліна складається із одного або кількох залікових кредитів, кількість яких визначається змістом та формами організації навчального процесу. Заліковий кредит – це задокументована частина змісту навчальної дисципліни, вивчення якої для студентів, як правило, завершується підсумковим оцінюванням (тестування, залік, екзамен). Заліковий кредит складається із модулів – частин програми навчальної дисципліни, поєднаних із формами навчального процесу – лекційні, практичні, семінарські, лабораторні та індивідуальні заняття, всі види практик, консультації, виконання індивідуальних та самостійних завдань та інші види навчальної та науково-дослідницької діяльності студентів (табл. 1).

Таблиця 1

Орієнтована структура навчальної дисципліни

Зміст та структура залікового кредиту	Модуль 1	Аудиторна робота	Складається із кількох змістових модулів (ЗМа1, ЗМа2, ЗМа3, ЗМа4 тощо)	Лекції
				Практичні, семінарські, лабораторні, індивідуальні заняття
				Контрольні заходи (модульна контрольна робота тощо)
	Модуль 2	Індивідуальна робота	ЗМі1	Робота в лабораторіях, кабінетах у поза-навчальний час
			ЗМі2	Індивідуальне науково-дослідницьке завдання (ІНДЗ)
	Модуль 3	Самостійна робота	ЗМс1	Робота в бібліотеці, інформаційних мережах тощо
			ЗМс2	Опрацювання методичної літератури
	Модуль 4	Семестровий контроль	ЗМп	
	Модуль 5	Курсова робота	ЗМк	
	Модуль 6	Практика	ЗМп1	Ознайомча
			ЗМп2	Виробнича
			ЗМп3	Стажування
	Модуль 7	Науково-дослідницька робота	ЗМн1	Публікації
			ЗМн2	Участь у конференціях
			ЗМн3	Участь в олімпіадах
			ЗМн4	Участь у конкурсах та ін.

* Примітка. У заліковому кредиті можуть передбачатись усі наведені або окремі модулі.

7.2. КМСОНП передбачає модульну структуру навчальної дисципліни, відповідно й оцінку результатів виконання певного виду навчальної діяльності студента, які формують її зміст. Кожний вид навчальної діяльності студента в межах залікового кредиту (кожний заліковий модуль) оцінюється і має певну питому вагу в підсумковій оцінці з залікового кредиту. Орієнтовану схему модульної структури навчальної діяльності студента можна подати таким чином:

Навчальна дисципліна (заліковий кредит)				
Заліковий модуль 1		Заліковий модуль 2	Заліковий модуль 3	Заліковий модуль 4
<i>Змістовий модуль 1 (тести)</i>	<i>Змістовий модуль 2 (контрольна робота)</i>	<i>Поточне оцінювання на практичних (семінарських, лабораторних) заняттях</i>	<i>Індивідуальне завдання</i>	<i>Письмовий екзамен</i>
10%	10%	15%	25%	40%

8. Індивідуальна та самостійна робота студента

8.1. Методологія процесу навчання та відповідно оцінювання знань студента в КМСОНП передбачають індивідуально-диференційовану, особистісно-орієнтовану форми та організацію самоосвіти студента.

8.2. Індивідуальна робота студента є формою організації навчального процесу, яка передбачає створення умов для якнайповнішої реалізації творчих можливостей студентів через індивідуальний розвиток їх здібностей, науково-дослідницьку і творчу діяльність. Індивідуальні заняття проводяться під керівництвом викладача у позааудиторний час за окремим графіком, який складено кафедрою з урахуванням потреб і можливостей студента. Організація та проведення індивідуальних занять доручається найбільш кваліфікованим викладачам. Індивідуальні заняття на молодших курсах спрямовуються здебільшого на поглиблення вивчення студентами окремих навчальних дисциплін, на старших вони мають науково-дослідницький характер і передбачають безпосередню участь студента у виконанні наукових досліджень та інших творчих завдань.

Індивідуальні заняття з певної навчальної дисципліни проводяться з одним або кількома студентами за окремим графіком, затвердженим деканом факультету. Контроль за дотриманням графіка покладається на завідувача кафедри.

8.3. У навчальному процесі використовуються такі види індивідуальних занять:

– *консультація* – один із видів навчальних занять (індивідуальні або групові), який проводиться з метою отримання студентом відповіді на окремі теоретичні чи практичні питання, для пояснення певних теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування (поточні консультації, семестрові та передекзаменаційні). У процесі консультацій (зокрема поточного консультування) допускається діагностичне тестування знань студентів (в тому числі й комп'ютерне) для виявлення ступеня засвоєння окремих теоретичних положень, теорій, закономірностей, рівня сформованості практичних умінь і навичок та перевірки ефективності прийомів і методів навчання, використовуваних під час аудиторних занять.

– *індивідуальне завдання* – форма організації навчання, яка передбачає поглиблення, узагальнення та закріплення знань, які студенти отримують у процесі навчання, а також застосування цих знань на практиці. Індивідуальні завдання виконують студенти самостійно під керівництвом викладачів. У тих випадках, коли завдання мають комплексний характер, до їх виконання можуть залучатися кілька студентів, у тому числі студенти, які навчаються на різних факультетах і спеціальностях.

8.4. Відповідно до інноваційних технологій навчання, різновидом індивідуальних занять є *індивідуальні навчально-дослідні завдання (ІНДЗ)*. ІНДЗ – це вид позааудиторної індивідуальної роботи студента навчального, навчально-дослідницького чи проектно-конструкторського характеру, що використовується в процесі вивчення програмного матеріалу навчальної дисципліни і завершується оцінюванням. Метою ІНДЗ є самостійне вивчення частини програмного матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань студента з навчальної дисципліни та розвиток навичок самостійної роботи. Це завершена теоретична або практична робота в межах навчальної програми дисципліни, яка виконується на основі знань, умінь і навичок, здобутих у процесі лекційних, семінарських, практичних та лабораторних занять, та охоплює кілька тем або зміст навчальної дисципліни загалом.

Орієнтовна структура ІНДЗ:

- вступ – зазначається тема, мета і завдання роботи та основні її положення;

- теоретичне обґрунтування – виклад базових теоретичних положень, законів, принципів, алгоритмів тощо, на основі яких виконується завдання;
- методи (при виконанні практичних, розрахункових, моделюючих робіт) – вказуються і коротко характеризуються методи роботи;
- основні результати роботи та їх обговорення – подаються статистичні або якісні результати роботи, схеми, рисунки, моделі, описи, систематизована реферативна інформація та її аналіз тощо;
- висновки;
- перелік використаної літератури.

Види ІНДЗ:

– конспект із теми (змістового модуля) за заданим планом або планом, який студент розробив самостійно (як виняток, для студентів денної форми навчання з невеликих за обсягом навчальних курсів та для студентів заочної форми навчання);

– реферат з теми (змістового модуля) або вузької проблематики (як виняток, для студентів денної форми навчання з невеликих за обсягом навчальних курсів та для студентів заочної форми навчання);

– розв’язування та складання розрахункових або практичних (наприклад, ситуативних) задач різного рівня з теми (змістового модуля) або дисципліни;

– розроблення теоретичних, економіко-математичних або комп’ютерних моделей об’єктів, явищ, процесів тощо;

– комплексний опис складу та структури, ієрархії, властивостей, функцій системних явищ, об’єктів тощо;

– анотація прочитаної додаткової літератури з дисципліни, бібліографічний опис, історичний пошук тощо.

Порядок подання та захист ІНДЗ

1. Завершене ІНДЗ подається у вигляді скріпленого (зшитого) зошита (реферату) з титульною сторінкою стандартного зразка і внутрішнім наповненням із зазначенням усіх позицій змісту завдання.

2. ІНДЗ подається викладачеві лекційного курсу з даної дисципліни, який приймає екзамен або залік, не пізніше, ніж за 2 тижні до екзамену (заліку).

3. Оцінка за ІНДЗ виставляється на останньому занятті (практичному, семінарському, колоквіумі тощо) з дисципліни на основі результатів перевірки викладачем змісту ІНДЗ. Можливий захист завдання шляхом усного звіту студента про виконану роботу (до 5 хв.).

4. Оцінка за ІНДЗ є обов'язковим компонентом підсумкової оцінки (диференційованого заліку, заліку) і враховується при виведенні підсумкової оцінки з навчальної дисципліни. Питома вага ІНДЗ у загальній оцінці з дисципліни, залежно від складності та змісту завдання, може становити від 20% до 40%.

8.5. Курсова робота – один із видів індивідуальних завдань навчально-дослідницького, творчого чи проектно-конструкторського характеру, який передбачає не лише поглиблення, узагальнення і закріплення знань студентів з навчальної дисципліни, а й застосування їх при вирішенні конкретного фахового завдання і вироблення вміння самостійно працювати з навчальною і науковою літературою, комп'ютерною технікою, використовуючи сучасні інформаційні засоби та технології. Курсова робота є окремим заліковим кредитом навчальної дисципліни і оцінюється як самостійний вид навчальної діяльності студента. За час навчання студент повинен виконати 2–3 курсові роботи з навчальних дисциплін, які є базовими для відповідної спеціальності, їх кількість визначається у навчальному плані.

Захист курсової роботи приймає комісія у складі двох-трьох викладачів кафедри (методичної комісії), в тому числі керівника курсової роботи. Якість виконання курсової роботи та результати її захисту оцінюються за шкалою університету та ECTS.

Дипломна (магістерська) робота – це індивідуальне завдання науково-дослідницького, творчого та аналітичного характеру, яке виконує студент на завершальному етапі фахової підготовки, що є однією із форм виявлення теоретичних і практичних знань зі спеціальності, вміння їх застосовувати при розв'язуванні конкретних наукових, технічних, економічних, соціальних та виробничих завдань.

Науковими керівниками магістерських і дипломних робіт призначаються професори і доценти. У випадках, коли робота має прикладний характер, до керівництва її виконанням можуть залучатися висококваліфіковані фахівці відповідної галузі.

Студентам надається право запропонувати свою тему магістерської або дипломної роботи з обґрунтуванням доцільності її розробки. У таких випадках перевага надається темам, які продовжують тематику виконаної курсової роботи, або які безпосередньо пов'язані з місцем майбутньої професійної діяльності випускника.

8.6. Самостійна робота є основним засобом засвоєння студентом навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять, без участі викладача. Час, відведений для самостійної роботи студента, повинен становити приблизно $\frac{1}{4}$ залікового кредиту.

Співвідношення обсягів аудиторних занять, самостійної та індивідуальної роботи студентів визначається з урахуванням специфіки та змісту конкретної навчальної дисципліни, її місця, значення і дидактичної мети в реалізації освітньо-професійної програми, а також питомої ваги в навчальному процесі практичних, семінарських і лабораторних занять.

Зміст самостійної роботи по кожній навчальній дисципліні визначається робочою навчальною програмою дисципліни та методичними рекомендаціями викладача. Самостійна робота студентів забезпечується всіма навчально-методичними засобами, необхідними для вивчення конкретної навчальної дисципліни чи окремої теми: підручниками, навчальними посібниками, опорними конспектами лекцій, інтерактивними навчально-методичними комплексами дисциплін, електронно-обчислювальною технікою тощо. Методичне забезпечення самостійної роботи студентів повинне передбачати й засоби самоконтролю (тести, типовий пакет контрольних завдань та ін.).

Самостійну роботу засвоєння навчального матеріалу з конкретної навчальної дисципліни студент може здійснювати в бібліотеці, навчальних кабінетах і лабораторіях, комп'ютерних класах, а також у домашніх умовах.

Викладач визначає обсяг і зміст самостійної роботи, узгоджує її з іншими видами навчальної діяльності, розробляє методичні засоби проведення поточного та підсумкового контролю, здійснює діагностику якості самостійної роботи студента (під час аудиторних та індивідуальних занять), аналізує результати самостійної навчальної роботи кожного студента.

9. Контроль успішності студента та якості навчання

9.1. Контроль успішності студента здійснюється з використанням методів і засобів, що встановлює університет, і регламентується Порядком оцінювання знань студентів при кредитно-модульній системі організації навчального процесу, ухваленим Вченою радою від 25. 01. 06 р. (протокол № 5). Академічні успіхи студента визначаються за допомогою системи оцінювання, що використовується в університеті, а також реєструються в установленому порядку з обов'язковим переведенням оцінок відповідно до національної шкали та шкали ECTS.

9.2. Навчальні досягнення студента з усіх видів виконуваних робіт (теоретична підготовка, практичні роботи, самостійна робота, ІНДЗ, наукова робота тощо) кількісно оцінюються, а підсумкові оцінки формуються з усіх навчальних дисциплін як за традиційною шкалою, так і за шкалою КМСОНП.

Шкала переведення:

За шкалою ECTS	За національною шкалою	За шкалою університету
A (відмінно)	відмінно	90–100
B (дуже добре)	добре	85–89
C (добре)		75–84
D (задовільно)	задовільно	65–74
E (достатньо)		60–64
FX	незадовільно з можливістю повторного складання	35–59
F	незадовільно з обов'язковим повторним курсом	1–34

Примітка. FX означає: «незадовільно» – необхідно виконати певну додаткову роботу для успішного складання; F означає: «незадовільно» – необхідна значна подальша робота.

9.3. Підсумкова (загальна) оцінка з навчальної дисципліни визначається як середньозважена результатів окремих залікових модулів, тобто за окремі оцінювані форми навчальної діяльності: поточне та підсумкове тестування рівня засвоєності теоретичного матеріалу під час аудиторних занять та самостійної роботи (модульний контроль); оцінка (бали) за виконання лабораторних робіт; оцінка (бали) за практичну діяльність під час практик; оцінка за ІНДЗ; оцінка (бали) за участь у наукових конференціях, олімпіадах, наукові публікації тощо.

**Приклад оцінювання (визначення рейтингу)
навчальної діяльності студента**

Модуль 1 (поточне тестування)				Модуль 2 (ІНДЗ)	Модуль 3 (підсумковий контроль)	Разом			
Змістовий модуль 1		Змістовий модуль 2							
Тест 1	Тест 2	Тест 3	Тест 4	Тест 1	Тест 2	Тест 3			
-20 %				15%			30%	35%	100%
5	5	5	5	5	5	5			

Питома вага оцінки кожного з видів навчальної роботи студента у підсумковій (загальній) оцінці визначається відповідно до їх вагомості у теоретичній та практичній підготовці фахівця, структури та змісту навчальної дисципліни. Підсумкова оцінка виставляється після повного завершення вивчення навчальної дисципліни.

Державна атестація студентів проводиться згідно з чинною нормативною базою.

10. Особливості переведення, відрахування, поновлення студентів та переривання їхнього навчання

10.1. Загальний порядок переведення, відрахування, поновлення студентів та переривання їхнього навчання зазначено у «Положенні про порядок переведення, відрахування та поновлення студентів вищих закладів освіти», затвердженому Міністерством освіти від 15. 07. 1996 р. № 245.

10.2. При переведенні студент додатково додає до заяви копію договору про навчання в попередньому навчальному закладі, академічну довідку за весь період навчання, з обов'язковим зазначенням назв дисциплін, загальної кількості годин, залікових кредитів, передбачених на їх вивчення та форм контролю.

При позитивному розгляді ректором заяви, деканат факультету проводить перезарахування результатів навчання з дисциплін шляхом порівняння кількості залікових кредитів і обсягів дисциплін та визначає академічну різницю, яка не повинна перевищувати, як правило, 10 навчальних дисциплін.

10.3. Відрахування студента за академічну неуспішність здійснюється у випадках невиконання студентом індивідуального навчального плану, не зарахованих результатів семестрових контролів з 3-х дисциплін або у зв'язку з неможливістю сформулювати студентом індивідуального плану на наступний рік унаслідок не зарахування йому запланованих дисциплін та обмежень, накладених структурно-логічною схемою підготовки, а також за порушення умов договору про навчання.

10.4. Студент може взяти перерву у навчанні (академічну відпустку, повторний курс), згідно з порядком надання академічної відпустки та повторного курсу, зазначеного у «Положенні про академічні відпустки та повторне навчання у вищих закладах освіти» від 06. 06. 1996 р. № 191.

11. Стипендіальне забезпечення студентів

11.1. Стипендіальне забезпечення студентів здійснюється за підсумками виконання індивідуального навчального плану відповідно основних положень «Порядку призначення, виплати та розмірів стипендіального забезпечення учнів, студентів, курсантів, слухачів, клінічних ординаторів, аспірантів і докторантів», затвердженого Кабінетом Міністрів України від 08. 08. 2001 р. № 950.

11.2. При перевищенні граничного терміну навчання стипендія студентам не призначається у зв'язку з відсутністю фінансування з бюджету цього етапу навчання.

12. Особливості нормування навчального навантаження

12.1. В умовах КМСОНП встановлюються норми часу:

- для проведення підсумкової атестації із залікового кредиту – 0,25 години на одного студента;
- за керівництво куратору ECTS – 4 години на кожного студента за навчальний рік.

12.2. Інші норми часу регламентуються за наказом МОН від 07. 08. 2002 р. № 450 «Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методичної, наукової й організаційної роботи педагогічних та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів».

Положення ухвалено на засіданні Вченої ради ТДЕУ (протокол № 10 від 26. 05. 2006. р.).

3.8. ПОРЯДОК ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ ПРИ КРЕДИТНО-МОДУЛЬНІЙ СИСТЕМІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

I. Загальні положення

1.1. Даний Порядок розроблено з метою вдосконалення системи контролю якості знань студентів для стимулювання їх систематичної, ритмічної самостійної роботи, підвищення об'єктивності оцінювання знань та адаптації до вимог, визначених Європейською системою залікових кредитів (ECTS), особливостей кредитно-модульної системи організації навчального процесу (КМСОНП).

1.2. Порядок унормовує основні принципи організації поточного, підсумкового та триместрового (семестрового) контролю знань студентів, на яких поширюється дія Тимчасового положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців у Тернопільському державному економічному університеті, а також методику переведення показників академічної успішності студентів ТДЕУ відповідно до національної шкали та шкали ECTS.

1.3. Оцінювання знань студентів має сприяти реалізації таких завдань:

– підвищення мотивації студентів до систематичного активного навчання протягом триместру (семестру) та навчального року, їх переорієнтація з отримання позитивної оцінки на формування стійких знань, умінь та навичок;

– відповідність переліку, форм та змісту контрольних заходів і завдань робочій програмі дисципліни, розробленій за вимогами КМСОНП;

– відкритість контролю, яка базується на ознайомленні студентів на початку вивчення дисципліни з переліком, формами та змістом контрольних заходів, критеріями та порядком їх оцінювання;

– подолання елементів суб'єктивізму при оцінюванні знань, що забезпечується системою контрольних заходів із застосуванням 100-бальної шкали оцінювання, а також урахуванням усіх видів навчальної роботи студента протягом триместру (семестру);

– забезпечення належних умов для вивчення програмного матеріалу з нормативних і вибіркових дисциплін і підготовки до контрольних заходів, що досягається їх чітким розмежуванням за змістом і термінами проведення;

– розширення можливостей для всебічного розкриття здібностей студентів, розвитку їх творчого мислення та підвищення ефективності навчального процесу.

II. Основні принципи організації поточного, підсумкового та триместрового (семестрового) контролю

2.1. Оцінювання знань студентів з навчальних дисциплін здійснюється шляхом проведення кредитно-модульних контрольних заходів, які передбачають *поточний, підсумковий модульний та триместровий (семестровий)* види контролю.

2.1.1. *Поточний контроль* здійснюється під час проведення практичних, лабораторних і семінарських занять і передбачає перевірку знань студентів з окремих тем та рівня їх підготовленості до виконання конкретної роботи. Форму проведення поточного контролю під час навчальних занять і систему оцінювання рівня знань та умінь визначає відповідна кафедра. Результати поточного контролю за триместр (семестр) визначаються як середня з поточних оцінок за 100-бальною шкалою, відображених у журналах обліку відвідування та успішності академічної групи, і можуть зараховуватися до залікового кредиту як окремий заліковий модуль, якщо це передбачено робочою програмою дисципліни.

2.1.2. *Підсумковий модульний контроль* проводиться з метою оцінювання результатів навчання після закінчення логічно завершеної частини лекційних та практичних (лабораторних, семінарських) занять з певної дисципліни – змістового модуля. Завданням підсумкового модульного контролю є перевірка розуміння та засвоєння певного матеріалу, вироблення навичок проведення розрахункових робіт, умінь самостійно опрацьовувати тексти, здатності осмислити зміст кількох тем дисципліни, умінь публічно чи письмово представити певний матеріал. Форми підсумкового модульного контролю та систему оцінювання рівня знань та умінь студентів визначає кафедра та відображає в робочій програмі дисципліни. Оцінки з підсумкового модульного контролю за 100-бальною шкалою відображаються у журналах обліку відвідування та успішності викладача й академічної групи і зараховуються як окремий заліковий модуль до залікового кредиту.

Окремою формою підсумкового модульного контролю є комплексні або наскрізні індивідуальні розрахунково-графічні та інші завдання, рівень

виконання яких оцінюється за 100-бальною шкалою, а оцінка зараховується до залікового кредиту як окремий заліковий модуль, якщо це передбачено робочою програмою дисципліни.

Кафедрами можуть використовуватися й інші форми підсумкового модульного контролю результатів навчання студентів з урахуванням специфіки дисциплін та відповідним відображенням у робочих програмах.

2.1.3. *Триместровий (семестровий) контроль* проводиться у формі екзамену, диференційованого заліку або заліку в обсязі навчального матеріалу, визначеного робочою навчальною програмою і в терміни, встановлені робочим навчальним планом та графіком навчального процесу.

Екзамен – це форма підсумкового контролю, яка передбачає перевірку розуміння студентом теоретичного та практичного програмного матеріалу загалом, здатності творчо використовувати нагромаджені знання та уміння, формувати власне ставлення до певної проблеми тощо. Оцінювання здійснюється за 100-бальною шкалою. Зміст екзаменаційних завдань та система оцінювання встановлюють кафедри, а оцінку зараховують до залікового кредиту як окремий заліковий модуль, якщо це передбачено робочою програмою дисципліни.

Диференційований залік та залік – це форми підсумкового контролю, що полягає в оцінюванні рівня засвоєння студентом навчального матеріалу з певної дисципліни виключно на підставі оцінювання залікових модулів. Оцінка з дисципліни за 100-бальною шкалою розраховується як середня відповідно до вагових коефіцієнтів, передбаченими у робочій програмі.

III. Організація поточного та підсумкового модульного контролю

3.1. При організації поточного контролю кафедри та керівники курсів самостійно визначають об'єкти контролю, форми проведення контрольних заходів та критерії оцінювання за 100-бальною шкалою. Результати оцінювання відображаються у журналах викладачів та академгруп, а також доводяться до відома студентів на практичних, семінарських та лабораторних заняттях.

3.2. При поточному контролі оцінці підлягають: рівень знань, продемонстрованих у відповідях та виступах на семінарських і практичних заняттях; активність при обговоренні проблемних питань, винесених на семінарські (практичні) заняття; вміння виконувати практичні розрахункові завдан-

ня та інтерпретувати одержані результати; виконання і захист лабораторних робіт; результати експрес-контролю у формі тестів тощо.

3.3. При організації підсумкового модульного контролю кафедри та керівники курсів самостійно визначають об'єкти контролю, форми проведення контрольних заходів та критерії оцінювання, які знаходять відображення в робочих програмах.

3.4. При підсумковому модульному контролі оцінці підлягають: рівень теоретичних знань та практичні навички з тем, які належать до змістових модулів; самостійне опрацювання тем; проведення розрахунків; написання рефератів, есе; підготовка конспектів навчальних чи наукових текстів, їх переклад з іноземної мови; підготовка анотацій публікацій тощо.

3.5. Підсумковий модульний контроль знань та умінь студентів може проводитися у формі тестів, контрольних робіт, розв'язання практичних завдань, виконання індивідуальних робіт, вирішення виробничих ситуацій (кейсів) тощо.

Кількість підсумкових контрольних заходів залежить від обсягу дисципліни, але не більше 5-ти на триместр (семестр).

Результати підсумкових контрольних заходів оцінюються за 100-бальною шкалою та доводяться до відома студентів не пізніше трьох днів з часу його проведення.

3.6. Ректорська контрольна робота, яка проводиться наприкінці триместру (семестру), є одним із залікових модулів з дисципліни.

3.7. Студенти, які до початку сесії мають хоча б з одного підсумкового контрольного заходу (залікового модуля) менше 60 балів, не одержують заліку і не допускаються до екзамену за рішенням кафедри як такі, що не виконали навчальної програми з дисципліни.

3.8. За рішенням кафедри студентам, які брали участь у науково-дослідній роботі, у роботі конференцій, студентських наукових гуртків та проблемних груп, підготовці публікацій, а також були учасниками олімпіад, конкурсів тощо можуть присуджуватися додаткові бали.

3.9. Результати поточного та підсумкового контролю керівник курсу (викладач) відображає у Відомості обліку успішності з дисципліни як оцінки з залікових модулів (додаток 1).

IV. Організація триместрового (семестрового) контролю

4.1. Триместровий (семестровий) контроль у формі заліку або диференційованого заліку передбачає, що підсумкова оцінка з дисципліни визначається як середня арифметична (проста або зважена) з оцінок за заліковими модулями, як це передбачено у робочій програмі дисципліни. Ці оцінки розраховує керівник курсу або викладач в останній тиждень триместру (семестру) і оголошує студентам, як правило, на останньому практичному (семінарському, лабораторному) занятті. При диференційованому заліку у Відомість обліку успішності виставляється підсумкова оцінка з дисципліни за 100-бальною шкалою, за державною шкалою («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») та за шкалою ECTS. При триместровому (семестровому) контролі у вигляді заліку у Відомість обліку успішності виставляється підсумкова оцінка з дисципліни за 100-бальною шкалою, за державною шкалою – «зараховано» і «незараховано» – та за шкалою ECTS.

4.2. Триместровий (семестровий) контроль у вигляді екзамену проводиться у формі виконання письмових екзаменаційних завдань (письмовий екзамен). На екзамен виносяться вузлові питання, типові та комплексні задачі, завдання, що потребують творчої відповіді та уміння синтезувати отримані знання і застосовувати їх при вирішенні практичних завдань.

4.3. Перелік екзаменаційних питань та завдань, що відповідають робочій програмі дисципліни, критерії їх оцінювання визначає кафедра, передбачаючи в робочій програмі дисципліни, і доводить до студентів керівник курсу.

4.4. Результати екзамену оцінюються за 100-бальною шкалою та виставляються у відповідну графу Відомості обліку успішності (додаток 1) і зараховуються в підсумкову оцінку з дисципліни як окремий заліковий модуль з відповідним ваговим коефіцієнтом, як це передбачено у робочій програмі. Підсумкова оцінка з дисципліни в цьому разі розраховується як середня арифметична зважена з оцінок за заліковими модулями, в тому числі й екзаменаційна, і відображається у Відомості обліку успішності з дисципліни (додаток 1).

Приклад 1

	Модуль 1 (підсумкове тестування)		Модуль 2 (поточне опитуван- ня)	Модуль 3 (підсумкова оцінка за ІНДЗ)	Модуль 4 (письмо- вий экза- мен)	Разом (підсумко- ва оцінка)
	Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2				
Вагові кое- фіцієнти (%)	10	10	10	30	40	100
Оцінка в балах	85	75	90	80	75	79

Розрахунок загальної оцінки з дисципліни (зваженої):

$$O = 85 \times 0,1 + 75 \times 0,1 + 90 \times 0,1 + 80 \times 0,3 + 75 \times 0,4 = 79 \text{ балів.}$$

Приклад 2

	Модуль 1 (підсумкове тестування)		Модуль 2 (поточне опитування)	Модуль 3 (підсумкова оцінка за ІНДЗ)	Модуль 4 (письмовий екзамен)	Разом (підсумко- ва оцінка)
	Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2				
Вагові ко- ефіцієнти (%)	20	20	20	20	20	100
Оцінка в балах	85	75	90	80	75	81

Розрахунок загальної оцінки з дисципліни (простої):

$$O = 85 \times 0,2 + 75 \times 0,2 + 90 \times 0,2 + 80 \times 0,2 + 75 \times 0,2 = (85 + 75 + 90 + 80 + 75) / 5 = 81 \text{ бал.}$$

4.5. Підсумкова оцінка з дисципліни у балах (шкала ТДЕУ) переводиться у чотирибальну (державну) шкалу та оцінку за шкалою ECTS.

Шкала оцінювання

За шкалою університету	За державною (національною) шкалою	За шкалою ECTS
90–100	відмінно	A (відмінно)
85–89	добре	B (дуже добре)
75–84		C (добре)
65–74	задовільно	D (задовільно)
60–64		E (достатньо)
35–59	незадовільно	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)
1–34		F (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)

4.6. Якщо на екзамені студент отримав від 35 до 59 балів, підсумкова оцінка в балах у відомість не виставляється, а у графі «Підсумкова оцінка з дисципліни за шкалою ECTS» виставляється **FX (незадовільно з можливістю**

повторного складання), і в студента виникає академічна заборгованість. Якщо на екзамені студент отримав від 1 до 34 балів, підсумкова оцінка в балах у відомість не виставляється, а у графі «Підсумкова оцінка з дисципліни за шкалою ECTS» виставляється F (незадовільно з обов'язковим повторним курсом).

4.7. Якщо протягом триместру (семестру) студент не відвідував заняття (без причин) або не має модульних оцінок, у відповідних графах відомості виставляються нулі (0), а у графі екзамену – відмітка про не допуск. В цьому разі підсумкова оцінка з дисципліни також дорівнює нулю (0), а оцінка за шкалою ECTS – F (незадовільно з обов'язковим повторним курсом). Відповідно слід змінити нумерацію наступних пунктів.

4.8. За рішенням кафедри студенти, які за результатами поточного та підсумкового контролю мають 90 балів і більше, а також брали активну участь у науково-дослідній роботі, – у роботі конференцій, студентських наукових гуртків та проблемних груп, підготовці публікацій, – а також були учасниками олімпіад, конкурсів тощо, можуть звільнитися від екзамену, а підсумкова оцінка з дисципліни для них розраховується як середня арифметична проста з оцінок, одержаних за заліковими кредитами.

V. Порядок ліквідації академічної заборгованості

5.1. Студентам, які отримали з дисципліни оцінку «незараховано», одержавши на екзамені від 35 до 59 балів (незадовільно з можливістю повторного складання), були недопущені або не з'явилися на екзамен, дозволяється у місячний термін після завершення сесії ліквідувати академічну заборгованість за заявою, поданою у деканат, та відповідно до графіку ліквідації академзаборгованості. Якщо студент отримав більше двох незадовільних оцінок з дисциплін, від підлягає відрахуванню з університету за академічну неуспішність.

5.2. Результати ліквідації академзаборгованості та загальна оцінка з дисципліни відображаються у відомості (додаток 2).

5.3. Студенти, які отримали за заліковими модулями або на екзамені оцінку від 1 до 34 балів (незадовільно з обов'язковим повторним курсом), зобов'язані написати заяву про повторне вивчення дисципліни на умовах чинних Положень.

Порядок оцінювання знань студентів при КМСОНП розробила керівник робочої групи з організаційного та методичного супроводження експерименту з упровадження КМСОНП к. е. н., доцент Кустовська О. В.

Ухвалено у новій редакції на засіданні Вченої ради ТДЕУ (протокол № 5 від 25. 01. 06.).

Додаток 1

Тернопільський державний економічний університет

Відомість обліку успішності в КМСОНП № _____

з дисципліни _____

Факультет _____ Курс _____ Група _____ Семестр _____ Навчальний рік 200__ /200__

Спеціальність _____ Вид семестрового контролю Залік / Екзамен
(непотрібне закреслити)

Керівник курсу _____ Викладач _____ Староста групи _____

№ з/п	Прізвище, ініціали студента	№ залікової книжки	Залікові модулі та вагові коефіцієнти					Підсумкова оцінка з дисципліни			Підписи керівника курсу та викладача
								балів	державна	ECTS	
1.											
2.											
3.											
4.											
5.											
6.											
7.											
8.											
9.											
10.											
11.											
12.											
13.											
14.											
15.											
16.											
17.											
18.											
19.											
20.											
21.											
22.											
23.											
24.											
25.											
26.											
27.											
28.											
29.											
30.											
31.											
32.											
33.											
34.											
35.											

Декан факультету _____ «__» _____ 200__ р. Методист _____

Додаток 2

Тернопільський державний економічний університет

Відомість результатів передачі № _____

з дисципліни _____

Факультет _____ Курс _____ Група _____ Семестр _____ Навчальний рік 200__ /200__

Спеціальність _____ Вид семестрового контролю Залік / Екзамен
(непотрібне закреслити)

Керівник курсу _____ Викладач _____ Староста групи _____

№ з/п	Прізвище, ініціали студента	№ залікової книжки	Залікові модулі та вагові коефіцієнти						Підсумкова оцінка з дисципліни			Підписи керівника курсу та викладача
									балів	державна	ECTS	
1.												
2.												
3.												
4.												
5.												
6.												
7.												
8.												
9.												
10.												
11.												
12.												
13.												
14.												
15.												
16.												
17.												
18.												
19.												
20.												
21.												
22.												
23.												
24.												
25.												
26.												
27.												
28.												
29.												
30.												
31.												
32.												
33.												
34.												
35.												

Декан факультету _____ «__» 200__ р. Методист _____

3.9. ПОЛОЖЕННЯ ПРО ІНДИВІДУАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН СТУДЕНТА І КОНТРОЛЬ ЗА ЙОГО ВИКОНАННЯМ

1. Загальні засади

1.1. Положення про індивідуальний навчальний план студента і контроль за його виконанням розроблено відповідно до наказів Міністерства освіти і науки України № 48 від 23 січня 2004 р., № 49 від 23 січня 2004 р., № 812 від 20 жовтня 2004 р., № 774 від 30 грудня 2005 р., Положення про кредитно-модульну систему організації навчального процесу в Тернопільському державному економічному університеті.

1.2. Індивідуальний навчальний план студента (далі – ІНПС) згідно з вимогами ECTS є робочим документом студента, що містить інформацію про перелік та послідовність вивчення навчальних дисциплін, обсяг навчального навантаження студента (всі види навчальної діяльності), типи індивідуальних завдань, систему оцінювання (поточний та підсумковий контроль знань, державну атестацію випускника).

1.3. ІНПС відображає структурно-логічну схему підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр», «спеціаліст», «магістр» з певного напрямку підготовки та спеціальності.

1.4. ІНПС формується на весь установлений термін підготовки фахівців відповідної кваліфікації на основі освітньо-професійної програми (ОПП) та навчального плану.

1.5. В індивідуальному навчальному плані студента зазначаються нормативні навчальні дисципліни, навчальні дисципліни за вибором у межах нормативно встановлених термінів підготовки фахівців певного освітньо-кваліфікаційного рівня та навчальні дисципліни, що вивчаються додатково.

1.6. Студент несе персональну відповідальність за виконання ІНПС.

2. Порядок формування індивідуального навчального плану студента

2.1. ІНПС містить нормативні та вибіркові дисципліни, передбачені робочим навчальним планом.

2.2. Нормативні (обов'язкові) навчальні дисципліни становлять базову частину вимог до освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівця освіт-

ньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», «спеціаліст», «магістр» з певного напрямку (спеціальності).

Навчальні дисципліни за вибором забезпечують виконання вимог варіативної частини освітньо-кваліфікаційної характеристики. Їх формування студент здійснює з урахуванням власних потреб та інтересів щодо майбутньої фахової діяльності.

Нормативні навчальні дисципліни та дисципліни за вибором можуть вивчатися як у базовому, так і в інших вищих навчальних закладах (у тому числі закордонних) за тристоронніми угодами.

2.3. Трудомісткість усіх видів навчальної роботи в навчальному плані встановлюється в кредитах (1 кредит ECTS =36 академічних годин).

Обсяг нормативних навчальних дисциплін та навчальних дисциплін за вибором, запланованих до вивчення, повинен становити не менше 60 кредитів на навчальний рік.

2.4. Навчальні дисципліни, вивчені додатково, не належать до переліку дисциплін, який встановлено освітньо-професійною програмою даного напрямку (спеціальності). Вони передбачаються в індивідуальному навчальному плані студента за наявності офіційного документа, виданого установою (в тому числі закордонною), що має право на надання послуг з вищої освіти і підтверджує присвоєння кредитів з даної навчальної дисципліни.

2.5. Індивідуальний навчальний план студента формується за відповідною освітньо-професійною програмою (бакалавр, спеціаліст, магістр) і складається студентом на кожний рік навчання (на наступний навчальний рік складається в кінці поточного) щодо семестрів, затверджується в установленому порядку (деканом факультету, директором інституту, проректором).

2.6. Нормативні дисципліни, передбачені в робочому навчальному плані відповідного семестру, є обов'язковими для відображення в ІНПС.

2.7. Вибіркову (варіативну) складову ІНПС формує особисто студент за участю куратора з переліку вибіркових дисциплін (пакетів), передбачених у робочому навчальному плані, з урахуванням особистих уподобань та перспектив щодо майбутнього працевлаштування.

Формування переліку дисциплін для вибіркової складової ІНПС освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» здійснює випускова кафедра під час розробки варіативної складової навчального плану зі спеціальності

(фахового спрямування в межах спеціальності). В даному разі індивідуальні потреби студента реалізується шляхом вибору ним спеціальності та фахового спрямування.

Формування переліку дисциплін для вибіркової складової ІНПС освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» здійснює випускова кафедра під час розробки варіативної складової навчального плану зі спеціальності (спеціалізації). В даному разі індивідуальні потреби студента реалізуються шляхом вибору ним тієї чи іншої спеціальності або спеціалізації.

Формування переліку дисциплін для вибіркової складової ІНПС освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» здійснює випускова кафедра під час розробки певної магістерської програми зі спеціальності. В даному разі індивідуальні потреби студента реалізуються шляхом вибору ним тієї чи іншої магістерської програми зі спеціальності.

2.8. Зміни до індивідуального навчального плану студента можуть вноситись у порядку, що встановлює університет, але не пізніше перших 2-х тижнів навчання у поточному навчальному році (семестрі) і затверджуються деканом факультету (директором інституту).

2.9. При формуванні індивідуального навчального плану студента на наступний навчальний рік ураховується фактичне виконання студентом індивідуальних навчальних планів поточного й попередніх навчальних років. При цьому навчальне навантаження студента повинно бути виконано у повному обсязі.

3. Структура індивідуального навчального плану студента

3.1. Індивідуальний навчальний план студента повинен мати таку структуру:

I. Титульна сторінка

- відомча підпорядкованість;
- повна назва вищого навчального закладу;
- назва документа (Індивідуальний навчальний план студента);
- місто, рік.

II. Відомості про студента (перша сторінка)

- прізвище, ім'я, по батькові студента;
- фото, підпис студента;
- номер індивідуального навчального плану студента;

- дата видачі індивідуального навчального плану студента;
- назва напрямку підготовки;
- назва спеціальності;
- освітньо-кваліфікаційний рівень;
- назва факультету (інституту);
- шифр академічної групи;
- календарний термін навчання (дати початку та закінчення навчання);
- форма навчання;
- підписи декана факультету (директора інституту) та проректора, завірені печаткою.

III. Інформація про порядок формування та ведення індивідуального навчального плану студента (за рішенням вищого навчального закладу може бути складовою індивідуального навчального плану студента або видана як окремий документ).

IV. Коротка характеристика змісту підготовки фахівців (витяг з освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівця).

V. Структурно-логічна схема підготовки фахівців (передбачається в індивідуальному навчальному плані студента за рішенням вищого навчального закладу).

VI. Перелік навчальних дисциплін в індивідуальному навчальному плані студента (за семестр або повний навчальний рік):

- нормативні дисципліни;
- дисципліни за вибором студента;
- дисципліни, вивчені додатково.

Для кожної навчальної дисципліни вказується:

- порядковий номер за навчальним планом або шифр за ОПП;
- назва;
- кількість тижнів, що відводиться на вивчення навчальної дисципліни;
- кількість кредитів ECTS;
- загальний обсяг годин (за рішенням вищого навчального закладу можна вказати обсяг аудиторних занять, індивідуальної та самостійної роботи і практик);
- форма підсумкового контролю;
- підсумкова оцінка за шкалою вищого навчального закладу, національною (чотирибальною) шкалою та шкалою ECTS;

- підпис викладача, який виставив підсумкову оцінку;
- дата.

VII. Зміни до переліку навчальних дисциплін індивідуального навчального плану студента.

VIII. Підписи студента, куратора, декана (директора).

IX. Результати державної атестації.

Оформляються на окремій сторінці та містять інформацію про:

- форму атестаційного контролю;
 - назву дипломної (кваліфікаційної) роботи та (або) назви навчальних дисциплін, винесених на державну атестацію;
 - дати захисту дипломної (кваліфікаційної) роботи та (або) складання державних екзаменів;
 - оцінка за шкалою вищого навчального закладу (передбачається в індивідуальному навчальному плані студента за рішенням вищого навчального закладу);
 - оцінки за 4-бальною шкалою;
 - оцінки за шкалою ECTS;
 - рішення державної екзаменаційної комісії;
 - підписи голови та членів державної екзаменаційної комісії.
- Форма ІНПС затверджується в установленому порядку (додаток А).

4. Порядок заповнення та ведення індивідуального плану студента

4.1. Деканати факультетів (директори інститутів) протягом перших двох тижнів вересня доводять до відома студентів першого курсу комплект матеріалів довідкового характеру, складовою яких є: перелік нормативних дисциплін, передбачених у робочому навчальному плані на перший рік; перелік дисциплін за вибором університету, затверджених Вченою радою, на перший рік.

4.2. Студенти першого курсу, ознайомившись з матеріалами, підготовленими факультетами (інститутами), до 20 вересня заповнюють ІНПС на перший рік навчання (перший курс).

4.3. До 15 квітня деканати факультетів (директори інститутів) доводять до відома студентів комплект матеріалів довідкового характеру для формування ІНПС на наступний рік (курс).

4.4. Узагальнена інформація про вибір студентами тих чи інших навчальних дисциплін, що надходить від деканатів (дирекцій), є підставою для передбачення цих дисциплін у розрахунках педагогічного навантаження відповідних кафедр на навчальний рік.

4.5. Зміни до варіативної складової свого індивідуального навчального плану на поточний навчальний рік студент може внести за заявою на ім'я декана факультету (директора інституту) до 15 вересня поточного навчального року в тому разі, якщо він ще не почав опанування певної дисципліни, вивчення якої розраховано на кілька семестрів.

4.6. Зміни, внесені до ІНПС, затверджуються підписом декана факультету (директора інституту).

4.7. Щорічно перед початком нового навчального року ІНПС переглядаються та підписуються студентом і куратором.

4.8. При затвердженні індивідуального навчального плану студента на наступний навчальний рік ураховується фактичне виконання студентом індивідуального навчального плану попередніх навчальних років.

4.9. Бланки ІНПС з кожної спеціальності відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня отримують працівники деканатів (дирекцій) у навчальному управлінні відповідно до кількості осіб, зарахованих на навчання, після чого до них вписуються індивідуальні дані студентів.

4.10. Протягом усього періоду навчання до ІНПС викладачі університету вносять дані щодо поточної і підсумкової успішності студента з нормативних та вибіркового навчальних дисциплін і результати державної атестації.

4.11. Зарахування дисциплін, передбачених в індивідуальному навчальному плані студента, здійснюється за результатами заздалегідь визначеного виду контролю якості знань студента, відображеного в робочому навчальному плані та робочих програм дисциплін.

5. Контроль за виконанням ІНПС

5.1. Контроль за виконанням ІНПС на підставі відомостей підсумкової атестації студентів здійснює куратор випускової кафедри.

5.2. Куратором є науково-педагогічний працівник випускової кафедри, як правило, професор або доцент, ґрунтовно ознайомлений із вимогами відповідних галузевих стандартів вищої освіти.

5.3. Куратор призначається за наказом ректора за поданням декана факультету (директора інституту). У межах виконання своїх функцій куратор підпорядкований заступнику декана факультету, який відповідає за формування індивідуального навчального плану студента.

5.4. На куратора покладається виконання таких основних функцій.

– надання кваліфікованих консультацій щодо формування індивідуального навчального плану студента, його реалізації протягом усього періоду навчання;

– ознайомлення студентів із нормативно-методичними матеріалами (інформаційним пакетом тощо), які регламентують організацію навчального процесу за кредитно-модульною системою;

– погодження індивідуального навчального плану студента та подання його на затвердження деканові факультету (директорові інституту);

– контроль за реалізацією індивідуального навчального плану студента на підставі відомостей про зараховані студенту залікові кредити з подальшим поданням пропозицій щодо продовження навчання студента або щодо його відрахування.

Куратор має право:

– відвідувати всі види занять студента згідно з його індивідуальним навчальним планом;

– подавати пропозиції деканові факультету (директорові інституту) щодо переведення на інший курс, відрахування та заохочення студента.

Положення про індивідуальний навчальний план студента і контроль за його виконанням ухвалено Вченою радою ТДЕУ (протокол № 10 від 26.05.2006 р.).

3.10.

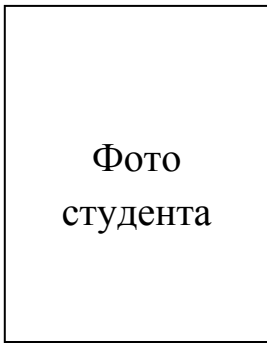
**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

**ІНДИВІДУАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ
ПЛАН СТУДЕНТА**

**ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНОГО
РІВНЯ «БАКАЛАВР»**

ТЕРНОПІЛЬ

200__

МП

Прізвище _____

Ім'я _____

По батькові _____

Номер ІНДС _____

Дата видачі ІНДС _____

(підпис студента)

Напрямок підготовки _____

Спеціальність _____

Фахове спрямування _____

Освітньо-кваліфікаційний рівень _____

Факультет (інститут) _____

Шифр академічної групи _____

Календарний термін навчання _____

Форма навчання _____

Декан факультету (директор інституту)

(П. І. П.)

(підпис)

МП

Проректор з навчально-методичної роботи

(П. І. П.)

(підпис)

Перший курс

Перший семестр (18 тижнів)													
Шифр за планом	Назва дисципліни	Обсяг (годин)						Підсумкова оцінка			Підпис викладача	Дата виставлення підсумкової оцінки	
		Аудиторні заняття			Самостійна робота			За шкалою університету	За національною шкалою	За шкалою ECTS			
		Лекції	Семінарські, практичні	Лабораторні	Індивідуальна робота	Самостійна робота	Форма підсумкового контролю						
Нормативні дисципліни													
	Разом												
Вибіркові дисципліни													
	Разом												

ЛІТЕРАТУРА

1. Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна-Болонья-Саламанка-Прага-Берлін) / Упорядники: Степко М.Ф., Болюбаш Я. Я., Шинкарук В. Д., Грубінко В. В., Бабин І. І. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. – 52 с.
2. Європейська та євроатлантична інтеграція України у сфері вищої освіти: Бібліографічний покажчик / Укладач А.В. Тюменцева. – Запоріжжя : ЗНТУ, 2004. – 14 с.
3. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л.Л., СОКОЛ Є.І., КЛИМЕНКО Б.В. Болонський процес: цикли, ступені, кредити, – Харків: Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», 2004, – 143 с.
4. Національна доповідь щодо вступу України в Болонський процес. – 31 с.
5. Болонський процес: Модель структури додатка до диплому, – 3 с.
6. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: Матеріали до першої лекції / Уклад. М.Ф.Степко, Я.Я.Болюбаш, К.М.Левківський, Ю.В.Сухарніков; відп. ред.М.Ф.Степко. – К.: Изд., 2004. – 24 с.
7. Степко М.Ф., Болюбаш Я. Я., Шинкарук В. Д., Грубінко В. В., Бабин І. І. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003 – 2004 рр.) / За редакцією В.Г.Кременя, – Тернопіль: Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2004, – 147 с.
8. Вища освіта України і Болонський процес// Навчальна програма. – Київ –Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В.Гнатюка, 2004. – 18 с.
9. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти. – В. С. Журавський, М. З. Згуровський, Київ, 2003, «Політехніка».

Тематичне видання

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС
Документи і матеріали за редакцією
доктора економічних наук,
професора С. І. Юрія

Редагування і коректура

Комп'ютерна верстка

Н. Р. Демчук

Підписано до друку .10.2006 р.
Формат 60x84 ¹/₁₆. Гарнітура Times.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Обл.-вид. арк. 8,1. Умов. друк. арк. 7,9. Зам. № .
Тираж 300 прим.

Видавництво "Економічна думка" ТДЕУ
46004 Тернопіль, вул. Львівська, 11
тел. (0352) 43-22-18, факс (0352) 43-24-40
E-mail: edition@tane.edu.ua